

T.C
TRAKYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI
TÜRK EDEBİYATI BİLİM DALI
DOKTORA TEZİ

**KARS YÖRESİNDEKİ KADIN
CİNSELLİĞİNİN HALK BİLİMSEL
ÇÖZÜMLEMESİ**

FİLİZ GÜVEN

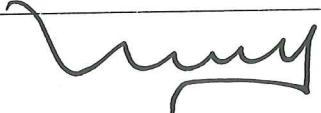

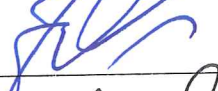
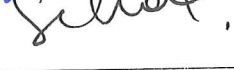
TEZ DANIŞMANI

YRD. DOÇ. DR. SELMA SOL

EDİRNE 2015

T.C. TRAKYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI
TÜRK EDEBİYATI BİLİM DALI
DOKTORA TEZİ

FİLİZ GÜVEN tarafından hazırlanan **KARS YÖRESİNDEKİ KADIN CİNSELLİĞİNİN HALK BİLİMSEL ÇÖZÜMLEMESİ** Konulu **DOKTORA** Tezinin Sınavı, Trakya Üniversitesi Lisansüstü Eğitim-Öğretim Yönetmeliği'nin 27.-28. maddeleri uyarınca **05.02.2015** Perşembe günü saat **13.30**'da yapılmış olup, tezin* **Kabul edilmesine** ~~OYBİRLİĞİ/OYÇOKLUĞU~~ ile karar verilmiştir.

JÜRİ ÜYELERİ	KANAAT	İMZA
Prof. Dr. Recep DUYMAZ	Kabul edilmesine	
Doç. Dr. Rıdvan CANIM	Kabul edilmesine	
Doç. Dr. Kürşat ÖNCÜL	Kabul edilmesine	
Yrd. Doç. Dr. Fatih GÜNAY	Kabul edilmesine	
Yrd. Doç. Dr. Selma SOL (DANIŞMAN)	Kabul edilmesine	

* Jüri üyelerinin, teze ilgili açıklama kısmında “ Kabul Edilmesine/ Reddine” seçeneklerinden birini tercih etmeleri gerekir.

T.C
YÜKSEKÖĞRETİM KURULU
ULUSAL TEZ MERKEZİ

TEZ VERİ GİRİŞİ VE YAYIMLAMA İZİN FORMU

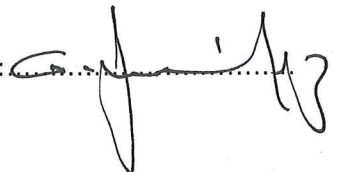
Referans No	10068130
Yazar Adı / Soyadı	FİLİZ GÜVEN
Uyruğu / T.C.Kimlik No	TÜRKİYE / 72412097046
Telefon	5392527817
E-Posta	gvenfiliz@yandex.com
Tezin Dili	Türkçe
Tezin Özgün Adı	KARS YÖRESİNDEKİ KADIN CİNSELLİĞİNİN HALK BİLİMSEL ÇÖZÜMLEMESİ
Tezin Tercümesi	A GENDER ANALYSIS OF THE FEMALE POPULATION IN THE DISTRICT OF KARS
Konu	Halk Bilimi (Folklor) = Folklore
Üniversite	Trakya Üniversitesi
Enstitü / Hastane	Sosyal Bilimler Enstitüsü
Bölüm	Türk Edebiyatı Bölümü
Anabilim Dalı	Türk Halk Edebiyatı Anabilim Dalı
Bilim Dalı	Türk Halk Edebiyatı Bilim Dalı
Tez Türü	Doktora
Yılı	2015
Sayfa	162
Tez Danışmanları	YRD. DOÇ. DR. SELMA SOL 25714135558
Dizin Terimleri	
Önerilen Dizin Terimleri	KADIN, CİNSELLİK, TOPLUMSAL CİNSİYET VE KÜLTÜR
Kısıtlama	12 ay süre ile kısıtlı

Tezimin, Yükseköğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi Veri Tabanında arşivlenmesine izin veriyorum. Ancak internet üzerinden tam metin açık erişime sunulmasının 20.05.2016 tarihine kadar ertelenmesini talep ediyorum. Bu tarihten sonra tezimin, bilimsel araştırma hizmetine sunulması amacı ile Yükseköğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi tarafından internet üzerinden tam metin erişime açılmasına izin veriyorum.

NOT: Erteleme süresi formun imzalandığı tarihten itibaren en fazla 3 (üç) yıldır.

20.05.2015

İmza:

Tezin Adı: Kars Yöresindeki Kadın Cinselliğinin Halk Bilimsel Çözümlemesi

Hazırlayan: Filiz GÜVEN

ÖZET

“Kadın cinselliğinin” halk bilimsel ve antropolojik açıdan incelendiği bu tezde toplumun cinsiyetlere verdiği rol ve bu rollün bireyin davranışlarını nasıl etkilediği tespit edilmiştir. Çalışmada; toplumsal cinsiyete, kadın cinselliğine ve kadının aile ve toplum içindeki yerine inceleme alanı oluşturmaya çalışılmıştır. Cinsellik konuşulmayan, siyasallaşmayan bir konudur. Oysa cinsellik, bilinçaltından aile ve çevredeki insanlarla olan ilişkilere kadar günlük hayatın bir parçasıdır. Arkaik dönemden bu yana, cinsellik ve bununla ilgili terimler cinsiyetler arasında farklı anlamlara gelmiş, kimi zaman ise yadırganmış ve farklı duygu tepkileriyle karşılanmıştır. Toplum, kadının cinsel kimliğini ve cinsel gerçeklerini genellikle görmezden gelirken erkeklerin daha cesur olmalarını sağlamıştır. Biyolojik farklılık beraberinde algı farklılığına da sebep olmuştur. Çalışmada, bu farklı yaklaşımların temelindeki sebepler halkbilimsel açıdan incelenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Kadın, cinsellik, toplumsal cinsiyet ve kültür.

Name of the Thesis: A Gender Analysis of the female Population in the District of
Kars

Prepared by: Filiz GÜVEN

ABSTRACT

In this thesis in which “the female sex” was studied in terms of folklorism and anthropology, the role which the society gave the people and how this role has influenced individual’s behavior was tried to be determined. In the study we tried to form an area for the social sex, the sex of woman and the place of woman both in the family and in the society. Sexuality is a subject which cannot be talked and politicized. However, sexuality is a part of daily life which has an influence on subconscious, relationships. Whereas the society has usually ignored the sexual identity and realities of woman, it has provided man to be braver in this respect. Biological difference has resulted in a perception difference, as well. In the study the reasons which forms this difference was analyzed in terms of folklorism.

Key words: woman, sexuality, social sexuality, and culture.

ÖN SÖZ

Evrenin kaos-kozmostan oluştuğu kabul edilirse bu kargaşanın nasıl oluştuğu, hangi evrelerden geçtiği soruları bireyi bir bilinmezliğe ve şüpheye götürür. Yine bilinmeyen bir biçimde sürekli değişim ve gelişim halinde yeniden üretime(reproduction) ihtiyaç duyar. Her bilinmezlik beraberinde akıllara birtakım soruları getirir. Hayatın nasıl başladığı, kadınlık ve erkekliğin ne olduğu, başlangıçta nelerin olup nelerin olmadığı, insanın hangi geçiş dönemlerinden geçtiği gibi problemler insanoğlunun içinde yaşadığı dünyaya birtakım sorularla yaklaşmasına yol açmıştır. Her sorunun karşılığı ise soruyu soran kişinin kendini anlama ve bulma sürecine bir ritüel şeklinde yansiyacaktır. Evren, yeniden üretimini gerçekleştirirken kadına ve erkeğe ihtiyaç duymaktadır. İlk insandan itibaren varoluşu neyin desteklediği, var olma sürecinin hangi temel gereksinimleri beraberinde getirmiş olduğu ve bu gereksinimlerin insanı nasıl bir paniğe sürüklemiş olduğu merak konusu olmuştur. Kadın ve erkeğin bu süreçte anaerkil klandan ataerkil klana geçişte yaşanan sıkıntıları ve kadının aile içerisindeki güç kaybı, erkeğin kutsanması ve belli noktalarda yarı tanrılılığı, sürecin kadını aşağı bir varlık haline getirmesi gibi birtakım sancılar ortaya çıkarmıştır.

Kadın ve erkek temelli insana dayanan değişimler, halkın maddi ve manevî kültür unsurlarını oluşturmuştur. Bu maddi ve manevi unsurlar, kadın ve erkek olmaya ve kadın tarafının özgürleşmek yerine özerk kalmak istemesine yol açmıştır. Kadın erkeğinin kontrolü altında sadece erkeğin ona sağladığı alan içerisinde özgür olmuş, daha fazlasını isteyen kadın ya cezalandırılmış ya da ahlaksız olarak görülmüştür. Cinsel kimliğinden dolayı bir erk tarafından denetlenmeye ses çıkarmamış/çıkaramamıştır.

Halk bilimi, yukarıda özetlenenler noktasında insanla ilgili maddi manevi kültür unsurlarını derleyip değerlendiren ve bunu yaparken de diğer disiplinlere kaynaklık eden bir bilim dalıdır, dolayısıyla halkbilimsel olarak derlenen malzemeler birçok disiplinin ortak çalışması olarak sayılabilir.

Halk kültürü, adet ve inanmalar adı altında ifadesini bulan davranış kalıplarının tümüdür. Kadının ve erkeğin toplum içerisindeki yaşantısında, diğer bireylerle ve gruplarla olan ilişkisinde de bu davranış kalıpları toplum içindeki düzeni sağlar. Bunlar, toplum yaşamında varlıklarını sürdüren, yazılı olmayan, ancak o toplumda yaşayan bireylerce uyulması gereken gelenekler ve görenekler diye de adlandırabilecek sosyal kurallardır. Temel itibarıyla kurallara uyum, birey ve toplum huzuru açısından düzeni sağlarken çeşitli nedenlerle bu unsurların tabulaştığını görmek de mümkündür. Sosyal normlar, yaptırım güçleriyle kimi zaman zorlayıcı ve kınayıcı kimi zaman da özendirici ve ödüllendirici tepkileri ile toplumda bireyler üzerinde baskı kurar. Birey, içinde yaşadığı toplumun sosyal normlarına uyduğunda çevresi tarafından olumlu tepkiler göreceğini, uymadığında ise kınanacağını veya cezalandırılacağını bilir. Elbette toplum kendi yarattığı tabuları korumak için yasakları seçmiş, bu tabuları ise kutsal olanla ilişkilendirmeye çalışmıştır.

Halk bilimi araştırmaları, belirtilen hususlar çerçevesinde halka ait düşünce, duygu ve sezgisinin temeldeki karakteristiklerini, halk yaşamının temel dinamiklerini, töre ve geleneklerini, tutum ve davranışlarını, estetik kaygılarını, inanç sistemlerini, tabularını, uygulamalarını inceleyip araştırarak ulusal kültürü oluşturur. Sonrasında ise bu kültürün aktarımına yardımcı olma işini üstlenir. Halk kültüründe geçiş dönemleri diye adlandırılan doğum, evlenme ve ölüm dönemleri, bireyin yardıma ihtiyaç duyduğu dönemlerdendir. Bu dönemlerde kadının üstlendiği rol oldukça hassastır. Bu nedenle, kadını ve erkeği bu hassas dönemde çeşitli tehlikelerden korumak, onu kutsamak ve yeni dönemine hazırlamak için her toplumda yüzlerce tören ve ritüel uygulanır. Kadın ve erkek esasına bağlı olarak geleneklerin devamlılığı ile ilgili uygulanan bu adet ve inanmalar, bireyin içinde yaşadığı toplumun kültürünü meydana getirir. Toplumun inanmış olduğu her şey, o toplumun sosyo-kültürel yapısı, inanç sistemi ve eğilimleri hakkında bilgi verir. Geçiş dönemlerinde ortaya çıkan uygulamalar, gelenekler, törenler ve törenlerle bunların içerisinde yer alan işlemler bir ülkenin ya da belirli bir yörenin geleneksel kültürünün ana bölümlerinden birini oluşturur.

Kars yöresinde kadın cinselliği çalışmalarının bu yaklaşım tarzıyla ele alınmamış olması nedeniyle bu çalışma bir ilk sayılabilmektedir. Kars halk kültürü geçiş dönemleriyle ilgili çalışmalar yapılmış fakat bu çalışmaların hiçbirinde kadınlara ve kadın cinselliğine bu anlamda gereken önem verilmemiştir. Bu çalışma öncelikle Kars halk kültürü ve İslam içerisindeki kabuller dikkate alınarak cinsellik ve kadın cinselliğinin halkbilimsel boyutunu çözümlmeyi amaçlamıştır.

Gelişen teknolojiyle bütün milletler tek tip olmaya başlamıştır. Bu tek tip kültürleşme özellikle eğitim seviyesine göre yanlış algılamalar ve kültürel anlamda büyük değişiklikleri de beraberinde getirmektedir. Fakat diyebiliriz ki araştırma bölgesi bu gelişmeden sanıldığı kadar aksine fazlaca etkilenmemiştir. Çalışmada halk kültürü öğeleri dikkate alınarak kadının aile içerisindeki rolüne, cinsiyetinin sosyal yaşam alanında olumlu ve olumsuz getirilerine, cinselliği ve bunu yaşama şekline değinerek kırsal kesimde yaşama yazgısıyla karşı karşıya kalan kadının yaşam alanına girmeye çalışılmıştır.

Bu çalışmanın hazırlanması sırasında yol gösterici olan değerli hocalarım Yrd. Doç. Dr. Selma Sol'a ve Doç. Dr. Kürşat Öncül'e; çalışma sahası sırasında yardımını esirgemeyen Resmigül Aktemur ve Sevilay Alibeyoğlu Alınak'a teşekkürlerimi sunuyorum.

Filiz GÜVEN

EDİRNE 2015

İÇİNDEKİLER

ÖZET	i
ABSTRACT	ii
ÖN SÖZ	iii
İÇİNDEKİLER	vi
GİRİŞ	1
1. TOPLUMSAL CİNSİYET VE KÜLTÜR	22
1.1. Kadın Bedeni ve Cinselliği	26
1.2. Tarım Topluluklarında Evli Kadın	39
2. DOĞUM	42
2.1. Doğum Öncesi:	43
2.1.1. Kısırlık ve Gebe Kalamama	44
2.1.2. Tıbbi Uygulama:	44
2.1.3. Halk Hekimliği ve Geleneksel Uygulama:	44
2.1.4. Dinsel-Büyüsel Uygulamalar	45
2.2 Gebelik(Hamilelik)	45
2.2.1. Aşerme	46
2.2.2. Bebeğin Cinsiyetinin Tayini:	48
2.2.3. Gebe Kadının Kaçınmaları- Uygulamaları:	48
2.3. Doğum Sırası	49
2.3.1. Doğum Olayı	50
2.4. Doğum Sonrası	50
2.4.1. Müjdeleme	50
2.4.2. Göbek Kesme / Tuzlama /Yıkama	51
2.4.3. Çocuğun Eşi	52
2.4.4. Lohusalık- Lohusa Ziyaretleri:	52
2.4.5. Lohusa Sütü/İlk Meme	54
2.4.6. Albasması	54
2.4.7. Kırk Basması - Kırklama:	54
2.4.8. Ad Koyma:	56

2.4.9. Çocukta İlk Diş/Saç Kesme/Tırnak Kesme _____	57
3. ÇOCUKLUK _____	57
3.1. Çocukla ilgili bazı inançlar: _____	59
3.2. Sünnet (Erginlenme Dönemi) _____	61
3.3. Ergenlik _____	64
4. EVLİLİK _____	71
4.1. Evlilik _____	73
4.1.1. Endogami(İç Evlilik): _____	73
4.1.2. Egzogami (Dış Evlilik) _____	88
4.2. Evlilik Aşamaları _____	89
4.2.1. Evlilik Öncesi _____	89
4.2.2. Nişan _____	95
4.2.3. Nikâh _____	96
4.2.4. Düğün _____	97
4.3. EVLENME GELENEKLERİ _____	114
4.3.1. Akraba Evliliği ve Yabancı Evliliği _____	114
4.3.2. Kız Kaçırma Yoluyla Evlenme _____	117
4.3.3. Beşik Kertmesi Yoluyla Evlenme: _____	122
4.3.4. Görücü Usulü ile Evlenme _____	123
4.4. Düğün Âdetleri ve Evlenme ile İlgili Ritüel ve Büyüsel İçerikli İşlemler 124	
4.4.1. Evlilik Yaşı ve Kısmet Açmak İçin Yapılan Dinsel-Büyüsel İşlemler 125	
4.2.5. Evlilik Sonrası _____	127
5. MENOPOZ _____	127
6. ÖLÜM _____	129
6.1. Ölüm Öncesi _____	131
6.1.1. Ölümü Düşündüren Belirtiler: _____	131
6.1.2. Ölümünden Kaçınma _____	133
6.1.3. Ölüm Sırasında Cinsiyete Göre yapılan Uygulamalar _____	134
6.1.4. Ölüm Anı(Kişinin Fiziki Durumundaki Değişiklikler) _____	135
6.1.5. Ölümün Duyurulması _____	136

6.2. Ölüm Sonrası	137
6.2.1. Kişi Öldükten Sonra Yapılan Uygulamalar:	137
6.2.2. Ölü Defnedildikten Sonra Yapılan Uygulamalar:	140
6.3. Ölümle İlgili Dinsel-Büyüsel Âdetler, İnanmalar ve İşlemler	144
SONUÇ	146
KAYNAKÇA	150
EKLER	1504
Ek 1- Sorular	154
Ek 2- Kişiler	159

GİRİŞ

Canlı türlerinin hepsi doğar, büyür ve ölür. Bu süreç içinde yaşayan canlılardan biri de insandır. İnsanoğlunun tarihi gelişiminde milyonlarca yıldır farklı coğrafyalara, farklı kültürlere rastlanmaktadır. Değişmeyen tek şey kadın ve erkeğin bir arada olmasıdır. Bu bir aradalık, farklı toplumlarda farklı şekillerde olmasına rağmen temel unsur olan iki cinsin birbirine muhtaç olması değişmemiş, sadece dönemlerin ve dışsal kuvvetlerin etkisiyle farklı şekillerde devam etmiştir. Eril ve dişil olarak devam eden gelişim süreci üremeyi toplumun cinsiyetlere yüklediği anlamlarla desteklemiştir. Cinsiyetlere ve cinselliğe yüklenen anlamların tarihsel serüvenini anlamak; cinsiyet, cins, cinsel kimlik ve toplumsal cinsiyet gibi kavramların anlamlandırılmasıyla doğrudan bağlantılıdır.

Cinsiyet, bireyin biyolojik cinsiyetine dayalı olarak belirlenen nüfusla ilgili bir alandır. Toplumsal cinsiyet ise, cinsiyet kültürünün belirleyicisidir. Kadın ya da erkek olmak biyolojik farklılığın yanı sıra toplumun ve kültürün yüklediği anlamları ve beklentileri ifade etmekte ve kültürel bir yapıyı karşılamaktadır. Bireyin biyolojik yapısı, toplumsal statüsü ile ilişkili bulunan psikolojik etkileri de içine almaktadır.

Kadın ve erkek cinsinin yüzyıllardır devam eden birlikteliği, bir cinsin diğerine olan muhtaçlığı hiçbir zaman tam olarak değişmemiştir. Ancak kadın ve erkek arasındaki biyolojinin dışında toplumsal kültürün de bir noktada belirlediği cinsiyet kavramı kimi zaman bir cinsin diğerine olan üstünlüğü kimi zaman ise iki cins arasında devam eden bir çatışma olarak devam etmiştir. Kadın ve erkek cinsi arasındaki farklılığın sadece biyolojik olup olmadığı ve toplumsal cinsiyet kültürünün buna ne gibi etkisinin olduğu merak konusu olmuştur.

“Bireyin kendi bedeni ve benliğini belli eşeylik içinde algılayışına, kabullenişine, duygu ve davranışlarında buna uygun biçimde yönelişine cinsel kimlik (gender identity) denir. Örneğin erkeğin kendisini erkek olarak algılaması, kabullenmesi; güdü, duygu ve davranışlarında dişiye doğru yönelişi normal

denebilecek bir cinsel benlik duygusunun bireye yerleşmiş olduğunu ve erkek cinsel kimliğinin varlığını gösterir.”¹

Erkek ve kadının yaratılıştaki rolleri bir kültürel sistem içerisinde. Erkek ve kadın, yaratılıştaki algılanan rollerine göre adlandırılırlar. Yaratılış, erkeğin ve kadının ne olduğunu tanımlar. Önemli olan sözcük “algılanan”, yani onların bu sürece bakışlarıdır. Bu bakış cinselliğe veya biyolojiye indirgenemez çünkü insanlar gerek sözlü gerekse yazılı kültürden aldıklarıyla nesnelere/şeyleri görürler.²

“Cinsiyet” ve “ toplumsal cinsiyet ” kavramlarını İngilizcede sex ve gender kelimeleri karşılamaktadır gerek Türk araştırmacılar gerekse batılı araştırmacılar bu kavramlar için farklı yaklaşımlarda bulunmuşlardır. Bu kavramlar kimi zaman birbirinin yerine bile kullanılmıştır. “ Cinsiyet (sex) terimi, kadın ya da erkek olmanın biyolojik yönünü ifade eder ve biyolojik bir yapıya karşılık gelir. Cinsiyet, bireyin biyolojik cinsiyetine dayalı olarak belirlenen demografik bir kategoridir. İnsanların nüfus cüzdanlarında yazan cinsiyet bu terimin anlamına uygundur. Toplumsal cinsiyet (gender) ise kadın ya da erkek olmaya toplumun ve kültürün yüklediği anlamları ve beklentileri ifade eder; kültürel bir yapıyı karşılar ve genellikle bireyin biyolojik yapısıyla ilişkili bulunan psikolojik özelliklerini de içerir.”³

Kadın ya da erkek olmak toplumsallıkla birebir alakalıdır. Toplum kadına ve erkeğe beklentilerini direkt değil doğrudan çeşitli kültür aktarım şekliyle yaptırmaktadır. Toplumsal değer yargılarının kadın ya da erkek olmayı bazen sembolik bir şekilde yansıttığı görülmüştür.

“Toplumsal cinsiyet kalıpları kadının içinde yaşadığı toplumdaki sosyalleştirme biçimleri tarafından sürdürülür. Daha doğum öncesinde kız bebeklerin eşyaları için pembe, erkek bebeklerin eşyaları için mavi rengin tercih

¹ Serap Selver Babacan, “ İnsan Seksualitesinin Kültürel ve Psikososyal Yönleri”, Mart 2003 Cilt:11 No:1 Kastamonu Eğ itim Dergisi, http://www.kefdergi.com/11_1.pdf#page=133, (27.11.2013) s.133

² Carol Delenay, *Tohum ve Toprak*, 4. Baskı, İletişim Yay., İstanbul 2012, s. 49

³ Zehra Y Dökmen, *Toplumsal Cinsiyet*, Remzi Kitabevi, 3. Basım, İstanbul, 2012. s.19-20).

edilmesiyle başlayan toplumsal cinsiyet değerleri ve uygulamaları yaşam boyu devam etmekte, cenaze merasimi ve defin işlemlerinde de yansıma bulmaktadır.”⁴

Yaşamın bütün alanında kadın ve erkeğe farklı hayat tarzları benimsetilmekle beraber bu iki cins, cinsiyetleriyle anılmış ve ona göre muamele görmüşlerdir.

“Toplumsal cinsiyet araştırmacıları bilinen biyolojik farklılıkların dışında, toplumun kendi yarattığı farklılıklara dikkat çekerek cinsiyet ve toplumsal cinsiyet ayrımını gündeme getirmişlerdir. Bu ayrım da kadın ve erkek ile ilgili tüm denge ve değerlerin kurgudan başka bir şey olmadığını gösterir. Böylece toplumsal cinsiyet kadın ve erkeğe ait rollerin zamanla nasıl yerleşip kökleştiğini ve kadın ile erkek arasındaki iktidar ilişkilerinin nasıl kadının aleyhine olacak şekilde biçimlendiğini göz önüne sermiştir.”⁵

Toplum kendisini oluşturan insanlara birtakım görevler yükleyerek kadına ve erkeğe çeşitli toplumsal kuralları meşru yollarla kabul ettirmiştir. Cinslere yüklenen bu roller kadının ve erkeğin bütün hayatını etkilemiş ve zamanla bir kültür aktarımı haline gelerek geçerliliğini zamanlara yaymıştır.

“Cinsiyet kavramının kullanılış amacı, bir nevi onun içeriğini de belirlemektedir. Söz konusu “cinsiyet özellikleri” olduğunda kavram daha çok fizyolojik, biyolojik ve psikolojik hususlara dikkati çekip, doğuştan sahip olunan faktörlere işaret ederken, konu cinsiyet rolleri ve tutumları olduğunda kavram cinslere yönelik toplumsal ve kültürel gereklilikleri, nitelemeleri ve kazanımları içerisinde taşımaktadır. Yine “cinsiyet davranışı” dediğimizde, sosyolojik olarak ele

⁴ Nazife Gürhan, “Toplumsal Cinsiyet ve Din” <http://www.e-sarkiyat.com/makaleler/4.sayi/4.pdf>, (14.11.2013) s. 60

⁵ Nazife Gürhan, *a. g. m.*, s. 60

aldığımız davranışın toplumsal sistem dışında olamayacağı gerçeğinden hareketle, sosyal olanı çağrıştırdığını söyleyebiliriz.”⁶

Cinsiyet terimi, içinde kullandığımız cümlede bir karşılık bulmaktadır. Örneğin doğuştan gelen cinsiyet kadın ya da erkek olmaktır ve bu biyolojik bir özelliktir. Kadın ve erkeğin toplumdaki sosyal rollerini ise cinsiyetlere yüklenen davranışlar belirler.

“Esasında bütün bunları içine alan bir kavram vardır ki o da “cinsiyet Kültürü”dür. Cinsiyet kültürü, toplumsal sistem içerisinde cinsiyete yönelik tüm nitelermeleri ve değerlendirmeleri kapsamaktadır. Cinsiyeti, toplumsal cinsiyeti ve cinsiyet rollerini de içine alan ve belirleyen cinsiyet kültürü, cinsiyete yönelik değer, tutum ve davranışların nasıl olması gerektiğini ifade eden, bu doğrultuda ikazlar yapan, sınır koyan, rehberlik eden ve yönlendiren kültürün bir alt bölümüdür. Diğer bir ifade ile cinsiyet kültürü, cinsiyete yönelik kültürün geliştirmiş olduğu değer hükümleri bütünüdür. Toplum içerisinde önemli bir yere sahip olan ve cinsiyete yönelik davranışları tayin eden bu kültür, insanlar arası ilişkilerde tanzimi ve düzeni sağlar.”⁷

Bundan dolayı cinsiyet kültürü, toplumsal düzeni ve kadın ve erkek cinselliğine yönelik bütün tutumları belirli bir disiplin altına almaktadır. Cinsiyet ile ilgili davranışların şekillenmesinde hormonlar ya da doğuştan gelen faktörler, etkilidir. Bunun yanında bireyin dünyaya geldiği sosyal çevre de belirleyici olmuştur. İnsan dişi veya erkek olarak doğar fakat içinde bulunduğu toplum ona kadınlık ya da erkeklik görevi yükler. Bu, tek cepheli bir bakış açısıdır fakat bu çalışma öncesinde ve çalışma sırasında akla gelen en önemli soru bütün bu görevleri her iki cinse de biyoloji mi yükledi yoksa toplum mu sorusudur. Kişinin ait olduğu toplum içerisinde cinsel davranışlarını geliştirirken biyolojik dürtüleri sonucunda sınırsız bir özgürlüğe

⁶Ersan Ersoy, “Cinsiyet Kültürü İçerisinde Kadın ve Erkek Kimliği , (Malatya Örneği) “, <http://web.firat.edu.tr/sosyalbil/dergi/arsiv/cilt19/>, (14.11.2013), s. 211

⁷ Ersan Ersoy, a. g.e, s. 211

sahip olup olmadığı kuşkusuz bir tartışma konusudur. Sosyal ilişkilerin cinsel kimliği ve cinselliğin nasıl yaşanacağını sınırlamada dinamik bir etkisi vardır. Bu durumu açık bir şekilde anlatacak olursak insan, kendi dünyasını yaratırken kendi koyduğu kuralların etkisi altında kalan bir varlıktır. Bütün bunlar toplumun cinslere yüklediği görevleri ve farklılıkları anlayarak mümkün olacaktır. Cinsiyet davranışlarının oluşmasında ve belirlenmesinde kadınların ve erkeklerin farklı psikolojiye sahip oldukları düşünülmektedir. Kadınlar ve erkekler üzerine yapılan çeşitli çalışmalarda iki cinsin anlayışlarının oldukça farklı olduğu gözlenmiştir. En basit şekilde tanımlarsak erkekler politika, futbol ve ekonomi ile ilgilenirken kadınların sanat, estetik ve dini konularla daha çok ilgili oldukları düşünülmektedir. Bu gibi yapısal farklılıkların olması bir gerçektir. Ancak bu farklılıklar sadece biyolojik, psikolojik fizyolojik değil, aynı zamanda kültürel ve sosyolojiktir. Aslında bütün bu farklılıklar, cinsel kimlikleri ile birlikte toplumsal cinsiyet kültürü tarafından biçilmiş kalıplaşmış önyargıların öğrenilmesine ve aktarılmasına bağlıdır. Çünkü genellikle kadına ve erkeğe yüklenen özelliklerin kültür içerisinde tanımlanmış, öngörülmuş bir yeri bulunmaktadır. Kadınların ve erkeklerin farklı duygusal yapıya sahip olmaları hususunda bazı bilim adamları bu davranışların da sonradan öğrenildiğini ya da daha açık bir ifadeyle toplum tarafından öğretildiğini belirtmişlerdir. Hatta bazı duygu tepkilerini erkeklerin ve kadınların yapmaları tuhaf karşılanmıştır.

“Kadın veya erkek olmak, her bireyin hayatındaki en temel unsurlardan biridir. Fakat bütün bireylerin toplumsal cinsiyet kimlikleri aynı bileşenler tarafından oluşturulmamaktadır. Çünkü bireyler kadın veya erkek olmanın yanı sıra genç veya yaşlı, hasta veya sağlıklı, evli veya bekâr, çocuklu veya çocuksuz, zengin veya fakir, zenci veya beyaz olmakta ve toplumsal cinsiyet kimlikleri bu unsurların bir bileşimi biçiminde ortaya çıkmaktadır. Yani toplumsal cinsiyet tek başına kadın veya erkek olmak üzerine çerçevelenmiş bir kavram değildir içinde pek çok kavramı barındırır.”⁸

⁸ Özlem ÇELİK, *Ataerkil Sistem Bağlamında Toplumsal Cinsiyet ve Cinsiyet Rollerinin Benimsenmesi*, (Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kamu Yönetimi Anabilim Dalı Sosyoloji Bilim Dalı, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara 2008, s. 2

Bütün toplumlarda yazılı olmayan kanun sistemi içerisinde kadın ve erkeğin rolleri, davranışları, yaşam tarzları, giyinişleri, cinse özgü tepkileri ve alışkanlıkları farklıdır. Bunlarla ilgili birçok soru ve cevap mevcuttur. Kadın ve erkeğin toplum içerisinde konumlanışlarını, cinsel yaşamlarını şekillendirişlerini ya da kadının ve erkeğin yaşamlarını etkileyen dış faktörlerin neler olduğu akıllara çeşitli sorular getirmiştir. Toplumsal ve kültürel yapının getirmiş olduğu farklılıklar bu sorulara verilen cevapları da doğrudan etkileyecektir. Toplumun kültürü, cinsiyet ve cinsel kimlik üzerinde oldukça etkilidir. Kültür cinsiyetlere çeşitli görevler tanımlamıştır. Bazı dayatmalar getirerek onu toplumca etik sayılabilecek çeşitli kurallarla sınırlandırmıştır. Genel kurallar içerisinde paylaşılan kültür cinsiyetlere ve cinselliğe yönelik tavırlar ve değerler belirleyerek toplumların yazılı olmayan kanunlarını oluşturmuştur.

Bir toplumdaki cinsiyet ve cinsellikle ilgili kurallar yukarıda ifade edilen kültürel yapının, değerlerin ve geleneklerin yansmasıyla meydana gelir. Cinsiyet ve cinsellik öğretilerinin toplumların kültüründen bağımsız gerçekleşmeyen birer davranış kalıbıdır. Bu döngü içerisinde yer alan cinsellik değerlerinin belirlenmesinde toplumsal cinsiyetin önemli bir yeri vardır. Bireylerin cinselliklerini nasıl yaşamaları gerektiğinin tercihinde ise toplumsal etik kuralları etkilidir. Daha açık söylenecek olursa, toplumun belirlediği bu etik kurallarının soruları tek tip olsa da cevapları farklı toplumlarda farklı şekillerde çıkmaktadır. Çünkü bunun asıl belirleyicisi kültürdür.

Toplumsal cinsiyet kültürü, toplumun kadınına ve erkeğine yönelik tutumlarına ilişkin bakış açıları, davranış kalıpları, cinsiyete dair kimlikler, cinslerin birbirlerine karşı olan ilişki biçimlerini, davranışlarını, evlenme adetlerini, ölüm adetlerini, sevgi anlayışlarını, aile tiplerini, giyim kuşamlarını, zevklerini de içine almaktadır. Kendi özgürlüğünü belirleyen insanoğlunun hayatını sürdürürken bu değerlere kayıtsız kalması söz konusu değildir. Bu sistem içerisinde cinsiyete ve cinselliğe yönelik kişinin, toplumun ve kültürün belirlediği tutumlar, değerler ve yasalar insanlar üzerinde denetleyici, bazen düzenleyici, sınırlandırıcı ve yol

gösterici bir şekilde pek çok işlevi yerine getirirler. Toplum kendisini oluşturan insanlardan bu rolleri yerine getirmesini beklemektedir.

Kültürün cinsiyete etkisi bu konudaki cinsel rol ve beklentilerin öğrenilmesine ve yerine getirilmesine bağlıdır. Kültür cinsiyetin rollerini, belirli bir kültürdeki kadınlarla ya da erkeklerle alakalı olan davranışlara, inançlara ve değerlere, kültürel beklentilere ve sosyal ilişkilere göre şekillendirir. Her kültür, kendi içerisinde kadının ve erkeğin davranışlarını belirleyen, sınırlandıran çeşitli kurallara ve bu kuralları belirleyen çeşitli sözlü yasalara sahiptir. Dolayısıyla bir toplumdaki cinsiyet rolleri ve cinsellik o toplum içerisindeki kişilerin yaşadıkları kültüre, aldıkları eğitime, inandıkları dine, kısacası sosyal yaşamı oluşturan her bir parçayla birlikte düşünülmelidir.

“Cinsiyetlere yönelik toplumun değerlerindeki farklılaşma, bazen daha yolun başında cinsiyetlerin belirlenmesinde ortaya çıkarak, bu konudaki kültürün tesirini ve önemini bize göstermektedir. Örneğin Kuzey Amerika yerlileri olan Zuni kabilesinde, cinsiyeti belirlerken, sonradan değişebileceğine yönelik inançtan dolayı, doğum sonrasında cinsel organın ve biyolojik yapının görünümüne dikkat edilmez. Bebeğin cinsiyetini belirlemek için beklenilir ve sonradan kabile içerisinde karışık ritüeller uygulanır (Newman, 2002: 354). Bu durum kültür içerisinde cinsiyetin tespiti ile alakalı farklı değer hükümlerinin geliştirilmiş olmasından kaynaklanmaktadır.”⁹

Cinsiyetlere yönelik olan bu farklılaşma ister istemez cinsellik üzerinde de etki yapmıştır. Kadın ve erkek ait olduğu toplumun kurallarına göre cinsel hayatlarını düzenlerken birçok toplumda erkek daha rahat davranmaktadır. Kadın ve erkeğin görevlerini toplumun cinslere yüklediği kültürel tanımın belirlediği düşünülmüştür. Yaşamın her alanında kadın ve erkeğin rolleri ayrılırken bu iki cinsin sürdürdüğü hayatta farklılaşmıştır.

⁹ Ersan Ersoy, a.g.m., (14.11.2013), s. 209-230

“Toplumun kadına hazırladığı yazgı, genel olarak, evliliktir. Bugün bile, kadınların çoğu evlidir, evlenip ayrılmış ya da dul kalmıştır, evlenmeye hazırlanmakta ya da evlenmediği için dertlenmektedir. Bekâr kadın, ister bundan yoksun kalmış, ister başkaldırmış ya da kaldırmamış olsun, hep evlilik kurumuna göre belirlenir.”¹⁰

Beauvoir kadını ve erkeği farklı yazgıları olan iki cins olarak düşünmüştür. Bu iki cinsin hayatları ve görevleri ona göre farklı olmalarına rağmen birbirine gereksinimleri olduğunu şöyle açıklamıştır:

“İki cins de ötekine gereksinme duymaktadır; ama bu gereksinme hiçbir zaman bir karışıklığa yol açmamıştır; kadınlar, hiçbir zaman, erkeklerle eşitlik içinde alışverişte bulunabilecek, sözleşmelere girecek ayrı bir kast kuramamışlardır. Toplumsal açıdan erkek özerk ve bütün bir varlıktır; her şeyden önce üretici sayılmakta, varoluşu, topluluğa yaptığı işle doğrulanmaktadır...”¹¹

Kadın ve erkek arasında var olduğu düşünülen bu sistematik iş bölümü ya da birinin diğerinden daha üstün daha özel bir statü kazanması yaratılışla beraber gelen bir durum olabildiği gibi cinsiyetlere toplumca yüklenen tanımların bir sonucu da olabilir.

“Kadın ve erkek tanımlarının yaradılışla ilgili olabileceği, ancak yaratılışın yalnızca cinsellik ve biyoloji demek olmadığı öne sürülüyor... Din ve biyolojik yeniden üretim, birbirlerini dışlamasalar bile, insan deneyimi ve çalışmalarının genellikle birbirlerinden ayrı ve uzak iki alanı olarak ele alınırlar. Biyolojik yeniden üretimin cinsellik ve biyoloji ile yani doğal sayılan olgularla ilgili olduğu düşünülür; din ise sıradan yaşamdan ayrıdır; kutsal, doğaüstü şeylerle ve ruhsal olanla ilgilidir. (Pace Durkheim 1956:6) “Dinin ne tür cinsel ilişkinin ve biyolojik yeniden üretimin meşru olduğunu kurala bağlamaya çalışması dışında bu iki alanın birbirine değmesi

¹⁰ Simone de Beauvoir, *Kadın Evlilik Çağı*, 5. Baskı, Payel Yayınevi, İstanbul 1981, s.11

¹¹ Simone de Beauvoir, *Evlilik Çağı*, s. 12

pek enderdir. Deneyim ve entelektüel emek arasındaki bu ayrımın kültürümüze içkin olan ruh- madde ikiliğini kopya ettiğini ileri sürüyorum. Aslında cinsiyet yüklenmiş bu karşıtlıkların köklerinin, yaratılışa ilişkin halk inançlarında bulunduğunu düşünüyorum. Bu inançlara göre yaratılışın bir boyutu doğal, bir boyutu ruhsaldır. Bu ayrımın varsayımlar, kendi kültürümüzdeki ya da herhangi bir kültürdeki cinsiyet ve iktidar konularındaki düşünme biçimimizi şekillendirmektedir.”¹²

Delaney bu cümleleriyle cinsiyetle alakalı yargıları yaratılışla ilgili halk inançlarına bağlayarak, yaratılışla ilgili soruların kökenle ilgili olduğunu ve bir takım meraklardan ortaya çıktığını söylemiştir. Denilebilir ki insan kökeniyle ilgili meraklar ve çoğu mitler evrensel fakat coğrafyadan coğrafyaya kültürden kültüre değişiklik göstermek zorundadır. “Yani soru evrensel olabilir ama yanıtlar değildir.”¹³ Burada dikkat edilmesi gereken nokta ise belirli bir sosyokültürel sistemi oluşturan, sorular değil cevaplardır. Çünkü sorulara verilen cevaplar toplumun kimliğini, yanılgılarını, kısacası soyağacını ortaya çıkarmaktadır.

“Kökenler aynı zamanda fiziksel, toplumsal ve kâinata dairdir, bunların sunuluş biçimi, kişinin ya da halkın kimliğini temelden etkiler. Fiziksel, toplumsal ve kâinata ilişkin boyutları birbirinden ayırmak için bir neden göremiyorum. Tersine, benzer ya da paralel kategoriler, kavramlar, özler, özneler ve süreçleri göz önüne alarak, bütün kültürlerde bu üç boyutun simgesel olarak birbirleriyle ilişkili olduklarını öne sürüyorum. Aynı zamanda, bunlar yalnızca felsefi sorular ya da kavramsal sistemler değildir; çünkü yanıtlar gündelik hayatı belirleyen ve yönlendiren ve ayrıca bu hayata belirli bir tarz kazandıran değerler, tutumlar, yapılar ve pratikler içinde kök salmıştır. Etnografi bu hayatın ortaya konmasıdır. Her insanın işi bir dereceye kadar kendi tarihini kazıp çıkarmaktır. Kişinin kazmayı seçtiği entelektüel sorunlar, kullandığı araçlar ve benimsediği bakış açısının kökleri,

¹² Carol Delaney, *a.g.e.*, s. 18

¹³ Carol Delaney, *a.g.e.*, s. 19

bu tarihin içindedir; daha doğrusu, bu tarihin ortaya çıkardığı sorulardır. İnsanı harekete geçiren esin kaynakları da yine oradadır.”¹⁴

Delaney kadın ve erkek cinsinin tarihi nasıl başlamıştır ya da bu cinslerin kökeni nereye dayanmaktadır gibi sorulara verilen cevaplarla cinslerin kökenlerinin ortaya çıkarılabileceğini savunmuştur.

“Kadın cinsinin ilk tarihi büyük ölçüde gözden ırak tutulmuştur, gizli bırakılmıştır. Bunu günışığına çıkarmak için, tarih öncesi toplumda kadınların rolü, yaptıkları işler ve gerçekleştirdikleri gelişmelerin gömülü olduğu insanbiliminin (antropoloji) yeniden ele alınıp incelenmesi gerekmektedir.”¹⁵

Kadın cinsiyetinin ve kadın bağımsızlığının çözümlenmesi yolunda yapılan çalışmalar başka soruları akıllara getirmiştir. Bunlardan birisi anaerkilliktir.

“Tarihte kadınların son derece önemli ve etkileyici bir konumda bulunduğu bir dönem var mıydı? Vardıysa, böyle bir dönem içerisinde, kadınların toplumsal üstünlüklerini yitirerek ataerkil toplumda ikinci derecede bir cins haline gelmeleri nasıl oldu? Yoksa anaerkillik, kimilerinin öne sürdüğü gibi tarihsel temelleri olmayan bir mit midir?”¹⁶

Anaerkil dönemden daha öncesi ise yaratılış hikâyeleri ve mitlerle açıklanabilir. Âdem Havva ikilisi ile başlayan kadınlık ve erkeklik, Havva'nın işlediği günahları ve bu günahların bedelini diğer kadınların da yaşamasına kadar gelen uzunca bir hikâyedir.

Âdem'in bedeninin bir parçasından (kaburga kemiği) inşa edildiği söylenen kadının tarihsel uzamda düşüşünün nasıl olduğu soru işaretleri ile doludur.

¹⁴ Carol Delaney, *a.g.e.*, s. 19

¹⁵ Evelyn Reed, *Kadının Evrim I*, 3. Basım, Payel Yayınevi, İstanbul 1995, s.11

¹⁶ Evelyn Reed, *I*, s. 11

Mitolojide kadının düşüşü Havva'nın zayıf imanlı olması ve merakına yenik düşmesinden dolayıdır. Havva, maharetiyle erkeğini de kandırır ve korkunç düşüş gerçekleşir. Âdem ve Havva, bütün döller ve bütün çocuklarıyla lanetli olmuşlardır. Bundan dolayıdır ki bütün insanlar aynı hastalığı aynı zayıflığı taşımaktadırlar.¹⁷ Tekvin'de anlatılmış olan bu öykü kadının kendi işlediği suçun bedeli olarak bütün cinslerinin de cezalandırılmasıyla sonuçlanmıştır. Eğer kadın erkeğin karşısına çıkmasaydı ve onu baştan çıkarmasaydı erkek belki de daha dindar olarak hayatını devam ettirecekti. Birincil günahkârının kadın olduğunu düşünüldüğünde kadının erkeğe göre ikinci planda kalması normal bir durum olarak karşımıza çıkmaktadır. Kadın arzusuna ve merakına yenilecek kadar inançsız ve zayıf gösterilmiştir. Ancak bunun bir tesadüf olmadığını söylemek yanlış olmaz. Çünkü şeytan, erkeğin değil kadının aklına girdiyse bu kadının erkekten daha zayıf olduğunun bir diğer kanıtı olarak düşünülebilir. Mit ve tarihsel uzam içerisinde kadın farklı dönemlerde farklı suçlamalarla karşı karşıya kalmıştır ve bunların birçoğu da cinsel kimlik ile ilgilidir. Çünkü kadınla ilgili anlatılan ilk mitlerde kadın hep cinselliğiyle ön plana geçmiştir. Kadın bedenini kullanarak erkeği arzusunun peşinden sürüklemiş ve onun iradesine yenilmesine neden olmuştur. Oysa erkek aynı öyküde Tanrıyla konuşma gücüne sahip biri olarak daha güçlü ve iman gücü yüksek biri olarak gösterilmiştir. Havva Şeytan'a uyararak kendisini, kızlarının ve bütün kadınların cezalanmasına neden olmuştur. Asli günahkâr olarak görülmüştür. Bugün bile kadınların regl dönemlerinde yaşadıkları sancının sebebi halk arasında Havva'nın işlediği günahla alakalandırılmaktadır.

“Kadının tarihsel uzamdaki yerini görebilmemiz için yaşam yasalarının mitler, destan ve masallar aracılığıyla öğrenildiği çağa ulaşmak gerekmektedir. Çeşitli insan toplulukları, kavimler ve devletlerin ilk var oluş biçimlerinin pek çoğunda anaerkil hukukun yaşamın odak noktası ve merkez gücünü oluşturduğu düşüncesi hakimdir. Ana Tanrıça kültü, kadının bereket ve doğurganlığıyla özdeşleştirilmiş bir erk alanını ifade ederken, “ilk annelerin narsistik duygu ve

¹⁷ Cengiz Batuk, *Mitoloji ve Tarihsellik*, İz yay., İstanbul 2006, s. 206

isteklerine en büyük darbeyi indiren güneş, rüzgar, yağmur gibi farklı doğurtkan doğa güçlerinin varlığını benimsemek zorunda kalmalarıdır (Graber, 2000,18)”¹⁸

Kadının tarih içerisindeki yerini yaratılıştan sonra yaşadığı ve üstlendiği görevler belirlemiştir. Kadının yaratıcı gücünün ortadan kalkması ve sadece yaratmak için bir aracı olması kadının hayatında konum değişikliğine sebep olmuştur.

“Bu çerçeveden bakıldığında kozmik yaratıcı gücün kadının elinden alınması kadının narsizmine vurulan büyük bir darbe olarak görülmektedir. Kadın artık kendi dışında doğurtucu bir gücün varlığını benimsemiş, kadının her şeye gücü yeterliği ciddi anlamda sarsıntıya uğramış, kadın doğuruculuk bakımından erkeğe bağımlılığını çaresiz kabullenmek durumunda kalmıştır (Graber, 2000,19). Öte yandan bunu erkeğin keşfetmesi, erkeğin kadın üzerinde güçlü olduğu inancı, erkeğin kadın üzerinde egemenlik kurmasına yol açmış, kadını köle durumuna indirgemiş, erkek manevi alanda da yeni bilgi ve ideallerin yaratıcısı hatta en yüce Tanrıların prototipi rolünü oynamaya koyulmuştur.”¹⁹

Yaratıcı gücün kadının elinden alınması, kadını farklı bir cinsin üstünlüğünü kabul etmeye iterek ikinci plana atmış ve anaerkil klan yerini ataerkil klana bırakmıştır. Ataerkilliğe geçişte sadece kadının yaratıcılıkta bir aracı olma fikrinin etkili olup olmadığı akıllara gelmiştir. Bir diğer düşünce ise dinlerin etkisinin olup olmadığıdır. Özellikle tek tanrılı dinlerde tanrının erkek olarak düşünülmesi erkeğin üstün olmasının bir nedeni sayılabilir. Bu konuyla ilgili Uğurlu şunları söylemiştir:

¹⁸ Özge Uğurlu, “Buyurulan Kadından Buyuran Kadına “Post Modern Dönüşüm Sürecinde Kadın Rolünün Sosyo Kültürel Değişimi”, [¹⁹ Özge Uğurlu, a.g.m., s.2](http://scholar.google.com.tr/scholar?hl=tr&q=Yrd.+Do%C3%A7.Dr.+%C3%96zge+U%C4%9Fur+BUYURULAN+KADINDAN+BUYURAN+KADINA+%E2%80%9CPOSTMODERN+D%C3%96N%C3%96%C5%9E%C3%96M+S%C3%96REC%C4%B0NDE+KADIN+ROL%C3%96CN%C3%96CN+SOSYO+K%C3%96CLT%C3%96CREL+DE%C4%9E%C4%B0%C5%9E%C4%B0M%C4%B0+&btnG=&lr= (29.11.2013) s.2</p>
</div>
<div data-bbox=)

“Birçok eski toplulukta göze çarpan anaerkillik ve Tanrıça kültü, giderek yerini eril dinlerin de hâkimiyetiyle erkek egemenliğine bırakmıştır. Kutsal metinlerin ve dinlerin ortaya çıkmasıyla beraber kadının egemenlikleri tehdit altına girmiş, Tanrıça yerini tek Tanrıya ve onun kurallarına bırakmıştır. Erkek hâkimiyetini kutsallaştıran ve meşru bir zemine sürükleyen bu süreç kuşkusuz erkeğin toplumsal rolünü pekiştirmiş, kadının ard plana atılmasına zemin hazırlamıştır.”²⁰

Erkek hâkimiyetini kutsallaştıran ve yasal bir zemine oturtan ataerkillik bir noktada başlamış ve kadının üstünlüğünü kaybetmesine sebep olmuştur. Bu noktada çeşitli görüşler mevcuttur. Fakat kadın ve erkek yaşamının tanzimini sağlayan din insan hayatında olmaya başladığından beri kadının hayatını yani cinsiyetleri ve cinselliği büyük ölçüde etkilemiştir. Bunun için de tarihi süreç içerisinde dinlerin kadına ne gibi değerler yüklediğini öğrenmemiz gerekmektedir.

“Din olgusunu ve kadınlar ile din arasındaki ilişkiyi incelemeye giriştiğimizde ise, çözümü zor sorularla karşılaşyoruz. Bir kere din, teoride ve pratikte farklı olabilir; yani farklı toplumsal ve tarihsel bağlamlarda insanlar tarafından hem algılanışı, hem de uygulanışı farklı olabilir. İkincisi, kadınlardan sanki bütünsel bir örnek bir kategoriymişler gibi söz etmek yanıltıcı; çünkü kadınlar aslında sınıfsal, ırksal, ulusal, etnik ve dinsel ayrımlar içinde bölünmüş olarak yaşıyorlar. Ayrıca kadınlar, erkek-egemen toplumların sınırlamaları içinde yaşamak zorunda kalmış olsalar bile, ataerkil kültür içinde kendine özgü bir kadın kültürü yaratma ve yaşatma olanağı da her zaman var olmuştur. Çünkü kadınlar, tarihin ‘kurbanı’ oldukları kadar, onun yapımına katkıda bulunan etkin durumundadır. Bu anlamda, baskı ve egemenlik yapıları aynı zamanda direnmenin de odakları ve bu gerçek, din de içinde olmak üzere, herhangi bir toplumsal/tarihsel olgunun basitleştirici ve indirgemeci yorumunu geçersiz kılıyor.”²¹

²⁰ Özge Uğurlu, a.g.m., s.2

²¹Fatmagül Berktaş, *Tek Tanrılı Dinler Karşısında Kadın*, 4. Basım, Metis yay., İstanbul 2012 , s.8

Berkday, bu düşünceleriyle kadın cinsinin bir kategoriye konamayacağını ve bütünsel bir şekilde ele alınamayacağını belirtmiştir. Ona göre erkek egemen toplumlarda bile her zaman kadınlar kendilerine has bir kültür yaratabilmişlerdir. Dinlerin kadınlara nasıl bir konum oluşturduğu ise tartışılmıştır.

“Kadınların tek tanrılı dinler karşısındaki konumunu karşılaştırmalı bir teorik yaklaşım içinde ele almaya giriştiğimizde, kaçınılmaz olarak, toplumsal cinsiyet ile toplumsal iktidar ve denetim olgusu arasındaki ilişki de gündeme geliyor. Bu bağlamda, tarihsel olarak insan bedenine -özellikle de kadın bedenine- ve bedensel varoluşa yüklenen anlamlar ve varoluşun “başlangıcı” ya da kutsal kitapların “yaratılış” adını verdikleri şey üzerinde durmak gerekir.”²²

Toplumsal cinsiyet ve toplumsal iktidar kavramları arasında bir paralellik olup olmadığı ve üstün olan cinsin iktidar sahibi olma fikri ya da başka bir ifadeyle cinslerin üstünlüğünü belirleyen durumların neler olduğu, kadının din karşısında durumu ya da dinlerin, özellikle de tek tanrılı dinlerin kadına yaklaşımının nasıl olduğu bir muammadır. Bütün bunlar bizi tarih boyunca kadın bedenine yüklenen anlamları incelemeye itecektir.

“Ataerkil sistemin ortaya çıkıp kurumlaşması ve tek tanrılı dinin egemen olması sürecinin bir diğer önemli boyutunu, Eski Yunan’da ruh-madde, Hıristiyanlıkta ise ruh-beden biçimini alan hiyerarşik ikiliğin derinleşmesi ve kadının bu karşıtlığın “aşağı” sayılan kutbuyla, yani beden ile özdeşleştirilerek onun bedeni üzerinde toplumsal denetim uygulamasının meşrulaştırılması oluşturur. Üstelik bu, zaman zaman öne sürüldüğü gibi, yalnızca Batı Hıristiyan geleneğine özgü bir olgu değildir. İslami kültürde de, kadının bedenle ve bedensel arzusuyla özdeşleştirilerek “fitne” yaratma özelliğinin bulunduğu varsayılması, onun toplumsal olarak denetlenmesinin ve bu denetimin en somut göstergesi olan örtünmeye zorlanmasının “meşru” gerekçesini meydana getirir.”²³ Bu görüş de dinlerin kadın bedeni üzerine

²² Fatmagül Berkday, *Tek Tanrılı Dinler...*, s. 9

²³ Fatmagül Berkday, *Tek Tanrılı Dinler...*, s. 11

birtakım söylemlerde bulunarak kadın bedenini kötü olanla özdeşleştirdiğini ve belli bir şekilde aşağıladığını göstermektedir.

“Kadın bedeninin ve cinselliğinin, aile, eğitim, hukuk, tıp, dil ve din gibi başlıca toplumsal kurumlar yoluyla sürekli gözlem ve denetim alanında bulundurulması, ataerkil düzenlerin özünü oluşturur. Bu kurumların başında gelen baba rolündeki devlet, kimi zaman açıktan açığa, kimi zamansa el altından, kadınların hem emek üretme hem üreme anlamındaki üretkenliğini, erkek egemenliğini sürdürme yolunda var gücüyle yönetmeye çalışır. Diğer birçok ataerkil toplumda olduğu gibi, Türkiye’de de kadınlar, bedensel ve cinsel olarak birçok kontrol mekanizmasına maruz bırakılır. Namus kavramıyla ayrılmaz bir bütün oluşturan bekâret olgusu bu kontrol mekanizmalarından biridir, hem de en güçlülerinden biri.”²⁴

Blank, bu ifadeleriyle; kadın hayatının, cinselliğinin ve eğitiminin ataerkil sistem içerisinde erkeğin gölgesi altında yaşandığını ifade etmiştir. Kadınların bedenlerinin ve namuslarının bekâret gibi birçok kontrol mekanizması varken erkekleri bu şekilde kontrol eden toplumsal bir erk sistemi yoktu. Hatta kadınların cinselliğinin başlangıcı toplum tarafından gerdek gecesi sonrasında yapılan çeşitli törenlerle sergilenirken ve düzenlenirken erkeklerin buna benzer bir durumla karşı karşıya kalmadığı görülmektedir.

“Kadının ikinciliğinin doğal kabul edilerek bunun onun bedeninin denetlenmesinin meşru gerekçesi sayılması, her üç tek tanrılı dinin ortak özelliği. Bu ortak özellik, tarihsel ve coğrafi olarak üç geleneğin de aşağı yukarı ya da birbirine yakın topraklarda ve benzer maddi koşullarda benzer gereksinimlere yanıt olarak doğup gelişmeleriyle açıklanabilse bile, ilginç olan, bugünkü ifadelerinde de kadınlara ilişkin tutum ve anlayışı odak almaları.”²⁵

²⁴ Hanne Blank, *Bekaretin El Değmemiş Tarihi*, 2. Baskı, İletişim Yay. İstanbul, 2012 s.11

²⁵ Fatmagül Bertay, *Tek Tanrılı Dinler...*, s. 11

Toplumsal bir gerçek olan din kavramı; kadının hayatını, bedenini ve cinselliğini bazen doğrudan bazen de dolaylı olarak etkilemiştir. Din, toplumların hayatlarını ait olduğu toplumlara göre şekillendirirken bazen de toplumdaki bazı kalıplaşmış değerleri değiştirerek ilerlemiştir. Berktaş “*Din: etkili bir meşrulaştırma aracı*” ifadesiyle dinlerin toplumun düzenine, denetimine yardımcı olma biçimini dile getirmiş olmalıdır. Fakat şu gerçeği de unutmamak gerekir kadınların ya da erkeklerin hayatının tek belirleyicisi ve düzenleyicisi din değildir. Yine de aynı zamanda din, kadın bedeni üzerinde etkili bir olgudur.

“Engels, Durkheim ve Weber’in görüşlerine dayanan ve Foucault’ın kavramsal çerçevesinden de yararlanan Bryan Turner, dinin “materyalist bir yorumunu” yapmaktadır. Turner’e göre, dine ilişkin materyalist bir kavrayış, dinsel inanç ve pratiklerin önemsiz olduğunu savunmak şöyle dursun, tersine dini, fiziksel ve psikolojik gerçeklik deneyimi içine yerleştirir. Dolayısıyla bu anlayış, Hıristiyan geleneğinin fizikselliği ile İslamiyet ve Museviliğin ortak İbrahimi kökenleri ile uyum içindedir. Turner, “öncelikle bedeni ve iktidarın beden üzerindeki etkilerini incelemenin daha materyalist bir tutum” olacağını savunan Foucault’yu izleyerek, toplumların üretimde ve bireylerin yeniden üretiminde (reproduction) dinin oynadığı rol üzerinde durmaktadır.”²⁶

Erkek egemenliğine dayalı aile sisteminde mülkiyetin korunması için kadınların ve özellikle kadının bedeninin denetlenmesinin gerekli olduğunu düşünüldüğünde Berktaş, Turner’in görüşlerinin önemli olduğunu söylemiştir.

“ Turner’in din sorunsalını, bedensel bir olgu olarak cinselliğin örgütlenişi aracılığıyla zenginliğin (mülkiyetin) biriktirilmesine dayandırması. patriarkal (ataerki sistem) ve toplumsal cinsiyet kavramlarını da dikkate alan bir analiz yapılabilmesinin yolunu açar; çünkü “bu dünyada, dinin toplumsal işlevi açısından

²⁶ Fatmagül Berktaş, *Tek Tanrılı Dinler...*, s. 23

can alıcı önemdeki iki olgu, aile aracılığıyla mülkiyetin denetlenmesi ve bedenlerin toplumsal uzam içinde yeniden üretimi ve örgütlenmesidir."²⁷

Dinin, bedeninin ve toplumun en keskin denetleyicisi olduğu ileri sürülmüştür. Kendine özgü kurallar koyan din, insanların mülkiyet hakkına ve bedenine de birtakım etik kurallar koyarak bunların benimsenmesini sağlamıştır.

*"Tarihsel olarak, Hıristiyanlık, Batı toplumlarında bedenin, özellikle de kadın bedeninin denetlenmesinin esas aracı olmuştur; dolayısıyla, kadınların kurtuluşu için verilen mücadelenin, önemli ölçüde, cinselliğin dinsel kavramlaştırılmalarına karşı olması hiç de şaşırtıcı değildir. Bryan Turner, Katolik Avrupa'da Kilise'nin, hala kadınları ikincil konumda tutan yapıların başında geldiğine dikkat çekmektedir. Elbette kadınların bedenlerini ve doğurganlık yetilerini denetlemeye yönelik tek dinsel gelenek, Katolisizm değildir; Protestanlık da bu açıdan yabana atılmayacak bir rol oynamıştır. Vahye dayanan tek tanrılı bir din olarak İslamiyet'in, tarihsel ve teolojik olarak Yahudilik ve Hıristiyanlık ile sıkı bağları vardır ve İslam geleneğinde cinsellik, topluluk(cemaat) ve din arasındaki ilişkiyi belki de daha açık biçimde izlemek mümkündür. Tunuslu sosyolog Abdelwahap Bouhdiba'ya, cinselliğin işlevlerinden biri, bireyi topluluğa bağlama yetisidir. " Cinsel yaşam birleştiricidir ve İslam ümmeti... genetik yaşama dayanır. İnsanın total, toplumsal birliği, cinsel dinamizmin bir sonucudur. Buna karşılık ümmet de bireyin yönelimlerini empoze eder. İslama göre, cinsel işlevin kendisi kutsal olanla bağlantılıdır; Tanrı'nın gücünün kendisini aşık ettiği işaretlerden (aya) biridir. Dolayısıyla, İslam'ın kutsal kitabı olan Kuran'ın cinselliğin düzenlenişine özel bir önem vermiş olması doğaldır."*²⁸

Bu ifadeler dinlerin kadın bedeni ve cinselliği üzerinde oldukça etkili olduğunu, yaratılıştan bugüne kadar insanlar inandıkları dinlere göre hayatlarını şekillendirdiğini, fakat özellikle tek tanrılı dinlerin genellikle kadın bedeni ve

²⁷ Fatmagül Bertay, *Tek Tanrılı Dinler...*, s. 23-24

²⁸ Fatmagül Bertay, *Tek Tanrılı Dinler...*, s. 24-25

cinselliği üzerinde denetleme yaptığını gösterir. Bunu ataerkil yapılanmanın sonucu olarak ortaya çıkmış ön kabuller sayabiliriz.

Berktaş'ın *Tek Tanrılı Dinler Karşısında Kadın* adlı kitabında ataerkil ön kabuller ya da varsayımlar şu şekilde özetlemiştir:

*“ Kadınlar ve erkekler, yalnızca biyolojik olarak değil, ihtiyaçları, yetenekleri ve işlevleri bakımından da farklıdırlar. Ayrıca, kadınlar ile erkekler arasında, nasıl yaratıldıkları ve Tanrı'nın onlara verdiği toplumsal işlevler açısından da fark vardır.”*²⁹

Augustin'e göre ise erkek ve kadın bedenleriyle cinsellik ve üreme Tanrı'nın orijinal yaratma planının bir parçasıdır. Ona göre kadın, erkeğe göre daha aşağı bir konumdadır ve erkeğin seks ve üreme ihtiyacını karşılamak için dünyaya gelmiştir.³⁰ Denilebilir ki kadınların ve erkeklerin dünyaya gelişleri biyolojik ve fizyolojik farklılıkla kalmamış bazen bu durum farklı şekillerde anlaşılmıştır ve birbirinin dışında yargılara dayandırılmıştır.

*Erkekler 'doğal olarak' daha güçlü ve akılcıdırlar, dolayısıyla egemen olmak ve hükmetmek için yaratılmışlardır. Buradan, erkeklerin siyasal olanı, devleti temsil etmeye daha elverişli oldukları sonucuna varılır. Kadınlar ise, 'doğal olarak' daha zayıf, akıl ve rasyonel yetenekler açısından daha aşağı, duygusal bakımdan dengesizdirler, bu da onları güvenilmez ve siyasal katılım açısından elverişsiz kılar. Dolayısıyla siyasal/kamusal alanın dışında kalmaları gerekir.*³¹

Bu düşünce toplumsal cinsiyet kültürünün kadına ve erkeğe biçmiş olduğu rolle ilgilidir denilebilir. Biraz daha geçmişe giderek bu düşüncenin temel kaynağı olarak Âdem ve Havva ile ilgili anlatılan hikâyeleri gösterebiliriz. Çünkü bu

²⁹ Fatmagül Berktaş, *Tek Tanrılı Dinler...*, s. 26-27

³⁰ Cengiz Batuk, *a.g.e.*, s.130

³¹ Fatmagül Berktaş, *Tek Tanrılı Dinler...*, s. 26-27

hikâyeler de Âdem daha rasyonel Havva ise zayıf ve zaaflarına yenilen biri olarak karşımıza çıkacaktır. Bunun içindir ki birçok toplumda erkekler kadınlardan daha üstün ve daha yetenekli sayılarak kadına sadece ev işleriyle meşgul olma, çocuk doğurma, büyütme vs. kısacası var olan düzeni devam ettirme görevi verilmiştir.

Erkekler, rasyonel zihinsel yetenekleriyle dünyayı yorumlarlar ve düzene sokarlar. Kadınlar, çocuk doğurma ve yetiştirme yetenekleri dolayısıyla günlük yaşamın ve türün yeniden üretilmesi işlevini üstlenirler. Her iki tür işlev de önemli kabul edilmekle birlikte, erkeklerin işlevinin daha üstün olduğu varsayılır. Başka bir deyişle, erkekler 'aşkın' (transcendent) etkinliklerle, kadınlar da -alt sınıfların her iki cinsten mensupları gibi- 'içkin'(immanent) etkinliklerle uğraşırlar. Aynı şeyi farklı biçimlerde ifade edecek olursak, erkekler ölümsüz kültür ürünleri yaratırken, kadınlar ölümlü bedenler yaratmakla daha 'aşağı' bir iş yapmış olurlar!³²

Buradan da anlaşıldığı gibi erkek kalıcı olanın yaratıcıyken kadın ölümlü olanı yaratmada sadece bir aracı olduğu için erkeğin daha altında kalmıştır. Erkek, kadın karşısındaki varlığını ve erk olmayı bir kez daha kanıtlamıştır.

Erkeklerin, kadınların cinselliğini ve üreme yetilerini denetleme hakları vardır; kadınların böyle bir hakkı söz konusu değildir. Erkekler, insanlar ile Tanrı arasındaki dolayımı kuran öznelerdir; kadınlar, Tanrı'ya erkekler dolayımıyla ulaşırlar."³³

Bir diğer önemli nokta ise ilkel dinlerde kadının erkek karşısındaki durumunun nasıl olduğudur. İkel dinlerden günümüze kadar gelen dinler içerisinde kadının hangi konumlarda olduğunu görmek ve kadına yüklenen anlamı kavramak kadınıla ilgili görüşleri belli bir eksene oturtacaktır.

³² Fatmagül Bertay, *Tek Tanrılı Dinler...*, s. 26-27

³³ Fatmagül Bertay, *Tek Tanrılı Dinler...*, s. 26-27

Totemizm’de hayvan, bitki ve nesnelere totem olarak bakılabilir biraz daha ileri gidilerek bazen cansız bir şeye ağaç, kaya, tahta parçası vs. bazen de doğadaki bir olayı yıldırım veya bazı gök cisimlerini totem olarak kabul edebilmişlerdir. Bu totemlerin bütün klanlarla ilişkileri vardır. Hatta totem yapılan şeyin bütün klanın atası olduğu söylenir. Bir diğer önemli özelliği de kadının karnındaki bebeğe bile totem geçmiştir. Totemizm’de ölen biriyle akrabalığı bulunan kadınlar saçlarını kesmek, vücutlarına toprak sürmek ve yas süresince konuşmamak zorundadırlar. Bazense bu konuşma yasağı yıllar boyunca sürmüştür. Erkelere ise böyle bir yasak konulmamıştır.

“Hindistan dinlerinden Hinduizm’de ise kadına karşı şiddet, baskı, her türlü aşağılama kutsal bir kılıfla insanlara telkin edilir. Bundan dolayıdır ki Hindular kadınlara zulmetmeyi, onları aşağılamayı bir ibadet olarak görürler. Kadınların mülk edinme hakları yoktur. Kadın her türlü işte çalışıp para kazanabilir. Ancak tüm kazandıklarını babasına, eşine veya dul ise oğluna vermelidir. Kadın tek başına karar veremez. Hatta kadınlar herhangi bir kitap veya Hinduların kutsal metinleri olan Vedaları dahi okuyamazlar.”³⁴

Kadına ait özel bir yaşam alanı bu inanç sisteminde bulunmamaktadır. Kadınlar her türlü haktan mağdur edilmiş ve toplumun dışına itilmiştir. Bütün bu yasakların ve aşağılamanın dine sığınarak yapıldığı söylenebilir.

“Hinduizm’e göre kız çocukları 7 yaşında evlendirilebilir. 8 yaşında bir kız çocuğunun da ideal bir eş olduğuna inanılır. Boşanma hakkı sadece erkektedir. Kadın ne tür bir zulme, baskıya, şiddete maruz kalırsa kalsın eşinden boşanamaz. Her halükarda eşine itaat etmeli, gördüğü muameleye razı olmalıdır...”³⁵

Evlilik yaşının bu kadar erken olması ve kız çocuklarının boşanma hakkının olmaması erkek cinsinin kadınlara üstünlüğünü açıklar niteliktedir.

³⁴ Nazife Gürhan, *a.g.m.*, s. 64

³⁵ Nazife Gürhan, *a.g.m.*, s. 64

“Budizm’de ise kadınlara yönelik tutum aynıdır. Hatta kutsal metinlerinde bu durum “Kadınlar, zavallı yaratıklar...Kadınlar nankördür, haindir.....Bütün kadınlar aşağılıktır....” gibi cümlelerle ifade edilmektedir. Yine başka bir metinde de kadınların yılanla özdeşleştirildiğini görmekteyiz. “Ey keşişler, zehirli yılanların özellikleri: Nefret doludurlar ve hınç sahibidirlere, zehirlidirlere, Zor ortamlarda bulunurlar ve dostluğu engellerler. Ey keşişler, aynı şekilde kadınların özellikleri: Nefret ve hınçla doludurlar, dostlukları engellerler, bu kadınların zehiridir. Çoğu zaman iftira atarlar.” (Tipitaka, Anguttara Nikaya 3:23.) Budizm’in kurucusu Buda da, "Kadın aramıza girdikten sonra bu dinin (Budizm) uzun yaşayabileceğini sanmıyorum" demiştir.”³⁶

Kadınlar bu dönemde kutsal kitapların bile her fırsatta aşağıladığı bir cinsi temsil etmişlerdir. Öyle ki bazı hayvanlarla bile karşılaştırılmış ve daha aşağılık oldukları düşünülmüştür. Kadınlarla ilgili bu şekilde olan bütün yargıların eril olanla ilişkisinin olduğu düşünülmektedir.

Görüldüğü gibi tek tanrılı dinler ve diğer dinler, kadını farklı bir birey olarak görmüş, kadın için özel kurallar ve yaptırımlar koymuşlardır. Kadın anaerkil klandan ataerkil klana geçişte her şeyini kaybetmiş ve bazen bir köle olacak kadar aşağılanmıştır. Kadının bu şekilde muamele görmesinin en belirgin nedeni olarak toplumun cinsiyetlere farklı yaklaşımı ve cinsiyetin belirlemiş olduğu yarı yaratıcı görevi ya da bu yaratma işinde sadece aracı olarak görülmesi sebep olmuştur. Kadın tohumu belli bir süreliğine emanet olarak almış ve daha sonra gerçek sahibine geri vermiştir. Daha ilginç bir nokta ise erkeğin yaratıcı görevi her zaman devam ederken kadının yeniden üretime katkısı, kadınlığının elinden alınmasıyla bitmektedir. Bu da kadına vurulan darbelerden belki de en ağır olanıdır. Çünkü aybaşı olmayan kadın artık bir erkek gibi hayatına devam edecektir. Kadın, kendi belirleyemediği cinsel kimliğiyle bazen aşağılanmış ve sadece cinsel obje olarak görülmüştür. Ait olduğu sosyal çevreye göre yaşantısını belirlemiş, ya özgür olmuştur ya da özerk ama özgür ya da özerk olması tamamıyla toplumun hazırlamış olduğu bir olaydır.

³⁶ Nazife Gürhan, a.g.m., s. 64

1. Toplumsal Cinsiyet ve Kültür

İnsanoğlu var olduğundan beri bir kültür oluşumu içerisinde kültürel malzemeyi aktif şekilde oluşturan bir varlık olarak yer almıştır. Adımını attığı her yerde kültüre rastlar. Kültürün en önemli özelliği ise insanın bütün hayatında var olması giyinişi, saçının şekli, konuşması, oturup kalkması, evliliği, ölümü, doğumu hep bir kültürel süreç içerisinde. Diğer bir önemli özellik ise bütün bunların bireysel bir tarafının olmamasıdır. İnsanoğlu yaratılışından bu yana hayatta kalabilmek için başka insanlara ihtiyaç duymuş ve birlikte hareket etmeyi seçmiştir. Kültür, kişilerin davranışları ve tepkileri hakkındaki fikri verir.

*“Kültür: bir toplumun paylaştığı ve üyelerine yaydığı görüşler, değerler ve algılardır; bu görüş, değer ve algılar, davranışı yorumlamada kullanılır ve davranışa da yansır.”*³⁷ Bunun dışında birçok tanımı mevcuttur ama ilk ve kapsamlı tanımını İngiliz Antropolog Sir Edward Burnett Tylor’a aittir. Tylor, 1871’deki bir yazısında kültürü, *“Kişinin, toplumun bir üyesi olarak kazandığı bilgi, inanç, sanat, hukuk, ahlak, adet, gelenek, alışkanlık ve yeteneklerin karmaşık bütünü”*³⁸ olarak tanımlamıştır. Birçok farklı kültür tanımı yapılmıştır ama bunlardan en kapsamlısının bu olduğu düşünülmektedir. Kültür, varlığını insandan alıp insanın bir sonraki kuşağa geçişini sağlayan, somut olmayan bir taşıyıcıdır diyebiliriz.

*“Kültür, paylaşılan görüşler, değerler ve davranışların ölçütüdür; bireyin eylemlerini gruplar için anlaşılır kılan ortak belirleyicidir. İnsanlar ortak bir kültürü paylaştığı için belirli koşullarda diğerlerinin nasıl davranacaklarını ve davranışlara nasıl karşılık verebileceklerini kestirebilirler.”*³⁹

³⁷ Willama A. Haviland, Harald E.L. Prins, Dana Walrath, Bunny Mcbride, *Kültürel Antropoloji*, Kaknüs Yay., İstanbul 2010, s. 103

³⁸ A.g.e., s.103

³⁹ A.g.e., s.104

Bütün bu düşüncelerden yola çıkılarak denebilir ki kültür, ortak çıkarlar için bir zemin oluşturur ve bir grup insanın belli bir disiplin altında birlikte yaşamasını sağlar. Kültürle ilgili olan bir diğer kavram da toplumdur.

“Kültür ve toplum birbiriyle yakından ilişkili iki kavramdır. Ve antropologlar her ikisiyle de ilgilenir. Daha açık ifadeyle, toplum olmadan kültür olmayacağı gibi kültürsüz bir insan toplumu da olmaz. Bu tanım bütün hayvan türleri için geçerli değildir. Örneğin, karıncalar ve arılar, açıkça bir sosyal örgütlenme gösterirler ancak bu içgüdüsel davranış, bir kültür değildir.”⁴⁰

Belli bir bölgede yaşayan insanların sosyo-kültürel davranışları birçok şeyin nedenini, görünümünü ve dağılımını etkiler. Birçok şeyi etkileyen kültürel faktörleri şu şekilde sıralanabilir.

- 1- Toplumdaki aile yapısı, bu aile yapısı içerisindeki etkileşim ve bireylerin birbirine bağlılığı,
- 2- Toplumun temelini oluşturan bireyler arasındaki cinsiyet farklılıkları, rolleri ve hakları,
- 3- Toplumun kabul gördüğü yaşam şekli (evlilik, doğum, ölüm bağlamında)
- 4- Cinsellikle ilgili kadına ve erkeğe uygulanan yasaklar, destekler,
- 5- Çocuğun cinsiyeti ve cinsiyete ilişkin inançlar,

Kültür, toplumun tüm üyeleri tarafından paylaşılmasına rağmen, farklı anlaşılmalara maruz kalabilir. Daha açık bir ifadeyle, herhangi iki insan, mensubu oldukları kültürün özelliklerini tam olarak paylaşmayabilir. Bu şekilde düşünüldüğü zaman denilebilir ki kadın ve erkek davranışları arasında farklı durumların ortaya çıkması oldukça normaldir. Bu farklar kadının doğurma özelliğinin dışında anatomik yapısındaki belirgin ayrılığa da dayanmaktadır. Bütün kültürler bu cinsel farklılıkları açıklayarak ve bunlara karşı ne yapılacağını belirleyerek bu farklılıklara anlam vermeye çalışırlar. Daha da ileri giderek farklılıkların ortaya çıkardığı bu iki insan

⁴⁰ A.g.e., s.104

türünün birbiriyle ve dış dünyayla nasıl iletişime geçmesi gerektiğini de belirler. Her kültür bütün bunları kendine has kurallarla yaptığı için toplumlar arasında büyük farklar oluşmaktadır. Antropologlar biyolojinin ortaya çıkardığı bu farklılıkları belirtmek için “toplumsal cinsiyet” (gender) kavramını kullanmışlardır. ⁴¹

Toplum, kadın ve erkeğe farklı davranmaktadır. Onlara farklı özellikler, davranışlar, görevler yükler. Örneğin, genelde kadından “ev işlerini yürütmesi” istenirken, erkekten “ailenin gelirini sağlaması” beklenir. Kadın ve erkek birlikte çalışıyor olsalar bile kadına biçilmiş bu roller çok fazla değişmemiştir. Kadın eve ekonomik katkıda bulunmuş olsa da yine evdeki işleri yapma görevi ona yüklenmiştir. Çünkü kadınlardan ve erkeklerden beklenen roller, duygular, davranışlar, faaliyetler, farklıdır. ⁴² Cinsiyetler arasındaki bu farklılığın nedeni olarak sadece biyolojik cinsiyet yoktur hatta toplumsal cinsiyet bu farklı algılamının önemli bir bölümünü oluşturuyor denebilir.

Toplumsal cinsiyet ve biyolojiye bağlı cinsiyet arasında önemli bir fark vardır. Toplumsal cinsiyet insanoğlunun kültürü kadar eskidir. İlk erkekle ilk kadın arasındaki biyolojik farklılıklardan kaynaklanır. İlk erkek ve ilk kadın arasındaki biyolojik fark giderek azalmıştır. Eski çağlarda erkekler dişilere göre daha büyükken modern sanayi toplumlarında teknolojinin gelişimiyle paralel olarak dünyadaki pek çok toplumda biyolojik farklılıkların kültürel öneminin azalmasına neden olmuştur. Bütün bunlardan dolayı üremeye ilgili cinsiyet farklılıklarının dışında, toplumsal cinsiyet rollerinin altında yatan biyolojik temeller modernleşmeyle birlikte büyük oranda kaybolmuştur. Fakat bütün kültürlerde biyolojiden kaynaklanan az ya da çok bir rol farklılığı görülmektedir. ⁴³

Birçok sosyal, ekonomik ve psikolojik etken, cinsiyet ayrımının oluşmasına katkı sağlamıştır. Bu ayrımın kaynağı ise incelenen konulara göre farklılıklar gösterebilir.

⁴¹ A.g.e., s.104-105

⁴² Zehra Y. Dökmen, *Toplumsal Cinsiyet*, Remzi Kitabevi,3. Baskı, İstanbul 2012, s.17

⁴³ A.g.e., s.105

Kültürden ayrı düşünölemeyen toplumsal cinsiyet, “*cinsiyetler arasındaki biyolojik farklılıklara yüklenen kültürel ayrıntılar ve anlamlar.*”⁴⁴ Şeklinde tanımlanmıştır.

Kültür biyolojik bir olay değildir ve nesilden nesle kalıtım yoluyla aktarılmaz. Kişi, kültürü içinde bulunduğu toplumdun öğrenir ve kendisinden sonrakilere bu şekilde aktarır. Ve bu olaya kültürlenme denir. Kültürlenme yoluyla insan birçok gereksinimini doyuma ulaştırır bunlar yiyecek, barınma, uyku, cinsellik vs. en önemli özelliği ise her toplum bu gereksinimleri nasıl karşılayacağını kendisi belirlemiştir. Öğrenilmiş davranışlar arasında büyük farklılıklar olmaktadır.⁴⁵ Denilebilir ki toplumsal cinsiyet içerisinde de biyolojiye bağlı cinsiyetin belirlediği durumun dışında daha sonradan öğrenilen bir durum oluşabilmektedir. Daha açık bir ifadeyle cinslere yüklenen anlamlar kadınlarda ve erkeklerde dünyaya geldikten sonra elde edilen bilgiler ve duygu tepkileri ile doğrudan ilgilidir. “*Kadın doğulmuyor, daha ziyade kadın olunuyorsa aynı durum kuşkusuz erkekler için de geçerlidir.*”⁴⁶ Bu cümleden anlaşılacağı üzere kadınlık ve erkeklik kavramları biyolojiden öte toplumun kültürlenme süreciyle oluşan kavramlardır ve bütün dönemlere kültürlenme süreciyle aktararak gelmiştir.

Toplumsal cinsiyet araştırmacılarına göre bilinen biyolojik farklılıkların dışında, toplumun kendi yarattığı farklılıklarda vardır bundan sonra cinsiyet, toplumsal cinsiyet ayrımını gündeme getirmişlerdir. Bu ayrım da kadın ve erkek ile ilgili tüm denge ve değerlerin kurgudan başka bir şey olmadığını gösterir. Böylece toplumsal cinsiyet kadın ve erkeğe ait rollerin zamanla nasıl yerleşip kökleştiğini ve kadın ile erkek arasındaki iktidar ilişkilerinin nasıl kadının aleyhine olacak şekilde biçimlendiğini göz önüne sermiştir.⁴⁷

⁴⁴ A.g.e., s.105

⁴⁵ A.g.e., s.114

⁴⁶ Evelyn Fox Keller, *Toplumsal Cinsiyet ve Bilim*, Metis Bilim Yay. 4. Baskı, s.27-28

⁴⁷ ⁴⁷ Nazife Gürhan, a.g.m. s. 60

Araştırmalar göstermektedir ki kadın ve erkeğin toplumsal cinsiyetinin mensubu olduğu toplum içerisinde nasıl algılandığına ve hangi yollarla etkilendiğine işaret etmektedir. Bunlardan elde edilen sonuçlar doğrultusunda denebilir ki, biyolojik olarak kadından daha güçlü olan erkek, toplumsal cinsiyeti bağlamında da bu özelliğini sürdürmeye devam etmekte, daha doğrusu toplum tarafından bu gücün onda kalması sağlanmaktadır. Ataerkil toplumların yapısı incelendiğinde, güç ve otoriteyi temsil etme rolünü erkek üstlenmiştir, “erkek”in “güç” ile özdeşleştirildiği görülmektedir.⁴⁸

“Egemen erkek” kavramı hayvanlar dünyasında vardır. Bu, cinselliğin bireyci rekabetçi özelliğinin bir sonucudur. Her erkek, çevresindeki dişi ya da dişilerle cinsel birleşme yapmak için başka erkeklerle savaşıyor. Bu erkekleri savaşçı bir hale getirmektedir. Erkek hayvanlar yalnızca dişilere yaklaşmak için değil, dişilerin bölgesine girmek için de savaşmaktadır.⁴⁹

Erkek gücün sembolüken kadın toplumsal düzen içerisinde otoriteye karşı çıkmama, evdeki düzeni koruma, doğurma, öfkesini asla göstermeme, alttan alma, bulunduğu durumdan hoşnut olma, diğer insanları mutlu etme ve erke soru sormama vasıflarını kendine görev olarak kabul etmiştir. Bütün bunlar kadın ve erkeğin biyolojik yönünü açıklamazken toplumsal cinsiyete yüklenen anlam bu durumu açıklamaktadır.

1.1. Kadın Bedeni ve Cinselliği

Günümüz yaşam alanı içerisinde birçok kavram birbirinin içine geçmiş, kaygan zeminler üstüne temellenmiş olup, bunun getirisinde egemen söylemlerin özneler üzerindeki etkisinin yadsınamayacağını vurgulamaktadır. Kadınlık kültür

⁴⁸ Sibel Kocaer, “Argo ve Toplumsal cinsiyet,” <http://www.millifolklor.com/tr/sayfalar/71/22.pdf>, s.101, (6.04.2014), 14.21

⁴⁹ Evelyn Reed, *I.*, s. 78

içinde eriyip giden aynı zamanda tekrar yeni söylemlerle ortaya konulan ikili bir var oluşa karşılık gelmekte, böylece tarihsel süreç içerisinde kendi rolüne yaslanarak bugün nasıl davranması gerektiğine dair ipuçlarını egemen söylemlerden edinmektedir.⁵⁰ Kadına üstlendirilmiş roller üzerinde toplumun meydana getirdiği kültür ve kültürü besleyen diğer bütün öğelerin olduğu söylenebilir. Toplum kadınlara ve erkeklerle ilgili kalıp düşünceler oluşturmuştur ki bu biyolojik cinsiyetin ötesindedir.

Yaşam içerisinde kadın olgusunun değerlendirilmesinde toplumun yaşamış olduğu kültür ve kültürü besleyen tüm öğelerin önemi çok büyüktür. Kadınlara yönelik kalıp düşünceleri, toplumda hâkim olan kültürü, dini, geleneksel değerleri, ekonomiyi vs. beslenerek ortaya çıkmıştır. Toplumsal yaşam, içerisindeki cinsel kimliğin, cinsel işbölümünün, cinsiyet rollerinin ve cinsel davranışların değişen özelliklerini ortaya koymaktadır. Kadın-erkek ilişkilerinin toplumsal değerler tarafından belirlenmiş olması, bunların aktarılması ile olmuştur. Ayrıca erkek kimliğinin kadın bakış açısıyla değerlendirilmesi ya da kadın kimliğinin erkek gözüyle değerlendirilmesi toplumdan topluma, kültürden kültüre hatta bölgeden bölgeye farklılık göstermektedir. Bu farklılıklar, sosyo-kültürel ve sosyo-ekonomik düzey, eğitim, din ve geleneklerin etkisiyle kadınlarla ilgili birbirinden farklı kalıp yargılar ortaya çıkarmıştır. Bu yargılar modernleşme sürecinde değişme özelliği göstermesine rağmen değişime karşı dirençli olmaları sonucunda toplumsal değer özelliği gösterirler ve bütünsel bir şekilde değişmeleri çok da mümkün görünmemektedir.⁵¹

*“Cinsel duygular gerçekten tüm ahlakın ve hiç kuşkusuz estetik ve dinin köküdür.”*⁵² Doğada hiçbir şey sebepsiz var olmamıştır. Her şeyin bir kökeni olduğu gibi insan duygu ve isteklerinin de bir kökeni vardır. Cinsellik kadın ve erkek için

⁵⁰ Özge Uğurlu, *a.g.e.*, s.1

⁵¹ Yasemin Apalı, “Sosyolojik Açıdan Kadınlara İlgili Kalıp Yargılar”, <http://ilahiyat.sdu.edu.tr/assets/uploads/sites/72/files/sdu-ilahiyat-fakultesi-dergisi-sayi26-2011-21032012.pdf#page=55>, (29.11.2013) s. 50

kimi dönemlerde farklı yaşanmış olsa da temlinde insanoğlunun devamını sağlama açısından önemlidir.

*“Cinsel yaşam hiç kuşkusuz insanın etkinlik, mülk edinme, bir yuva kurma, karşı cinsten bir kişiye, kendi konularına ve de tüm ırkına yardımsever duyarlılıklar oluşturma güçlerini ortaya çıkaran bireysel ve toplumsal ilişkilerinde çok güçlü bir etmendir.”*⁵³

Cinsellik bir içgüdüdür ve bunun doyurulmasının gerektiği düşünülmüştür. Bu ilkel duygunun giderilme ihtiyacı, mülk edinmeyi de beraberinde getirdiği gibi insan için de bir yuva ihtiyacının gerekliliğini ortaya çıkarmıştır.

*“Cinsel yaşamın daha iyi incelenmiş gelişimini destekleyen bir başka öge kadının “taşınır” olmayı sonlandırmasıdır. Bir birey haline gelmiş ve toplumsal olarak hala erkekten aşağıda olmasına karşın giderek haklar, eylem bağımsızlığı ve istendiğinde çıkarlarını koruma ayrıcalığı elde etmiştir. Kendisine erkek tarafından kur yapılmıştır. Ahlaksal duyarlılığın izleri kaba kösnül iştahın yerine geçmiş, idealleştirme başlamış kadın topluluğu sona ermiştir. Cinsler birbirlerine zihinsel ve fiziksel meziyetleri tarafından çekilir ve tercih sunumlarını değiş tokuş eder olmuşlardır. Bu evrede kadın kendi güzelliğinin sadece kendisinin seçtiği erkeğe ait olduğu konusunda bilinçlenmiştir. Onları başkalarından gizlemeye çalışmaktadır. Bu, namusun, iffetin ve aşk devam ettiği sürece cinsel sadakatin kaynağını oluşturur.”*⁵⁴

Erkek, bir hayat arkadaşına ihtiyaç duymuştur. Göçebe hayattan yerleşik hayata geçiş aşaması olarak da düşünülebilir. Kadın kendi seçtiği erkeğe bedenini armağan ederek ona bir yuva ve çocuklar sunmuştur. Başlangıçtan bugüne kadar kadın ve erkek arasında sürmekte olan mücadelenin ne zaman ve ne şekilde başladığını kestirmek oldukça zordur.

⁵³ Richard Von Krafft – Ebing, *a.g.e.*, s.33

⁵⁴ Richard Von Krafft – Ebing, *a.g.e.*, s.35

Kadın hakkında bugüne kadar söylenen veya yazılan şeyler oldukça fazla olmakla birlikte hepsinin kadını farklı bir varlık olarak ele alması, bu yazılan ve söylenen şeylerin ortak noktası olarak düşünülebilir.

Beauvoir, kendi cinsini tanımlamak istediğini şu şekilde dile getirmektedir:

“Ben bir kadını” demem gerekiyor; bu doğru, daha sonra, uzun bir olumlamanın oturtulacağı bir temel olarak meydana getiriyor. Hiçbir erkek, işe kendini belli bir cinsin üyesi olarak kabul etmekle başlamaz: erkek oluşu kendiliğindedir. Belediye kayıtlarıyla kimlik belgelerinde erkeklerle kadınlara bakışık iki sütun ayrılması salt biçimseldir; iki cins arasındaki ilinti değildir: erkek, hem artı hem cinsiz (yansız) kutbu canlandırır, öyle ki, Fransızcada, “adamlar” sözcüğü insanlar anlamına kullanılmaktadır; sözcüğün tekilindeki “vir” (erkek) anlamı, genel “homo” (insan) anlamıyla özdeş olup çıkmıştır. Kadınsa eksi kutup olarak ortaya çıkmakta, onunla ilgili her tanımlama bir karşılıksızlık, bir sınıflandırma biçimini almaktadır. Soyut tartışmalar sırasında, birtakım erkeklerin: “Kadın olduğunuz için öyle düşünüyorsunuz” demesi zaman zaman müthiş canımı sıkmıştır; bu gibi durumlarda, özneliğimi yok sayarak: “Doğru olduğu için böyle düşünüyorum” demekten başka çıkar yol bulunmadığını biliyordum; “Siz de erkek olduğunuz için öbür türlü düşünüyorsunuz” diyemezdim; çünkü erkek olmak bir gariplik, başkalık değildir; erkek daha işin başında haklı, kadınsa haksızdır. Uygulamada, eskiler için dikeyi belirleyen mutlak bir yatayın bulunuşu gibi, insanoğlu içinde mutlak bir örnek vardır, bu da erkektir. Kadının yumurtalıkları, döl yatağı vardır; bunlar, onu özneliğe kapatan özel koşullardır; hemen herkes, hiç çekinmeden, kadının salgı bezleriyle düşündüğünü söyler. Erkek, burnu bir karış havada, kendi yapısında da birtakım hormonların ve yumurtalıkların bulunduğunu unutmaktadır. Bedenini, tüm nesneliliğiyle yakaladığını sandığı dünyayla kendisi arasında kurulmuş dolaysız ve olağan bir ilinti diye görmekte, kadının bedeniyse, kendine özgü nitelikleriyle ağırlaştırılmış bir engel, bir hapisane saymaktadır. Aristo: “Kadın, bir takım niteliklerin yokluğundan ötürü kadındır” diyordu. “kadınların karakterini doğal bir eksiklikle yaralı diye kabul etmek

zorundayız.”*Saint Thomas da, ustanın ardından; kadının “yarım kalmış bir erkek”, “rastlantısal” bir varlık olduğunu buyuru. Tevrat’taki dünyanın yaratılışı bölümü de zaten bunu simgelemektedir; burada Havva, Bossuet’nin deyimiyle Adem’in “fazla gelen kaburga kemiği”nden yapılmış bir varlık olarak gösterilmektedir. İnsanlık dediğimiz şey erkeklere oluşmuştur ve erkek kadını kendi varlığı içinde değil, kendisine göre tanımlamaktadır; kadına özerk bir varlık gözüyle bakmaz. “Kadın şu bağımlı varlık...” der Michelet. M. Benda da, *Rapport d’Uriel*’de şöyle buyurmakta: “Erkeğin bedeni, kadınınkini çekip alsanız bile bir anlam taşımakta, kadının bedeniyse, erkeksiz, tüm anlamını yitirmektedir... Erkek kendini kadınsız düşünebilir. Kadınsa kendini erkeksiz düşünemez.”Sizin anlayacağınız, kadın, erkek neye karar verirse odur; bu yüzden de ona, erkeğe özellikle cinsel yanı ağır basan bir varlık gibi gözüktüğünü belirtmek üzere “dişi” sıfatı verilir: erkek için kadın tepeden tırnağa cinselliktir, erkek için öyle olduğuna göre de, bu onun mutlak değeridir. O, kendine göre değil, erkeğe göre belirlenip ayrılmaktadır; özsel (temel) varlığın karşısındaki özsel olmayan varlıktır. Erkek Özne’dir. Mutlak Varlık’tır: kadınsa Öteki Cins’tir.”⁵⁵*

Simone de Beauvoir, kadının kendi bedeni üzerinde söz sahibi olmadığını belirtmiş ve kadının “Öteki Cins” olduğunu dile getirmiştir. Kadın bedeninin salt cinsellik olarak görülmesi sadece erkeklerle ilgili değildir. Kadınlar da, belki durumu kanıksadıkları için, tanıştıkları anda bir kadının çekici olup olmadığıyla ilgilenmektedirler. Dinler, kadının “Öteki Cins” olmasının çok eski zamanlara dayandığını kanıtlar niteliktedir. Bütün dinlerde kadın için ayrı başlıklar açılmış ve ayrı uygulamaların olduğu görülmektedir. Beauvoir da ötekileştirme için “*Bu Öteki Cins kategorisi, bilincin kendisi kadar eski köklüdür.*” diyerek kadının düşüncenin var olmasından beri ayrı bir tür olarak görülmesinin altını çizmiştir. İnsanoğlu kendisine benzemeyen ve kendi sınırları dışında gördüğü herkesi ötekileştirmeyi tercih etmiştir. Tarih boyunca bir insana göre diğeri öteki, bir köye göre diğeri öteki, bir ülkeye göre diğeri öteki olmuştur. Üzerinde durulması gereken, ötekileştirmeyi neden bir cinsin diğeri yaptığıdır. Tarihi süreç içerisinde hep erkekler kadınları ötekileştirirken, kadınlar bu duruma neredeyse tepkisiz kalmışlar ve hep erkeklerin

⁵⁵ Simone de Beauvoir, *Kadın Genç Kızlık Çağı*, Payel Yay., 7. Basım, İstanbul 1993 s. 16-17

belirlediği o kurallar içerisinde kalmışlardır. Kadın bedeni ve namusu hep bir erkek tarafından korunacak bir toprak gibi görülmüştür. Dünyanın hiçbir yerinde kadın ve erkek eşit bir durumu paylaşmamaktadır. Eşit olmayan bu iki cins, birtakım gereksinimlerden dolayı bir araya gelmektedir. Kadın ve erkek arasında bir karşılıklılık mevcuttur. Bu karşılıklılık bir gereksinimden doğmuştur. Peki ya bu gereksinim sadece cinsellik ve kadının aracı olduğu dünyaya getirme işi mi? Beauvoir, kadın ve erkeği efendi ve köle düzleminde inceleyerek erkeğin kadına gereksinimini cinsel bir istek olarak değerlendirmiştir.

“Erkeği kadına bağlayan biyolojik gereksinim – cinsel arzu ile soyunu sürdürme isteği -, kadına toplumsal özgürlük getirmemiştir. Efendiyle kölede, köleyi özgürlüğe kavuşturmayan bir iktisadi gereksinimle birbirine bağlıdırlar. Çünkü efendi-köle ilintisinde, efendi köleye duyduğu gereksinimi açıkça ortaya koymaz; bu gereksinimi giderme gücü elindedir, bunun için köleyi araya sokmaz; buna karşılık köle, bağımlılık, umut ya da korku içinde, efendiye duyduğu gereksinimi içleştirir; ikisinin de birbirine duyduğu gereksinimin ivediliği hep ezenin yararına, ezilenin zararına işler; işçi sınıfının kurtuluşunun böylesine ağır oluşu bundandır. Kadınsa, öteden beri erkeğin kölesi değilse bile, uyruğu olagelmıştır; iki cins, dünyayı hiçbir zaman eşitlik içinde paylaşmamışlardır...”⁵⁶

Erkek kadınla birlikte olarak, soyunun devamlılığını garanti altına almak istemektedir. İki cins birbirine farklı istekleri karşılama arzusuyla yaklaşmaktadır. Cins ayrılığının başından beri kadın erkeğe, erkek kadına bazı bedensel ya da biyolojik ihtiyaçları karşılama gözüyle bakmıştır. Erkek kadınla cinselliğini giderirken kadın da ihtiyaç duyduğu şefkati ve korunma ihtiyacını karşılayacaktır. Kadın ve erkekte yaratılış gereği bazı fiziksel farklılık vardır. Bu farklılıklar birtakım ihtiyaçları da beraberinde getirmektedir. Erkeğin daha kaslı ve güçlü olması kadının bedeninin fiziksel açıdan daha güçsüz olması başından beri kadınları, erkeklere karşı ihtiyaç sahibi yapmıştır.

⁵⁶ Simone de Beauvoir, *Genç Kızlık Çağı*, s. 21-22

Cins ayrılığının öteden beri var olması hiç de şaşırtıcı değildir. Bütün diğer ayrılıklar gibi çatışmaya dönüşmesi de oldukça normaldir. Bu çatışmanın kuşkusuz galibi kadın değil erkektir. Dünyanın hep erkeklerin elinde bulunması bir tesadüfün sonucu olmamakla birlikte erkeğin bu ayrılıkta arayı açması üzerinde durulması gereken konu olarak düşünülebilir.

Kadının öteki varlık oluşu hakkında bir sürü şey yazılmıştır. Bunlardan pek çoğu da bir kadının değil bir erkeğin kaleminden çıkmıştır. Buna örnek oluşturabilecek birçok alıntıyı Simone de Beauvoir Kadın adlı kitabında görülebilir. Örneğin:

“Yahudiler, sabah dualarında: beni kadın yaratmayan Ulu Tanrı’ya bizlerin ve bütün dünyanın Yüce Efendisi’ne şükürler olsun! Derler; eşleriye, aynı anda, tam bir boyun eğişle: “Beni dilediği gibi yaratan Rabbim’e şükürler olsun” demektedir. Eflatun, Tanrı’ya, önce kendisini köle değil de erkek yarattığı için şükretmekteydi. Ama erkekler bu ayrıcalığı sonsuza dek sürecek, mutlak bir hak olarak görmeseler, bu denli sevinmezlerdi: onlar, üstünlüklerini hak haline getirmeye çalışmışlardır...”⁵⁷

Geçmişten bugüne kadar kadına birçok taşlama yapılmıştır. Eski Yunan’da, Fransız edebiyatında, Roma Hukukunda, tek tanrılı dinlerde, Ortaçağ’da kadın ağır suçlamalara maruz kalmıştır. Kadın, zayıf ve güçsüz olarak düşünüldüğü için bir sahibinin olması gerektiğine inanılmıştır. Tıpkı köleler gibi. Bir milletin ya da bir dinin diğerine üstünlüğünü kabul edenler aynı zamanda diğer millet ve diğer dini aşağı bir varlık olarak kabul edenlerdir. Erkeğin kadın için ya da bir kadının erkek için benzer şekilde düşünmesi de diğer cinsi aşağı kabul ederken kendi cinsini yüceltmektir. Ancak çok net görülmektedir ki (bazı toplumsal gruplar dışında) genel yargı, kadının aşağı varlık olduğudur.

⁵⁷ Simone de Beauvoir, *Genç Kızlık Çağı* s. 23-24

Kadın, belirleyemediği bir kadere sahiptir. Biyolojik verilerin onu tanımlaması pek de mümkün görülmez. Biyoloji ona “dişi” diyerek onu bütün canlı türüyle eşleştirmektedir. Dişi arslan, dişi köpek, dişi kedi gibi. Oysa kadın olmak bundan apayrıdır.

“KADIN MI? Der basit formül meraklıları, aman efendim, çok basit: bir döl yatağı, bir yumurtalıktır kadın; “dişi”dir: bu söz yeter onu tanımlamaya.”Dişi” sıfatı, erkeğin ağzından küfür gibi çıkar; oysa kendisi hayvansı yanından hiç utanmaz, tam tersine: “Erkek” dedikleri zaman şişinir, “Dişi” terimi kadını doğaya bağladığı için değil, cinsine kapattığı için kötü anlam taşımaktadır ve bu cinsin erkeğe en suçsuz hayvanlarda bile küçümsenmeye layık gözükmüşü, hiç kuşkusuz kadının kendisinde uyandırdığı kaygılı düşmanlıktan ötürüdür; bu arada, biyolojide, bu duygusunu doğrulayacak kanıtlar arar.”⁵⁸

Beauvoir’ın dediği gibi “dişi” terimi, kadını doğadan bir canlı yaptığı için kötü düşünülmemiştir. Cinsine kapattığı için kötü anlam taşımaktadır. Kadının kaderi öteki cins olan erkeğin algısında gizlidir.

“Günümüzde batı toplumlarında kadınların rollerine ilişkin değişimler, feminizm hareketleri sonucunda sağlanan haklar, kadın cinsiyetine yönelik önyargıları şüphesiz etkilemiştir. Fakat bu değişimlerin geleneksel önyargıları ne kadar değiştirdiği de şüpheyle karşılanmalıdır. Geleneksel olarak erkeklerde görmeye alıştığımız tutum ve davranışları, kadınlarda gördüğümüz zaman geleneksel kalıplar içinde olduğumuz ve önyargılı bir bakış açısıyla baktığımız için kimi zaman o davranışı yadırgamaktayız, kimi zaman da alışma sürecine bırakmaktayız. “Ev isi yapan bir erkek”, “çocuk bakan erkek” ya da “şehirlerarası otobüs kullanan bir kadın” gibi durumlar zaman içerisinde toplumun alışma sürecine bağlı olarak gayet doğal karşılanabilmektedir. Bu durum, her ne kadar o toplum tarafından

⁵⁸ Simone de Beauvoir, *Genç Kızlık Çağı* s. 35

yadırganmakta ise de, değişim süreci içerisinde kendini topluma kabullendirmektedir ya da az da olsa önyargıları değiştirmektedir.”⁵⁹

Kadın ve erkek arasındaki farklılıkları oluşturan faktörler arasında din faktörü de vardır. Din birtakım ahlak kurallarını meşru bir zemine oturtarak topluma kabul ettirmiştir. Kadının anne olması ve yaratılıştaki biyolojik devamlılığı sağladığı düşünüldüğü zaman erkekte daha çok korunmaya ihtiyacı olduğu düşünülebilir. Toplum tarafından belirlenmiş kadınlık ve erkeklik vasıfları geleneklerin ve dinlerin etkisiyle şekillenmiştir. Dolayısıyla insanların birçoğu bu dinsel kalıplara göre yaşamlarını belirlemektedirler. Kars örneğindeki kadınların da dinsel kurallar çerçevesinde hayatlarını düzenlediklerini söyleyebiliriz. Cinsellik ve cinsellikle ilgili görüşleri ve sınırları da yine bu kalıplar içerisinde kalmaktadır. Bu kadınların hemen hemen hepsi edilgen bir rol üstlenmiş, bunu da içselleştirmişlerdir. Fakat erkeklere hem sosyal hayatta hem de diğer yaşam alanlarında birçok ayrıcalık tanınmıştır. Bu coğrafyada kadın erkek karşısında bir nesne konumunda yaşamaya devam etmektedir. Eylemleri de simgesel bir davranışın dışına çıkmamıştır. Erkeklerin kendilerine verdikleri şeyleri kabul etmekle kalmışlar, kişisel bir mücadelede bulunmamış, kendileri için herhangi bir şey yapmamışlardır. Birçoğu, parasız işçi konumunda aile içinde ağır işler yapmaktalar ve herhangi bir iktisadi çıkarları bulunmamaktadır.

Kadın erkeğe karşı gerçek kayıplar yaşamaktadır. Özgürlük alanı sadece belirlenen kurallar içerisinde kalmıştır. Kız, gelin, anne, anneanne ya da babaanne olarak yazgısını sosyo-kültürel alan belirlemektedir. Kız çocuğu olarak namusu babasının kontrolünde, gelin olarak kocasının kontrolindedir. Kadının bir dişi olarak sadece cinselliği çağrıştırdığı düşünülmektedir. Bunun için dişi olan varlığın kontrolü daha güçlü olan başka bir kişi tarafından denetlenmelidir. Erkek bu dünyanın efendisi olarak sayısız ayrıcalıklara sahip, cinsel istek önceliği olan bir özneyi temsil ederken, kadın sadece efendisinin her isteğini yapmak için programlanmış bir köle

⁵⁹ Yasemin Apalı, *a.g e.*, s. 54

gibi davranmaktadır. Köleliğin ortaya çıkması kadının gerçek düşüşü olarak düşünülmüştür.

“Köleliğin ortaya çıkması, kadınların düşüşü işini tamamladı. Üretici ve toplumsal yaşamdan kopan kadınlar, bireysel evlere kapandılar. Gerçi çiftliklerde ve evde elişleri yaparak üretimde bulunmayı sürdürdüler, ama bunlar artık toplumsal değil, ailesel işlevlerdi. Zengin kadınlar, üretici etkinliklerden daha da uzaklaşmış, erkeklerin mülküne yasal kalıtçılar yetiştirmekten başka işe yaramaz olmuşlardı.”⁶⁰

Daha sonra kadın, çok erken yaşlarda evlilik yazgısıyla karşı karşıya kalmış bu da yine bir erkek olan babasının isteği üzerine gerçekleştirilmiştir. Öyle ki baba kendi seçtiği bir erkeğe kızını (şimdilerde az olsa da henüz tamamıyla bitmemiştir) başlık parası karşılığında kızının evliliğine aracı olmaktadır. Kadın boynuna binen bu kölelik zincirinin toplumun kültürel yapısıyla birebir ilişkisi bulunmaktadır. Çünkü kadına bu yazgıyı hazırlayan toplumun hep beraber oluşturduğu ve kuşaktan kuşağa aktardığı kültür olarak düşünülebilir. Kadının bir eşya gibi görülmesi, toprağın işlenmeye başlanması ve özel mülkiyet anlayışının ortaya çıkmasının bir sonucudur.

“İlk özel servetin biriktirilmesi, tarım ve hayvancılıkla başlayan yüksek ekonomiyle olanaklı kılınmıştır. Yiyecek bolluğu, nüfusun yoğunlaşmasına ve yeni toplumsal emek bölünmelerinin ortaya çıkmasına yol açmıştır. Daha önce avcı olan erkekler, artık çiftçi, çoban ve zanaatçıdır.”⁶¹

Bu durum beraberinde erkeğin üremedeki rolünü de etkilemiş ve eril olana güç kazandırmıştır. Bunun yanında biyolojik farktan kaynaklanan fiziksel ayrılıkta kadın bedeni üzerinde erkek gücünün varlığını pekiştirir niteliktedir.

Toplumsal cinsiyet ayrımı doğrultusunda kadının asıl işi anne ve eş olmakla sınırlı kalmıştır. Bu konu sadece erkekler tarafından değil kadınlar tarafından da

⁶⁰ Evelyn Reed, *Kadının Evrimi II*, Payel Yay., 2. Baskı, İstanbul 1995, s. 178

⁶¹ Evelyn Reed, *II*, s. 177

benimsenmiştir. Bu da kadınların sosyal hayata dâhil olma süreci içerisindeki yerinin ikinci plana itilmesine sebep olmuştur. Bunun gibi geleneksel toplumlarda kadının ötekileştirilerek ikinci plana itilmesi ve erkek otoritesinin üstün sayılması, kadınları oldukça yıpratmıştır. Bu durumun modern toplumlarda bu şekilde olmadığı bilinmektedir. Bunun sebebi ise modern toplumlarda kişisel eğitim hakkının olmasıdır. Bu da eğitimin toplumsal cinsiyet rolleri üzerindeki etkisini göstermektedir. Modern toplumlarda kadının eğitimin artmasıyla birlikte erkekle arasındaki fark azalmıştır. Kadın eğitilmiş olduğu zaman erkekle eşit bir seviyeye ulaşmaktadır. Eğitim kadınlara bireysel bir özgürlük kazandırmanın yanı sıra geleceğe bakışını da genişleterek kendi kimliğini kazanmasına yardımcı olmuştur. Sosyal yaşantısı ve aile çevresine göre belirli bir özgürlük kazanmak, evlilik kararını kendi vermek, evleneceği insanı kendisinin seçmesi gibi kazanımlar sağlayacaktır. Fakat Kars ilinde yapılan bu çalışmada görüştüğümüz kadınların bazıları hiç okula gitmemiş bazıları ise çok az eğitim almıştır. Eğitim görmemiş kadının durumu onu geleneksel kadınlık yazgısını yaşamaya mahkûm etmiştir. Görüştüğümüz kadınların hepsi, kendilerinin okuyamadıklarını ve çocuklarını okutmak istediklerini dile getirmişlerdir. Okulun o coğrafyadan bir kurtulma yolu olduğunu dile getirerek “Ben okuyamadım ama çocuklarımı okutmak için her şeyi yapacağım” demektedirler. Kadın kendi durumunun farkındadır ama durumundan şikâyet etme hakkına sahip olmadığını düşünmektedir. Bedensel ve ruhsal olarak güçsüz olduğunu kabul etmiş, buyuranın varlığını kanıksamış ve sadakatle o varlığa şükretmektedir. Bir nesne olarak hayatına devam etmektedir. Kadın üstüne düşen sorumluluklarının farkında ve mensubu olduğu ailenin aşçısı, temizlikçisi, parasız işçisi, annesi, eşi, gelini rollerini yürütmektedir. Kadına kabul ettirilmiş olan bu roller biyolojik cinsiyeti yüzünden yüklenmemiştir. Toplum ve gelenekler kültürlenme yoluyla kadını evin içerisine sokmuş ve onu yazgısıyla bırakmıştır. Daha açık bir ifadeyle kadın kendisi gibi kadın olan annesinden görerek öğrenmiştir.

Gelenekselliğin hala etkili olduğu bu toplumda erkek; gerçekçi, daha güçlü, cesur, ekonomiyi düşünen, evin geçimini omuzlamış, karısının ve kardeşinin namusunu koruyan, sözüne inanılır, saygın, gururlu, ağlamayan, özgüveni yüksek

tarafı temsil eder. Kadınsa duygusal, kontrolü erkeğe bağlı, itaat eden, kadercı, dindar, sevecen, kibar, estetik kaygısı yüksek, heyecanlı, özgüveni daha düşük, ev işlerinden iyi anlayan, kendine güvenmeyen bireyleri temsil eder. Bu bölgede kadınlar genellikle evlerinde, tarlalarında çalışmaktadırlar veya çocuk bakmaktadırlar. Aile içinde pek fazla söz söyleme hakkına sahip olmadıkları gibi kocalarıyla istedikleri konuları özgürce konuşmamaktadırlar. Kadının cinsel konularda da edilgen durumu artarak devam etmektedir. Erkeğin cinsel anlamda her türlü isteği önemliken kadın hiçbir şekilde cinsel arzularını dile getirme hakkına sahip değildir. O yaratılışın aracısı olarak cinsel konuda da erkeğine itaat etmek ve onu mutlu etmekle görevli olduğuna inanmaktadır. Kadın erkeğin işlemesi gereken bir tarla olarak görülmektedir. Bu düşüncenin kaynağında ise din olgusunun var olduğunu rahatça söyleyebiliriz. Çünkü İslamiyet kadınların bir tarla olduğu ve onu erkeğin dilediği gibi ekebileceği dile getirerek erkeğin kendini ve geleceğini düşünmesini ifade etmiştir.

“Kadınlarınız sizin ekinliğinizdir. Ekinliğinize dilediğiniz biçimde varın. Kendiniz için (geleceğe hazırlık olarak) güzel davranışlar takdim edin. Allah’a karşı gelmekten sakının ve her halde onun huzuruna varacağınızı bilin.” (Bakara suresi 2/223)

Kadınların sosyo-kültürel hayatta bu kadar pasifleştiren kadının durumunu dinin meşrulaştırması olarak düşünebiliriz.

Simone de Beauvoir’a dile getirdiği gibi bazı insanlar sadece kadını “döl yatağı” olarak görmüşlerdir. Bakara suresi de (2/223) bu anlayışı destekler niteliktedir. Kadın erkeğin tohumunu içinde tutar ve gerekli olan vitaminleri, besinleri sağlayarak üretime katkı sunmaktadır gerçek meziyet dölün(sperm) sahibi olan erkektedir. Bu anlayış kadını ikinci plana iterek ötekileştirmektedir. Kadın ötekiyse asıl ve birinci olan erkektir. Kadın bedeniyle ve doğurganlığıyla bir anlam kazanırken, erkek varlığıyla dünyanın tam ortasında durmaktadır. Erkek neyi nasıl isterse, neye karar verirse yapmaktadır ama kadının böyle bir hakkı yoktur.

Yaptığımız görüşmelerde kadınlar cinsel isteklerini veya herhangi başka bir isteklerini doğrudan dile getirememektedir. Kocaları neyi, nasıl tayin ederse öyle olmaktadır. “Neden” diye sorulduğunda ise alınan cevap “o erkek” olmuştur. Bu da göstermektedir ki toplumsal cinsiyet kavramı, varlığını hala çok fazla göstermektedir. Çünkü toplum kadına ve erkeğe biyolojik cinsiyetlerinin ötesinde roller vermiştir. Bu toplumda da erkeğin özne olduğunu hiç çekinmeden söyleyebiliriz. Kadın, kendine göre değil erkeğe göre belirler bütün yaşamını üstelik itaat emek ve kadınlık görevini yerine getirmek zorundadır. Çünkü varlığı diğer bir varlığa bağlıdır. Bunu bir çeşit kendi varlığını aşağı kabul etme olarak da düşünebiliriz. Erkek için ise kadın bütün varlığıyla cinselliği çağırır. Bazı kaynaklar ise “dişi” sıfatının bundan dolayı verildiğini belirtmektedir.

“Kadınlar, bedensel yapılarından dolayı kadındırlar ve tarihin en eski çağlarından beri erkeğin boyunduruğundadırlar: bağımlılıkları tarihsel olay ya da gelişmenin sonucu değildir, sonradan olmamıştır. Ve başkalık burada, tarihsel olgunun rastlantısallığından sıyrıldığı için mutlakmış gibi gözükmektedir.”⁶²

Bu cümlelerde de ifade edildiği gibi kadının bedensel zayıflığı ve güçsüzlüğü erkek karşısındaki ilk büyük yenilgisidir. Bu yenilgi herhangi bir tarihi sürecin oluşturduğu ya da değiştirdiği bir şey değildir. Bedensel güçsüzlüğünün yanında ruhsal güçsüzlüğü, kadını kontrol eden değil kontrol edilen konumuna düşürmüş ve nesneleştirmiştir. Bu da kadını ikinci cins durumuna düşürmüş ve hayatta kalmasını bir başka türe yani erkeğe bağlı hale getirmiştir. Hatta yaratılış hikâyelerinde kadın yetersiz bir varlıktır ve erkeğin kaburgasından oluştuğu düşünülmüştür. Çünkü güçsüz ve erkekten daha aşağı bir konumda olan kadındır.

Mitoloji de tarih de edebiyatta da bir erkek kültürü hâkimdir.

“KADINLARIN kültürle ilişkisi dolaylı olmuştur. İki cinsin zamanımızdaki ruhsal oluşumları yüzünden, kadınların çoğunun duygusal enerjilerini erkeklere

⁶² Simone de Beauvoir, *Genç Kızlık Çağı* s. 20

harcadıklarını, oysa erkeklerin duygusal enerjilerini işlerinde “yücelttiklerini” gördük. Böylece kadınların sevgisi, kültür makinesini çalıştıran ham yakıt olmaktadır.”⁶³

Duygusal kadın tüm zekâsını hayatında olmasını istediği erkek için kullanırken; erkek, kadının bu tarafıyla beslenme yolunu seçmektedir.

Kadınlar, erkeğe duygusal destek olmanın yanı sıra ait oldukları toplumun kültürel devamlılığını sağlamakta önemli bir rol üstlenmişlerdir. Toplum kültürüne esin kaynağı olmuştur kadınlar. Kültür adamları, yüceltme süreci içinde duygusal çarpılmaya uğramış, yaşamı sanata dönüştürmüş, bu yüzden de yaşayamamışlardır. Oysa kadınlarla kültürün dışında bırakılan erkekler, kendi yaşantılarıyla doğrudan ilişki içinde kalmışlardır.⁶⁴ Kadınlar sanatın, kültürün çıkış noktasıdır. Bütün bunların içeriğini oluşturan kadinken bunları uygulayan erkeklerdir.

1.2. Tarım Topluluklarında Evli Kadın

Bu toplumlarda kadın geleneksel olarak erkekten daha aşağı konumdadır. Kadının ve erkeğin dünyaya bakışı, toplumsal statüsü, aile içindeki görevleri ve yaşamın diğer alanlarındaki rolü edilgenliktir. Burada edilgenlikten kastedilen şey buyuran değil buyruk altında olan, isteyen değil, yerine getiren, gösteren değil, gösterilene riayet eden konumunda olmasıdır. Bu yazgıyı kadına yaşatan sadece erkekler değildir. Kendisi gibi kadın olan diğer kadınlarında bu sürece fazlaca katkıda bulunmaktadır. Örneğin birkaç kişinin bir arada yaşadığı bir ailede kayınvalide ve gelin sürekli bir çatışma içerisindedir. Kayınvalide gelini davranışlarından dolayı sürekli eleştirmektedir. Oysa geriye dönüp düşündüğünde kendisi de büyük ihtimalle aynı aşamalardan geçmiştir. Ancak bunları hatırlayıp

⁶³ Shulamith Firestone, *Cinselliğin Diyalektiği*, Payel Yay., 2. Basım, İstanbul 1993, s. 167

⁶⁴Shulamith Firestone, *a.g.e.*, s. 167

kendi yaşadıklarını başkasına yaşatmamak yerine o da gelinine geleneksel ve dinsel kurallar doğrultusunda yaklaşmaktadır.

Önemli olduğunu düşündüğümüz başka bir konu ise “**namus**”tur. Kadının namusu, kendi kontrolünde olmadığı gibi bekârken ailesindeki tüm erkeklerin, baba ocağından koca evine gittiğinde ise kocasının dikkat etmesi gereken bir olgu olarak karşımıza çıkmaktadır. Bekâret, namusun en önemli sembolü olarak görülürken bunu korumak da baba evinde ailenin, kimi zaman sülalenin bütün erkeklerinin, başka bir köye karşı ise köyün bütün erkeklerinin görevidir. Evlendikten sonra kadın bekâretiyle kendini kabul ettirmek zorundadır. Eğer tıbben bekâreti esnekse ya da doğuştan yoksa bunun açıklamasına inanılmaz ve kız çıkmadığı için evlilik biter, bazen de kan davalarına kadar giderek ölümle sonuçlanır. Bir köyde bu şekilde böyle bir olay yaşandığı anlatıldı. Genç kız evlendiği gece eşiyle birlikte olduktan sonra kan gelmediği için ertesi gün baba evine gönderilmiş ve kıza erkek tarafından yapılan çeyizler, takılar geri alınmış. Hala kimseyle evlenemeyen bu kızın aslında bakire olduğunu ama esnek bir zara sahip olduğu için doğum esnasında yırtılabileceğini diğer köylüler anlattılar. Eşi doktora götürmediği için bunu öğrenmemiş. Götürmüş olsa bile inanıp inanmayacağı belli değildir. Kız ailesi için bu durum son derece utanç verici. Kızın annesi bu olayı bana anlatırken hem utandı hem de üzüldü. Bekâretin köy toplumlarında oldukça derin bir anlamı mevcuttur. İslamiyet’te cennetin betimlemesi her zaman bakire hurilerin olmasıyla dile getirilir. Bazı erkeklerin her iki dünyada da bakire kadın isteme arzusunun bundan dolayı olduğu düşünülebilir. Genç kızların cinselliği sosyal-toplumsal bir yaptırım olarak bekâret denetimiyle kontrol altına alınmaya çalışılmaktadır. Çünkü kız bekâretinin varlığını kanıtlamak zorunda bırakılır. Bekâret kimi zaman sadece ona ait bir parça değildir. Ailesi, annesi(en fazla anne suçlanır kızına sahip olamamakla) babası ve ailenin diğer üyelerinin namusuna kötü sözler edilecektir.

Köylerde kadınların yapmasının sakıncalı bulunduğu bazı eylemler bulunmaktadır. Bunlardan birisi hayvan kesmektir. Kadınlar hayvanları kesme hakkına sahip değiller. Daha da açık bir ifadeyle kadının kestiği hayvan yenmez.

Bunun birçok nedeninin olduğunu düşünebiliriz ama erkek ve kadının fiziksel farkı dışındaki tek farkı biyolojik cinsiyetinin vermiş olduğu doğurma özelliğidir. Kadının kestiği hayvanın mundar olacağına inanılır yani kadın bir hayvanı keserse o hayvan kendiliğinden ölmüş sayılacak ve yenmeyecektir. Köyde annemin bir tavuğu kestirmek için amcamlara gitmesinin sebebini bu olarak düşünebiliriz. Amcamın evde olmadığı başka bir gün “Sen günahsızsın” diyerek bana kestirmeye çalışması da benim günahsız olup olmadığım ile ilgili değil ergenliğe girip girmememle ilgiliydi. Annemin ablalarının içinden beni seçmesi benim regli olmadığımı ve kesebileceğimi düşünmesiyle ilgiliydi. Çünkü adet olan kadın günahkâr olarak düşünülür. Oysa erkekler için bu durum tam tersi şekilde erkeğin bir hayvanı kesmesi için sünnet olması gerekmektedir. Kızların adet görmesi ve erkelerin sünnet olmaları cinselliği ve büyümüş olmayı çağrıştırmasına rağmen adet gören kız çocuklarının önüne yasaklar konulurken, sünnet olan erkeklerin önü açılmaktadır. Bu durum tıpkı ergen bir kız çocuğunun vücudunu gizlemesi, erkeğin ise daha çok göstermesinin sebeplerinden sayılabilir.

Toplum gelenekleriyle ve inanç sistemiyle kadınları cinsel bir nesne olarak görmektedir. Kadın bedeninin erkek bedeninden farklı olduğu ortaya çıktığı anda beri kadın, bedenini kapatma ihtiyacı duymaktadır. Aynı durum erkekler için geçerli değildir. Çünkü onlar yaratma işinde kadın gibi edilgen bir rol üstlenmemekle birlikte aktif bir rol üstlenerek tohumun sahibi olurlar. Hakiki olan tohumdur. Köylerde kadının saklanma ve geri planda kalması biyolojik cinsiyetin etkisi dâhilinde değildir. “Toplumsal cinsiyet”, yani kadınlık ve erkeklik kavramlarının geleneksel toplumlarda algılanışı, kadını beşiğinden mezarına kadar kuşatıp onu birtakım kalıplar içine koymuştur. Çünkü toplumsal cinsiyetle

“...aynı olayları kadınların ve erkeklerin farklı deneyimledikleri, toplumsal statülerinin-yani, toplumdaki yerlerinin ve güçlerinin- farklı olduğu ve dolayısıyla çıkarlarının da farklı olabildiği gerçeği açığa çıkıyor.”⁶⁵

⁶⁵ Fatmagül Berktaş, *Tarihin Cinsiyeti*, Metis Yay., 4. Basım, İstanbul 2012, s.30

Kırsal kesimde kadınları kontrol eden erkler vardır ve kadınlar erklerin istediklerini yapmaya çalışan birer varlıktır.

2. DOĞUM

Doğumla alakalı duygular tıpkı doğumla ilgili gelenekler ve uygulamalar gibi karmaşıktır. Geleneksel tarım toplumlarında doğum ve doğumla ilgili uygulamalar çok fazla duyurularak yapılmamaktadır. Çünkü doğum, hamileliğin kendisi gibi bize kadın cinsel organını hatırlatmaktadır. Bundan dolayı bu olay hakkında konuşulmaz. Doğum hakkında çeşitli toplumlar, çeşitli duygu tepkileri vermektedirler.

“ Doğum, “dünya” kavramıyla ilişkisi içinde anlaşılmalıdır. Batı’da da doğumdan “dünyaya gelmek” olarak bahsediyoruz ama bunu bilinçli olarak öbür dünya ile ilişkilendirmiyoruz. Bizim için başlıca gerçeklik bu dünyadır; köylüler içinse öbür dünya bilinçli ve her an varlığını gösteren bir gerçeklik olmanın ötesinde, iki dünyadan daha değerli olanıdır. Dünya, kadın bedenine ait terimlerle kavramlaştırılır –hangi yüzünü gösterdiğine bağlı olarak ayartıcı, tohum yatağı veya yaşlı cadı. Dünya simgesel olarak kadındır, kadınlar da fiziksel dünya ile özdeşleştirilir. Biri hakkında konuşmak, ötekini çağırır; dünyasal ile bedensel olan, simgesel olarak ilişkilidir ve kadındır. Her ikisinin de güzelliği ve doğurganlığı geçicidir, çünkü fiziksel, maddi özellikler bozulup çürümeye yatkındır. Bu dünyadaki hayat kısadır, tıpkı rahimdeki hayat gibi ve fanidir, dünyanın kendisi gibi.”⁶⁶

Bu düşünceden hareketle doğumun farklı anlamlara geldiği düşünülebilir ancak yine de doğum, bir dünyaya geliş olduğu için her toplumda sevinçle karşılanmaktadır.

⁶⁶ Carol Delaney, *a.g.e.*, s. 81

“Doğum, hemen her zaman mutlu bir olay olarak kabul edilmiştir. Doğum toplumda ana ve babaya duyulan saygıyı arttırır. Çağlar boyu doğuma ve onun kendi bünyesi içindeki evrelerine bir takım geçiş töreleri ve törenleri eşlik ederler. İnançlar ve gelenekler insanları gebelik öncesinden başlayarak bir takım âdetlere uymaya ve bu âdetlerin gerektirdiği işlemleri yerine getirmeye zorlamaktadır. Doğumun çevresinin yüzlerce âdet, inanç dinsel ve büyüsel özlü işlemle örülü olduğunu görüyoruz. (Örnek,1995:132)”⁶⁷

Kars'ta doğumla ilgili geleneklerin ve bunlara bağlı uygulamaların günümüzde de sürdürüldüğü görülmektedir. Yeni kuşak bir yönden âdetlere uyarken diğer yönden de tıbbın sağladığı her türlü imkândan yararlanmaya çalışmaktadır. Fakat eski kuşaklar tıptan çok adetlerden yararlanmayı tercih etmektedirler. Bu doğrultuda Kars ve bağlı yerleşim birimlerinde aşağıdaki inanç, kabul ve ritüeller görülmektedir:

2.1. Doğum Öncesi:

“Doğumla ilgili gelenekler, inanmalar doğum öncesinden hatta evlilikle birlikte başlar. Düğünden sonra eve gelen gelinin kucağına hemen bir erkek çocuk vermek veya yatağında erkek çocuk yuvarlamak, kadının çocuk, hele de erkek çocuk sahibi olması için uygulanan pratiklerdendir.”⁶⁸

Geleneksel toplumlarda evliğin bir amacı da ailenin büyümesine katkı sağlamaktır. Evlenen kişilerden bir an önce çocuk yapmaları beklenmektedir. Bunun

⁶⁷ Erman Artun, Tekirdağ Halk Kültüründe Geçiş Dönemleri Doğum- Evlenme-Ölüm, http://turkoloji.cu.edu.tr/HALKBILIM/artun_tekirdag_evlenme.pdf, (27.11.2013)s.2

⁶⁸ Ergül Aktaş, Eylem Orbay, Nurşen Şimşek, *Kars Halk Kültüründe Doğum Evlenme Ölüm*, Kafkas Üniv., Basılmamış Lisans Tezi, Kars 2013, s.12

için kısa zaman içerisinde çocuk yapmayan gençlerin kusurlu olduğu bile düşünülmektedir.

2.1.1. Kısırlık ve Gebe Kalamama

Kars'ta kadınlar gebe kalmak için birçok yolu denemektedirler. Bunların başında özellikle yeni kuşaklar için tüptan faydalanmak gelir ama çocuk hala olmamışsa diğer seçenekler de değerlendirilir.

Bazılarını şu şekilde sayabiliriz: Köy ebelerine, yaşlı kadınlara giderek ilaç yaptırılır. Hamile olması istenilen kadın kirli yüne sarılır. Bazı yabancı otlarla yapılan çaylardan içerler. Doğada yetişen bazı bitkiler kaynatılarak içirilir. Koyunun kuyruğu kadının rahmine konulur. Rahmi temizleyeceği düşünüldüğü için kadına soğan suyu içirilir. Kadın kocasıyla âdetinin son gününde birlikte olur. Bu yaygın bir davranış olarak yapılmaktadır. Birlikte olduktan sonra birkaç saat içinde banyo yapılmaz ve böylelikle hamile kalınacağı düşünülür. Isırgan otu, papatya kaynatılır (Kadın sıcak tutulması için yapılan bir uygulamadır.). Bebek sahibi olmak isteyen kadın, ıslak koyun derisine sarılır. Bir iki gün o şekilde kalır.

2.1.2. Tıbbi Uygulama:

Hastaneye gidilir ve doktora başvurulur. Gereken tedavi süreci takip edilir.

2.1.3. Halk Hekimliği ve Geleneksel Uygulama:

Halk hekimliği, tıbbın yeterince gelişmiş olmadığı dönemlerde, toplumda yaşayan insanların başlarına gelen çeşitli olaylar sonucu ortaya çıkan hastalıkları tedavi etmeye çalışırken, muska yazmaktan bitki özlerinden ilaç yapımına kadar denedikleri çok sayıda yöntemden oluşmaktadır. Geleneksel inançların da etkisiyle

çeşitli otlardan ve hayvanlardan yararlanılarak oluşturulan tedavi yöntemlerinden bazıları şunlardır:

- 1- Ebe gömeci kaynatılır, buğusuna oturulur.
- 2- Rahmin içerisine bazı karışımlar konur.
- 3- Bel çektirilir.
- 4- Erkeğe özel gıdalar verilir.
- 5- Bele yakı vurulur.
- 6- Soğan kabuğu kaynatılıp içilir.

2.1.4. Dinsel-Büyüsel Uygulamalar

- 1- Hoca ve büyücülere gidilir muska yazdırılır, şifalı sular alınır.
- 2- Kurban adanır.
- 3- Yatır, türbe, cami ziyaretlerine gidilir.
- 4- Dilek ağaçlarına adak bezi bağlanır. Artun'a göre Bu gelenek, Eski Türk, inanç sisteminde bulunmaktadır.

“Ağaçlara bez bağlama eski Türk inancıdır. Kutsallık ve uğur vardır. Bugün bu âdet Tekirdağ'da bir tür dilek duasına dönüşmüştür. Türbe ziyaretlerinde çocuk dileme, eski Türk inanışlarından atalardan medet umma, atalar kültüdür. İslami renge bürünmüş bir eski inanç kalıntısıdır.”⁶⁹

2.2 Gebelik(Hamilelik)

Döllenmenin gerçekleştiği, hamileliğin başladığı durumlarda fizyolojik ve psikolojik bazı değişimler söz konusudur. Özellikle geleneksel toplumlarda gebelik biraz daha farklı beklentiler ve bazen birtakım farklılıkların yaşandığı bir

⁶⁹ Erman Artun, *a.g.e* (04.04.2014), s. 3

süreç olacaktır. Bu toplumlarda çocuğun oluşmasında kadın ve erkek arasında tam olarak bir rol paylaşımı söz konusu değildir. Erkek aktif, kadın ise pasif bir rol üstlenmektedir. Gebe kalmak bir eylemdir ama bu eylemi gerçekleştiren kişi erkektir. Kelime olarak gebe kalmak ise:

“ *“Gebe kalmak”, İngilizce’ye çevrildiğinde Türkçe’deki havasını kaybeder. “kalmak”, durup kalmak, ya da bırakılmak anlamlarına geliyor; “olmak” fiili gebelik bağlamında pek kullanılmıyor. “Gebe” ise, büyümeye, şişmeye işaret eden bir kökten geliyor. Dolayısıyla gebe kalmanın anlamı, tohum orada kalacak ve büyüyecek demek.*” ⁷⁰ Delaney tarafından bu şekilde açıklanmıştır.

2.2.1. Aşerme

Gebe bir kadının fizyolojik olarak bazı yiyeceklerden uzak durması bazı yiyeceklere aşırı istek duyması doğal bir süreçtir. Halk arasında aşerme, hamileliğin en önemli belirtilerinden biri sayılır. Kars’ta aşerme âdetlerinde aşeren kadının istedikleri yapılmaya çalışılır. Çünkü aksi durumda bazı olumsuzlukların yaşanacağı düşünülür. Fakat birçok kadın genellikle bu dönemde istediklerini çok fazla dile getirmemektedir. Bunun sebebi ise kadının çekirdek aile sistemi değil de daha büyük bir ailenin üyesi olmasıyla açıklanabilir, çünkü hamile olan kişi gelindir ve “gelinlik yapmak” kabulü çerçevesinde büyüklerine saygı göstermesi gerekmektedir. İsteklerini genellikle kendisi gibi kadın olan başka biri aracılığı ile dile getirmektedir. Hamileliğin özellikle ilk aylarında mide bulantısı çok olur. Bu da hamileliğin diğer aile üyeleri tarafından fark edilmesine sebep olabilmektedir. Ancak hamilelik sesli olarak dile getirilen bir durum olarak görülmemektedir. Özellikle gelinin kendi ailesi tarafından hakkında konuşulacak bir durum değildir. Gelinin babası bu durumu kızının karnının büyümesiyle birlikte fark edecektir. Ancak kız bu durumu da bol kıyafetler tercih ederek veya karnını içine çekerek saklama ihtiyacı

⁷⁰Carol Delaney, *a.g.e.*, s. 75

duyacaktır. Bunun nedeni hamileliğin cinsel birliktelik sonucunda yaşanması olarak düşünülebilir. Hamile kadın sessizdir her zaman bir utanç içindedir.

“Kadınların sessiz konumlarını hamileliği boyunca hiç konuşmamış olan genç bir gelinden daha iyi anlatabilecek bir şey yoktur. Bu aşırı ve alışılmadık durum, kültürel normlara güzel bir örnektir. Bedeni başka biri tarafından işgal edilmiştir, bu nedenle kadın onun hakkında konuşma gücünü yitirmiş, belki de bu güce hiç sahip olamadığını birden anlamıştır. Kadın adına başkaları konuşurlar. Kadın, hamileliğini ilan edemez, buna dikkat çekemez; çünkü böyle yaparsa, cinsel organlarına dikkat çekmiş olur ki bu da utanç vericidir. Hamilelik, cinsel etkinliği gerektirir, bu da başlatıcı olma hakkı erkeğin olan bir şeydir, tıpkı sözler gibi. Erkekler, şeyleri olduran ve maddeye biçim veren güçleriyle hem cinsel ilişkinin hem de konuşmanın (toplumsal ve cinsel ilişkinin) yerini ve zamanını denetler. Bu güç yüzünden erkeklere “eline, diline, beline sahip ol” denmiştir.”⁷¹

Doğurma gücü, kadına ait olsa da asıl ve önemli olan döllenme gücüdür. Bu iki olayın toplumda algılanışı da kendi aralarındaki önem derecesini biraz olsun açıklayabilir. Erkek, hamile olan eşinden daha rahat bir şekilde bu hamileliği dile getirebilmektedir. Ancak bu rahatlık tam olarak hamileliği ilan etme hakkına sahip olduğu anlamına gelmez. Onun bu süreçteki davranışları da gelenekler doğrultusunda sınırlara sahiptir diyebiliriz.

Hamileliğin bir diğer belirtisi ise kadının adetten kesilmesidir. Evli ve adet görmeyen kadınlar için ilk akla gelen, kadının hamile olmasıdır. Hamileliğin anlaşılmasından sonra aşırma dönemi başlar. Yukarıda da bahsettiğimiz bu dönemde hamile kadın genellikle isteklerini kendisi dile getirmez. Özellikle istendiği düşünülen bazı yiyecekler vardır. Bunlardan bazıları şunlardır: turşu, patates, et, tatlı, erik vs. Aşırmeyle ilgili bir diğer inanış, evdeki yiyeceklerin hamileye acı gelmesi komşudaki yiyeceklerin tatlı ve lezzetli gelmesidir. Bunun bir açıklaması bulunmamakla birlikte yaygın olan inanmalar arasındadır.

⁷¹ Carol Delaney, a.g.e. s. 79

2.2.2. Bebeğin Cinsiyetinin Tayini:

Gebelik boyunca bebeğin cinsiyeti konusunda gebe kadında meydana gelen fiziki değişiklikler gözlenir ve bazı pratikler uygulanarak cinsiyet tahmin edilmeye çalışılır. Örneğin bebek annesinin karnında çok hareketliyse erkek olacağı düşünülür. Genellikle fiziksel görünüşle ilgili tahminler daha çoktur. Gebe kadının karnı yassı, kalçaları genişse kız, sivriyse erkek olacağı düşünülür.

Köyde yaşayan kadınlardan edinilen bilgilere göre hamile kadının canı ekşi çekerse karnındaki bebek kız, et çekerse erkek olurmuş. Canı turşu çekerse kız, tatlı çekerse erkek çocuğu olurmuş. Canı balık isterse erkek çocuk olurmuş. Yemek ve aşereme ile ilgili cinsiyete dair inanışlar kız için genellikle ekşi, erkek için tatlı yiyecekler istenilmesi cinsiyetin belirleyicisi olarak düşünülmektedir. Aşerme dışındaki bir diğer tahmin ise bazı uygulamalar aracılığı ile olmuştur. Kadın yüzüğün üzerine oturursa çocuğu erkek, makasın üzerine oturursa kız olurmuş. Hamile kadının yüzü çirkin, lekeli, kalçası genişlerse kız çocuğu; yüzü güzel, karın dik olursa erkek çocuğu doğar. Kadının karnı aşağı doğru olursa kız çocuğunun, yukarı doğru olursa erkek çocuğu olacağı düşünülür. Bu bölgede kız ve erkek çocuk arasındaki bazı farklılıkların ve ayrımın sebebi erkek çocuğun ailenin devamını sağlamasıdır.

2.2.3. Gebe Kadının Kaçınmaları- Uygulamaları:

“Gebe kadın doğacak bebeğin olumsuz etkilenmemesi için bazı eylemlerden kaçınır, bebeği olumlu etkileyecek bazı eylemleri uygular.”⁷²

⁷² Erman Artun, a.g.e . s. 3

2.2.3.1. Kaçınmalar:

Doğum yapacak kadının hamilelik boyunca en çok kime, neye bakarsa bebeğin ona benzeyeceğine inanılır. Özellikle çirkin ve kötü huylu kişilere bakmaktan kaçınılır. Gece dışarıda işemez. Aksi halde vücudunda elini koyduğu yerin aynı yerde çocukta iz olarak kalacağına inanılır. Ağır kaldırıılmaz ve zor işlerde çalışmaz. Hamileyken zeytin yerse çocuğu esmer olur. Bu köylerde istenilen bir şey değildir. Beyaz ya da sarışın olması güzel olarak düşünülmesiyle ilgilidir. Genellikle esmer kadınlar birinci tercih değildir.

2.2.3.2. Uygulamalar

- 1- Güzel, iyi ahlaklı kimselere bakılır.

2.3. Doğum Sırası

“Doğum vakti yaklaştıkça o gün için yapılan hazırlıklar en üst seviyeye çıkar. Doğum yapacak olan anne adayını akrabalar yalnız bırakmazlar. Daima onun yanında olmaya özen gösterirler. Doğum anında mümkünse hastaneye kaldırılan anne adayı, eğer hastanenin olmadığı bir yerde bulunuyorsa bir ebeye başvurarak doğumun sağlıklı bir şekilde gerçekleştirilmesine özen gösterilir. Anadolu'nun bazı yörelerinde hastaneye götürülmesi ya da ebe çağırılması yerine, o yörede bu işlerden anlayan bazı kadınlar bulunur. Doğum öncesinde bu kadınlara haber verilir. Doğumda bu kadınlardan ebe görevini yerine getirmesi istenir.”⁷³

Hayatın başlangıcı ve bir geçiş evresi olarak önemlidir. Hayatın geçiş dönemlerinden biridir. Doğumda ve sonrasında yapılan tıbbi ve geleneksel

⁷³ Ergül Aktaş, Eylem Orbay, Nurşen Şimşek, *a.g.e.*, s.16

uygulamalar hem doğumun kolay geçmesi hem de anne ve çocuğun sağlığını korumaya yöneliktir.

2.3.1. Doğum Olayı

Eskiden doğumlar genellikle evde yapılırmış. Bu doğumları köy ebesi olan ebe kadın yaptırmaktadır. Kars'ta gebe kadının doğum sırasındaki güçlüklerini gidermek, onların kolay doğum yapmasını sağlamak için birçok inanma ve pratik vardır. Birkaçını sıralayalım:

- 1- Yeni doğmuş çocuklara 40 gün ışık gösterilmez gözleri açılmaz.
- 2- Aynı günde doğan çocuklar birbirine gösterilmez.
- 3- Çocuk doğunca kurban kesilir.
- 4- Çocuk doğunca uzun ömürlü olsun diye yaşlı bir kişinin eline verilir.
- 5- Doğum sırasında annenin yüzündeki doğum lekeleri gitsin diye saçlarıyla yüzü silinir.
- 6- Doğum genellikle evde eski usullerle yapılmaktadır fakat son yıllarda doktor ve hastane ortamı tercih edilmektedir.

Kars'ta uygulanan bu pratikler dinsel-büyüsel içeriklidir. Doğumun kolay geçmesi amacına yöneliktir.

2.4. Doğum Sonrası

2.4.1. Müjdeleme

Erkek ve kız çocukta müjdeleme ailenin beklentisine göre değişmektedir. Bazı aileler kız çocukları olmasını istedikleri için çocuğun kız olmasına mutlu olurken bazıları da erkek isterler ve kız olunca sadece sağlıklı olduğu için mutlu olurlar. Bu bölgede doğumdan sonra müjdeleme babaya yapılmaktadır. Müjdeyi veren kişi, babaya: "Müjdeme ne vereceksin oğlun/kızın oldu" diyerek babadan bu

haberini karşılığında bir hediye almaktadır. Bu hediye babanın ekonomik durumuna ve beklentisine göre değişmektedir. Eğer baba erkek çocuk istiyorsa ve müjdecisi, oğlu olduğunu söylerse hediye daha iyi olacak ama kız olmuşsa baba sadece “sağlıklı olsun da kız olsun” diyerek müjdecisiye hediye ya da para verecektir.

2.4.2. Göbek Kesme / Tuzlama /Yıkama

Gebeliğin fark edilmesiyle başlayan uygulamalar ve inanmalar doğum sırasında ve sonrasında da devam etmektedir. Çocuk dünyaya geldikten sonra yapılan ilk işlem göbek bağıni kesmektir. Anne ve bebek arasındaki bağı, kesme işini doğumu gerçekleştiren kişi yapmaktadır. Kesilen bu parça dışarı atılmaz. Evin avlusuna ya da bahçesine gömülür. Göbeği iyileşen bebek yıkanır. Bazen bebeğin hemen yıkandığı da olur. Ancak genelde göbek bağıni iyileşmesi beklenir. Göbek üç günde düşmezse, düşmesi için bazı uygulamalar yapılır. Yağlı hamur yapılır ve göbeğine sarılır. Bebek pişik olmasın diye tuzlanır. Bazı aileler ise bunu ilerde kokmaması için yapar. Bebeğin göbeği bağlanır ve kendiliğinden düşmesi beklenir. Göbek bağı düşükten sonra çeşitli yerlere atılır. Bu bazen bir meslek sahibi olması isteğı ile bir okula ya da yakında başka bir devlet dairesine atılır. Bir diğeri uygulama ise kızların göbeğinin evin yakınında bir yere atılmasıdır. Bundaki amaç kızın büyüünce evden çok uzak bir yere gitmemesi/evlenmemesidir. Bebek yıkandıktan sonra kundaklanır. Bacakları düz tutularak önce kundak bezi, ardından da plastik bir örtü, sonra kollar dik bir biçimde tutulup omuz ve baş da sarılır; önden sıkıca bağlanır. Bu şekilde kundaklanan bir bebeğin vücudunun düzgün ve sağlıklı olacağı düşünülür.

2.4.3. Çocuğun Eşi

Eş (plasenta), doğumun önemli parçalarından biri değildir. Bunu bahçeye ya da avluya gömülmesinden anlayabiliriz. Bebeğin doğmasından sonra bebeğin üzerinde kalan parça ise belli bir süre sonra düşer ve bunun bebeğin geleceğini etkileyeceği düşünülerek birtakım uygulamalar yapılır.

Delaney, “eş” in sadece plasenta anlamına gelmediğini, aynı zamanda kardeş ya da karıkoca anlamında eş de demek olduğunu söyler. Ona göre: tek olmaktan nefret edilir, kaygı uyandırıcı bulunur; ideal olarak her birey bir çiftin parçası ve eşi olmalıdır.⁷⁴

Bebeğin eşi için bazı uygulamalar olsa da çok fazla öne geçmeyen bir konu olduğunu söyleyebiliriz. Düşmemesi durumunda köy ebesine veya imkânlar doğrultusunda doktora gidilir.

2.4.4. Lohusalık- Lohusa Ziyaretleri:

Yeni doğurmuş kadına lohusa adı verilir. Lohusanın olumsuzluklardan etkilenmemesi, halk arasındaki ifadesi al basması yaşamaması, kutlanması ile ilgili birçok inanç ve uygulama mevcuttur. *“Doğumda kadın ölümle yüzyüze gelir. Sadece doğumda değil, loğusalık olarak bilinen doğum sonrası kırk günde de: “Loğusanın mezarı kırk gün açıktır”. Mezarın açık olduğu söylenir, çünkü kadın bu süre içinde ölüme daha yakındır; aynı zamanda rahim de açıktır, bu yüzden kötü etkilere, enfeksiyona açıktır. Rahim, mezara giden yoldur, mezar ise ebedi hayata ikinci doğumun rahmi olarak düşünülür.”*⁷⁵

⁷⁴ Carol Delaney, *a. g. e. s.* 86-87

⁷⁵ Carol Delaney, *a. g. e. s.* 90

Bu nedenle lohusalık dönemi oldukça tehlikeli bir süreç olarak düşünülmektedir. Kadın bu dönem kocasına yaklaşmamaktadır.

Lohusalık dönemi boyunca cinsel ilişki yasaktır. Lohusalık yalnızca kadını değil, erkeği de tehlikeye sokmaktadır. Doğumda ve sonrasında akan kan, adet kanıyla aynıdır ama doğum kanının kirletici özelliği daha fazladır. Kadın doğumdan sonra açık olarak görülmektedir. Bundan dolayı karantina altına alınması gerekir.⁷⁶

Lohusalarla ilgili inanç ve uygulamalardan birkaçı:

- 1- Lohusa kadına bir hastalık gelmemesi için herhangi bir yerine kırmızı kurdele takılır.
- 2- Çocuk doğunca lohusa kadına çorba içirilir.
- 3- Lohusa kadın 40 gün dışarıya çıkarılmaz.
- 4- Başka bir lohusa kadınla görüştürülmez.
- 5- Lohusa kadına ilk olarak banyo yaptırılır.
- 6- Çocuk doğduktan sonra komşular gözün aydına gelirler. Lohusa kadına, hoşaf, süt, sütlü tatlılar, çorba götürülür.
- 7-Lohusa ziyaretine gelenler dua ederler ve bebeğin kundağına para ve hediye bırakırlar.
- 8- Lohusa yalnız bırakılmaz. Genellikle yanında kocası kalır.
- 9- Yatağının baş tarafına bebeği ve anneyi koruması için Kuran-ı Kerim konur.
- 10- Lohusa yatağının başına erkek elbisesi konur ya da yastığına iğne batırılır.
- 11- Al basmaması için loğusa yatağının etrafını kendirle sararlar.
- 12- Lohusa kadına tatlı yedirilir.

⁷⁶Carol Delaney, *a.g.e.* s. 91

2.4.5. Lohusa Sütü/İlk Meme

Lohusalık dönemi hem kadın hem de çocuk için önemli bir dönemdir. Özellikle kadının sütünün gelmesi ve bebeğin emzirilmesi oldukça önemlidir. Bunun için anneye süt yapıcı yiyecekler verilmektedir. Bazı meyvelerden yapılmış hoşaf, çorbalar gibi. Çocuğun ilk sütü çok önemlidir. Bebeğe ilk meme verilirken memeye tatlı sürülür. Bebek dikkatli bir şekilde tutulur ve sütün onu boğmaması için dikkat edilir.

2.4.6. Albasması

“Halk kültüründe birtakım olağanüstü halleriyle insanların yaşamında etkileri olduğuna inanılan esrarengiz yaratıkların varlığına inanılır. Olağan dışı kimi şartlar içinde onları gördüklerini öne sürenler vardır. Bu varlıklar lohusa kadınlara gerçek hayatta var olan kişiler gibi gözükürler.” (Boratav Pertev Naili; 1984: 74-75). Bu varlıklardan korkulduğu için lohusa yalnız bırakılmaz her zaman yanında biri bulunmaktadır.

Loğusa kadının başında Kuran okutulur. Baş ucuna soğan ve iğne konulur. Geceleri kadın ve bebek yalnız bırakılmaz. Muska yaptırılır ve kadının yastığına konur. Kadının başına Kuran-ı Kerim konur. Bebeğin elbisesi dışarı asılmaz. Dışarıdan eve et getirilmez. Yatağın başına kadını koruması için erkek kıyafeti konur.

2.4.7. Kırk Basması - Kırklama:

Lohusa kadınla, çocuğun kırk gün içinde hastalanmasına “kırk basması” adı verilir. Bunlardan kaçınmak için veya şifa için bazı inanma ve pratikler uygulanır.

- 1- Yeni doğan bebek 40 gün dışarı çıkarılmaz.
- 2- Kırk gün boyunca eve et alınmaz.

3- Kırklama için evdeki bütün eşyalar yıkanır.

4- Kırk günden önce dışarıya çıkarılan çocuğun huyunun değişeceğine inanılır.

5- Kırkıncı gün bebeğin beşiğinin üstüne bir bez örtülür. Mezardan alınan toprakla toplanan kırk küçük taş, fındık veya arpa yıkama suyuna atılır. Bebek yıkanınca taşlar suyla birlikte dışarıya atılır.

6- Mevlit okutulur.

7- Lohusa iki kadın karşılaştırılmaz. Eğer karşılaşırlarsa iğne, yazma, düğme değiştirirler. Eğer değiştirilmezse bebeğin büyümeyeceği düşünülür.

8- Üç kez banyo yaptırılır. Suyun içine altın atılır.

Doğum yaptıktan sonra/yaparken ölen bir kadının cennete gideceği düşünülür. Aynı düşünce bebek için de geçerlidir. Bebeğin, günahı yoktur ve kirlenmemiştir bunun için cennete gider. Kadının cennete gitme sebebi ise doğum sırasında günahlarından kurtulmaktadır.

“Çocuk doğururken ya da doğumdan hemen sonra ölen bir kadın da sorgulanmadan cennete gider. Günahları bağışlanır. Bu durum, doğurmanın kutsal bir yeti olmasından kaynaklanıyor olabilir ama bu yorumun gündelik hayatta hiçbir karşılığı yok. Doğurmak mecburi bir şey; kadının rolü ve işlevi. Bence günahların bağışlanması, kurban edilme anlayışıyla ilişkili; kadın, hayatını vererek üstün bir fedakârlık yapmaktadır. Bu yorumu destekleyen bir şey de sorgusuz sualsiz cennete gidebilecek başka tek yetişkinin, savaşta ölen erkek olmasıdır. Ancak, önemli bir farklılık vardır. Fedakârlık, annelik ve eşlik için itibar edilen bir erdemdir. Erkekler hayatlarını millet ya da Allah gibi soyut bir ideal uğruna verirken, kadınlar bunu somut insanlar için yaparlar. Erkeğin fedakârlığına “kurban” denir. Bu kavramı Atatürk, Çanakkale Savaşı’nda askerlerini coşturmak için kullanmıştı. Kurban, her durumda, İbrahim’in hikâyesi ile ilişkilidir... İbrahim oğlunu neredeyse kurban edecektir, bu olay Müslümanların en kutsal günlerinden biri olan Kurban Bayramı’nda, her yıl anılır. Bu hikâyede İbrahim ne oğlu ne de Allah uğruna kendini kurban etmez ama oğlunu kurban etmeye gönüllüdür. Hikâyenin mesajı, erkek için en

doğru sevgi nesnesinin Allah olduğudur ama sonuçta erkeklerin inançları, ilkeleri ve idealleri uğruna başkalarını kurban etmeye gönüllü olmaları gerektiği ortaya çıkıyor. Savaşta “babalar” idealleri ve inançları uğruna “oğullarını” feda etmeye gönüllüdürler. Kadınlar da Allahı sevmelidirler ama kendilerini fiziksel hayata bağlılıklarından soyutlayamayacaklarına inanıldığı için onların Allah sevgisi, kocalarına ve çocuklarına adanmışlıklarında ifade bulur.”⁷⁷

Kadın, doğum sancısı çekerken ölümle karşı karşıya gelir. Ölüm onun için uzak değildir. Bunun için kadının bu zamanda çektiği acılar günahlarından arınmasını sağlar. Delaney, bunun kurban etmeyle ilintili olduğunu düşünmüştür.

2.4.8. Ad Koyma:

“Yeni doğan bir bebeğe gelişigüzel bir ad konulmaz; adın taşıdığı, karşıladığı ya da içerdiği anlamın çocuğun karakterini, kişiliğini, geleceğini, toplum içindeki yerini ve başarısını damgalayacak, biçimlendirecek simgesel bir öz taşımaya özen gösterilir. Ad koyma, geçmişten bugüne bir sorun olmaktadır. İsmi kim ve neye göre konulacağı tartışmalar yaratır. Bu sebeple genellikle isimler büyükler tarafından konulmaktadır.”⁷⁸

Kars'ta ad koyma dinsel nitelikli bir törenle olur. Bebeğin ismi doğumdan üç gün sonra konulur. Çocuğun ailesi yemekler hazırlar ve hoca bebeğin kulağına ezan okur, seçilen isim 3 defa kulağına bağırlır. Çocuğun ismini genellikle aile büyüklerinden birisi vermektedir. Özellikle çocuk erkekse ve dedesi hayattaysa, çocuğun ismini o belirleyecektir. Eski dönemlerde çocuğa aile büyüklerinden birinin adı verilirdi. Ama bu gelenek son yıllarda çok fazla devam etmemektedir. Eski adlar koymak yerine yeni ve popüler adlar tercih edilmektedir.

⁷⁷ Carol Delaney, *a.g.e.* s. 90-91

⁷⁸ Ergül Aktaş, Eylem Orbay, Nurşen Şimşek, *a.g.e.*, s. 21-22

2.4.9. Çocukta İlk Diş/Saç Kesme/Tırnak Kesme

Diş çıkarma, çocuğun biyolojik gelişmesinin bir sonucudur. Anadolu'nun farklı yörelerinde değişik adlarla anılan diş çıkarma töreninde “yiyeyeği kutsama, çocuğun rızkını artırma, bereketi çoğaltma gibi dileklerin yanı sıra çocuğun dişinin sağlam olması isteği de yer almaktadır” (Örnek Sedat Veysi;1977: 162).

Çocuğun ilk diş çıkarması, yürümesi, konuşması, saçının, tırnağının kesilmesi kutlanır. Bunlarla ilgili birçok adet, inanma ve uygulama vardır. Bu uygulamaların amacı çocuğun gelecekte sağlıklı, mutlu ve eğitilmiş olmasının istenmesidir. Bunlardan birkaçını sıralayalım:

- 1- Çocuk ilk dişini çıkarırken kolay çıkarması için buğday kaynatılır. Buğday ipe dizilip çocuğun boynuna asılır. Buna "diş hediği" adı verilir. Komşulara dağıtılır. Komşular da çocuk için hediyeler alırlar.
- 2- Çocuk ilk kez yürüyünce bahşiş verilir.
- 3- Çocuğun ilk saçı kesilince tartılır ve o ağırlıkta altın alınır.
- 4- Çocuk ilk kez konuşunca komşuya bahşiş verilir.
- 5- Çocuğun ilk tırnağı kesilmez, kendi düşer. Kesilirse uykusunu kaybedeceği düşünülür.
- 6- İlk kesilen tırnak, ilk kesilen saç, ilk düşen diş rastgele atılmaz. Bunlar özel yerlere atılır veya gömülür.
- 7- Genellikle çocuğun tırnağı ve saçı kırkı çıkana kadar kesilmez. Çünkü bazı olumsuzlukların olacağına inanılır.

3. Çocukluk

İçine doğulan kültür, bireyin bütün hayatını cam fanus gibi kaplar. Her kurumuyla birlikte, bireyin doğumundan ölümüne kadar davranışlarını, tutumlarını, inançlarını, değerlerini çoğunlukla fark ettirmeden içselleştirmesini sağlar ve

böylelikle her kültür kendi normalini belirler. Doğal olarak içine doğduğumuz kültürümüzün bize normal olarak öğrettiklerinin dışında kalanları, ötekileştirerek, anlamakta ve anlamlandırmakta güçlük çekeriz. Bunun içindir ki herhangi bir durumu kendi kültürel öğretimiz çerçevesinde değerlendirir bu değerlendirmeyi de “doğru” kabul ederiz. Fakat yapılması gereken kendi kültürel gözlüğümüzü çıkarıp, ötekinin kültürel öğretisi içinde anlaşılmasız olarak kabul ettiğimiz olay ya da olguyu anlamaya çalışmaktır.⁷⁹

Çocukluk dönemini de kültürden bağımsız olarak düşünemeyiz çünkü sosyal bir varlık olan insan daha doğduğu gün birtakım kültürel uygulamaların etkisi altında kalmıştır. Bu uygulamalar tarihsel gelişim içinde değişiklik gösterebilir ve bunun içindir ki bazı durumlara veya tarihsel olaylara bağlı olarak değişebilir. Bunlar, bir toplum için; maddi kültür, ekonomik durum, eğitim seviyesi, sağlık imkânları, siyasal ve sosyal yapı ve yaygın olan inanç ve değer sistemleri göz önüne alınarak incelenmelidir. Çocuğun büyümesi ve topluma kazandırılması süreci içerisinde biyoloji kadar içinde bulunduğu kültür de önemlidir. Çocuk yetiştirme basit bir olay olmamakla birlikte sadece içgüdüsel bir durum da değildir. Bu kapsamda çocuk yetiştirme, temel itibarıyla üreme merkezli bir kabul ve redler sisteminin ikincil adımı olarak kabul edilebilir. Bu yönde bir yaklaşımla üreme toplumun devamlılığını sağlayan biyolojinin üstlendiği çok önemli bir görevdir. Ama toplumun devamlılığını sağlayan sadece üreme değil aynı zamanda çocuğa aktarılan kültürdür. Çünkü kültür, millet kavramını oluşturur ve ortak bir maneviyata sahip olmayan milletler ayakta kalamaz. Çocuk, kültürü öğrenerek kendi çocuğuna aktaracak ve toplumun devamlılığını sağlayacaktır. Bu dönemde çocuğa sunulan her şey belli bir kültürel durumla alakalıdır. Temizliği, oyuncakları, oyunları, beslenmesi, kıyafetleri gibi düşünebiliriz. Bebek dünyaya geldiğinde çeşitli uygulamalar yapılır ki bunların hepsinin farklı kültürel amaçları vardır. Örneğin kırk, yarı kırk, kırklı olmak, kırkı çıkmak, kırklamak, kırkını çıkarmak, halk inancı olarak çok geniş bir coğrafi alanda uygulanmaktadır. Toplumsal bilinçaltında var olan ve bilimsel olarak da desteklenen bebeğin ilk haftalarının yaşamsal unsurlar açısından oldukça tehlikeli olduğu bilgisi

⁷⁹ Nilüfer Uluç, ““Anlaşılmaz” Olan Aslında Kim?”, Pıvolka, Yıl: 2 Sayı: 9, http://www.elyadal.org/PiVOLKA/09/PiVOLKA_09_01.pdf, s.3

örtüşmektedir. Bu dönemin bitişinin ise kırklama uygulamaları ile kutlandığı görülmektedir. Yani bebek tehlikeyi atlattmış ve artık bir birey olarak düşünölmeye başlanmıştır. Bebeğin kırklanması ekonomik durumla ilgili olarak taş, arpa ve fındık gibi malzemelerin su içine konulmasıyla yapılmaktadır. Ritüel kapsamında bu su, bebeğin başına dökölür ve o sırada bebeğe çeşitli şifa ve dilek cümleleri söylenir. Bu geleneklerin bazı ailelerde varlığını devam ettirmediği ekonomik durum veya eğitim seviyesinin bu tür ritüellerin yerine getirilmesi/getirilmemesinde önemli bir etken olduğu görölmektedir. Ekonomik durumu ve eğitim seviyesi iyi olan aileler her türlü sağlık imkânından faydalandığı için bu uygulamaların artık eskide kaldığını söylemektedirler. Diğer taraftan uygulamalara devam eden ailelerin ise ya kapalı ve muhafazakâr ya da ekonomik durumlarının kötü olduğunu söylemek mümkündür.

3.1. Çocukla ilgili bazı inançlar:

- 1- Çocuğun çamaşırlarının güneş battıktan sonra dışarıda askıda kalması iyi değildir. Eğer kalırsa, çocuğun büyülenmesine neden olabilir diye düşünölmektedir.
- 2- Çocuk avucunu çok sıkarsa, büyüyünce cimri olacağına inanılır.
- 3- Çocuklara nazar değmemesi için mavi nazar boncuğu takılır.
- 4- Çocuk çok fazla öpölmez hasta olacağı ve solacağı düşünölür.
- 5- Kahve içen çocuğun kısır olacağı veya kararacağı söylenir.
- 6- Çocuk otururken üstünden geçilmez eğer geçilirse tekrar geçilir. Çünkü boyunun kısa kalacağı düşünölür.
- 7- Erkek çocuğun canı bir şey çeker de yiyemezse erkekliğine zarar geleceği düşünölmektedir.
- 8- Kız çocuklara pembe kundak erkek çocuklara mavi kundak hazırlanır.
- 9- Kız çocuklara genellikle anne isim koyarken erkek çocuklara dede, dedenin olmaması halinde evin büyüğü isim verir.

Belirtilen öğelerin dışında belirgin bir formda cinsiyete bağlı olarak bir ayırımın olduğu gözlenmektedir. Kızların ve erkeklerin anne ve babalarıyla olan ilişkileri farklı boyuttadır. Özellikle kızlar babalarına karşı çok çekingen davranırken erkek çocuklar böyle değildir.

Çocuk eğitiminde önemli araçlardan biri oyun ve oyuncaklardır. Oyun ve oyuncağın geçmişi insanlık tarihi kadar eskidir. Tarih boyunca çocuklar, genellikle oyunlarını kendileri oluşturmuşlar veya büyüklerin oynadıkları oyunları değiştirerek oynamışlardır. Bugün bilinen ve oynanan pek çok oyunun eski çağlarda da bilindiği ve en çok kullanılan oyun araçlarından birinin taş olması şüphesizdir. Son dönemlerde oyun eğitimin ve öğretimin bir parçası olarak okullarda da kullanılmaktadır. Kız çocuklarının ve erkek çocuklarının oyunlarının da ayrı olduğu görülmektedir. Kız çocukları beş taş, evcilik, sek sek, yakan top oynarken erkek çocukları savaş oyunları veya futbol, basketbol gibi oyunları tercih etmektedir. Bu da bize kız ve erkekler arasındaki toplumsal cinsiyet farkını göstermektedir. Çünkü futbol oynayan bir kız ayıplanmakta ya da bisiklet süren bir kız garip karşılanmakta veya şikâyet konusu olmaktadır. (Diğer kız çocuklarının ona özendiği gerekçesiyle)

Doğumdan ergenliğe geçiş aşaması olarak kabul edilebilecek bir dönem olan çocukluk “ *Her kavram gibi, sosyal tanımlanmıştır ve kültürler arasında farklılıklar gösteren kültürel bir üründür.*”⁸⁰

Çocukluğun kavramlaştırılması, bakış açısından kaynaklı olarak kültürden kültüre göre farklılıklar gösterebiliyor. İnceleme bölgemiz olan Kars ve çevre köylerde yaşayan çocuklar aileye yardım etmekte ve ücretsiz olarak evdeki işlerde çalışmaktadır. Yaşlarına ve yapabilecekleri işe göre farklı görevleri vardır. Tarlada çalışmak ya da çobanlık yapmak gibi işler bunlardan birkaçı sayılabilir. Bu iş bölümünde kız ve erkek çocuğu arasında farklılık vardır. Kızlar genellikle evde annelerine yardım eder ya da babalarıyla tarlaya giderken erkekler çobanlık yapar ya

⁸⁰ Çiğdem Kağıtçıbaşı, *Kültürel Psikoloji(Kültür Bağlamında İnsan ve Aile)*, Evrim Yay., 3. Baskı, s.54, İstanbul 2007

da tarlaya giderler. Kız çocuklarının her zaman göz önünde bulundurulmak istenmesi ve namusuna bir leke geleceği korkusu bu kabulün önde gelen etkenlerindedir. Yalnız başına bırakılan bir kız çocuğunun başına kötü bir şey gelme düşüncesi kızın denetlenme ihtiyacını doğurmuştur. Çocukların da diğer bireyler gibi ağır sorumluluklar taşıdığı sosyo-kültürel bu ortamda çocukluk döneminin özel bir dönem olarak görülmediğini ya da bu dönem boyunca çocuklara yönelik uygulama ve yaptırımların kendilerinden beklenen bir yaş grubuna yönelik eylemler bütünlüğü taşıdığı söylenebilir.

Gittikçe artan iletişim araçları televizyon, internet çocukların kaderlerini az da olsa değiştirmiştir. İletişim olanakları, filmler, diziler sonucunda kız ve erkek çocukları arasındaki cinsiyet farkı da bir noktada azalmaya başlamıştır fakat bu durum tam olarak bitmemiştir. Hala gelenek göreneklerin yoğun bir şekilde etkisi altında kalan ailelerin olduğunu söyleyebiliriz. Bu ailelerde kız çocuklarının eğitim olanakları sınırlıdır ve kız çocukları genellikle temel eğitim sonrası okutulmamakta ve evleneceği adayı bekleyerek çeyiz yapmaktadırlar. Çocukluk döneminin en önemli geçişi kızlar için regli, erkekler için sünnettir.

3.2. Sünnet (Erginlenme Dönemi)

Geleneksel toplumlarda bir erkek için doğumdan sonraki en önemli geçiş dönemi sünnettir. Erginlenme, bir reşitlik törenidir. Bir yaş kümesinden diğer yaşa geçişi ya da bir toplumsal işlevin değişmesi anlamına gelmektedir. Bu olay bazen “erkekliğe geçiş” bazen de cinsel bir güç kazanma ve evliliğe hazır olma durumu olarak görülebilmektedir. Ancak biraz derin düşünüldüğünde cinsel etkinlik ya da evlilikle bir ilgisinin olmadığı anlaşılmaktadır. Olay tamamıyla erkek olmakla ilgilidir.⁸¹ Erginlenme ritüelinin çeşitli dinsel ve kültürel boyutu bulunmaktadır. Sünnet bir erkek çocuğunun, çocukluktan erkekliğe geçişi olarak düşünülebilmektedir. Sünnet İslam toplumlarında bir zorunluluktur. Bir erkeğin

⁸¹ Evelyn Reed, *II*, s.21-22

çocukluğunu geride bırakarak yetişkin olması ve yetişkin sorumluluklar taşımaya başlaması birtakım törenlerle duyurulur. Bu törenin bir benzeri ise başka bir geçiş simgeleyen evlilik törenidir. Sünnette de tıpkı düğünde olduğu gibi hazırlıklar yapılır. Bu da erkek çocuğunun toplumun değerli bir üyesi olduğunun kanıtı sayılabilir. Çünkü özellikle ataerkil toplumlarda ve geleneksel tarım toplumlarında soyun devamlılığı erkeğe emanet edilmiştir.

Sünnet törenlerinde Bazen mevlit okunur bazen de tören düğün şeklinde yapılır. Bu ailenin tercih edeceği bir durumdur. Aile kapalı ve muhafazakârsa düğün yapmayacak mevlit okutacaktır. Diğer tip aileler ise düğünlü, şenlikli bir sünneti tercih edecektir. Her ikisini de yapan aileler görülebilmektedir. Bu törende “kirve” seçilir. Kirve, sünnet sırasında çocuğu tutan kişidir. Ancak şimdilerde sünnet olma işlemi ameliyatla gerçekleştiği için kirvenin böyle bir görevi kalmamıştır. Sünnet düğününe dost, akraba herkes çağrılır. Erkeğin hayatındaki en önemli zamanlardan biri olduğu için anne ve baba oldukça heyecanlıdır. Bu tören sırasında ikramlar yapılır, yemekler dağıtılır. Bir şenlik havası hâkimdir. Davullu zurnalı bir eğlencedir. Kars bölgesi ve köylerinde yapılan bazı uygulamalar ise şunlardır:

Mevlit okunur. Komşular arasında dualar okunur. Erkek çocuğun sünnet töreninde sünnet elbisesi vardır. Çok fazla yemek yapılır. Çocuğun babası ve kirvesi çocuğa bahşış verir. Davul- zurna veya orkestra tutulur. Bu hazırlıklarda kirve vardır. Kirve sadece sünnet sırasında olmaz, öncesi ve sonrasında çocuğun en yakınlarından birisi olur. Kirve, sünnet çocuğunu kucağına koyunca kan dökülecektir. Böylece onların kardeş olduğu bilinecektir. Kirve ve kirve çocuklarıyla evlenmek yasaktır. Sünnet töreninde çocuğa hediyeler takılır. Bu hediyeler para veya altın olabileceği gibi ekonomik duruma göre değişebilir. Sünnet genelde evde yapılır. Davetiye dağıtılır. Kirveye hediye alınır. O da çocuğa hediyeler alır. Bunlar sünnet sonrasında kullanılacak şeylerden oluşur. (havlu sabun, kolonya) sünnetten sonra misafirlere yemek dağıtılır. Ailenin ekonomisine göre oldukça fazla masraflar yapılmaktadır. Bu geleneksel toplumlarda erile verilen değeri gözler önüne sermektedir. Genelde sünnet düğünlerinde aile ekonomik harcamalarını kendi gelirlerinin üzerinde

yapmaktadırlar. Sünnet töreninde et fazla olur. Mutlaka bir ya da birkaç hayvan kesilir veya et alınır. Et yemeği köylerde çok önemlidir. Bu ailenin saygınlığını artıracak bir uygulama olarak düşünülmektedir.

Anne çarşaf, yatak, yastık, havlu, yazma hazırlar. Misafirlerin arabalarına havlu bağlanır. Araba süslenir. Arabalarla konvoy oluşturulur ve çocuk gezdirilir bu da düğün törenine benzer uygulamadır. Çocuk sünnet edilir ve yatırılır. Kına gecesi, mevlit yapılır. Çalgı tutulur. Hediye, peşkeş alınır. Kete yapılır. Kirve, yirmi gün sonra çocuğu görmeye gider. Çocuğun ailesi de kirveyi görmeye gider.

Sünnetten önce sünnet yapılacak olan yer süslenir. Temizlik yapılır. Yeni çarşaf, bez alınır. Çocuğun yatağı hazırlanır. Kirve, anne, baba, çocuklara elbiseler getirir. Diğer tarafta aynı şeyleri kirveye yapar. Kirvelik bir kardeşlik olarak görülmektedir.

Kent merkezinde yapılan sünnet uygulamaları ise bu kadar geleneksel değildir. Sünnet işlemi doktor tarafından yapılır. Çocuk iyileştikten sonra düğün veya ailenin tercihinine göre mevlit yapılır. Bu uygulamalar mevlit ise evde, düğün ise salonda yapılır. Yemekler yenilir, danslar edilir benzer uygulamalar burada da görülmektedir. Fakat diyebiliriz ki geleneksellikten uzaklaşmaktadır. Daha çok uygulamanın gerçekleşmiş olmasına yöneliktir. Bu da birtakım yaptırımlardan ileri gelmektedir. Çünkü kent kültürü içerisinde geleneksel olanı barındırmakta zorlanmaktadır.

Bütün toplumların özel ve sosyal davranışlarını yönlendiren birtakım yaptırımlar vardır. Bu yaptırımlar; dinler, gelenekler, hükümetler ve toplumun yasalarını disiplin altına alan diğer kurumlar tarafından belirlenir. Bununla beraber, bireyin normal hayattaki davranışlarını yansıtan kişisel değerleri, yaşadığı kültürün kabul ettiği değerlerle tutarlılık göstermeyebilir.

Bunun dışında toplum çeşitli yollarla gençlerin cinselliklerini ve davranışlarını kontrol etmektedirler. “*Cinsel duygular gerçekten tüm ahlakın ve hiç kuşkusuz estetik ve dinin köküdür.*”⁸² Belki de bunun içindir ki evlenmeden cinsel birliktelik çeşitli dinsel ve toplumsal yasalarla yasaklanmış ve denetlenmektedir. Ya da evlilik yaşı 15 (daha küçük evlenenler de var) yaşına kadar inerek erken evlendirilerek cinsel hayatları kontrol altına alınmıştır. Hatta bu yaşta evliliğin gerekli olduğuna dair şöyle bir atasözü vardır: “On beşinde kız, ya erde gerek ya yerde” bu atasözü on beş yaşında kızların evlenmesinin gerekliliğinden veya aksi durumda ölmesi gerektiğini vurgulanmaktadır. Çünkü o yaştan sonra hatalar yapabilir ve bu hataları yapması ölmesinden daha kötü olarak algılandığı için ölmesi tercih edilmektedir. Bu hataların cinsellikle ilgili hatalar olduğu düşünülebilir. Her toplumun cinsiyet, cinsellik ve cinsel rollerle ilgili kuralları ve tabuları bulunmaktadır. Ancak burada ayırımına varılması gereken önemli bir nokta kız ve erkek çocukların toplumsal cinsiyetlerinden dolayı olduğunu düşündüğümüz cinselliklerinin kontrol şeklidir. Kız çocuklarının cinsellikleri ve namusları bir erkek tarafından veya kendisi gibi kadınlar tarafından yapılırken erkek çocukları cinsel tecrübe yaşamaları toplum için sorun teşkil etmemektedir. Hatta geleneksel ifadeyle erkeğin cinsel anlamdaki tecrübeleri “elinin kırı” şeklinde hoş karşılanmaktadır.

3.3. Ergenlik

Ülkemizde ergen nüfusu fazla olmasına rağmen onlara yönelik özel bir eğitim söz konusu değildir. Ergenlerde cinsellik konusu her zaman üstü kapanan konular arasında kalmıştır. Oysa cinsel eğitimin aile içerisinde başlaması beklenmektedir. Çocuğa bu eğitimi verecek olan anne ve babanın, konuda yeterli bilgiye sahip olmadıklarını söyleyebiliriz. Kaldı ki, bilgi birikimi olsa bile toplumsal ve kültürel faktörler sebebiyle cinsellikle ilgili konuların ailede tabu olarak kabul edildiği bilinmektedir. Bütün bunlara geçmeden önce ergenlikten ve ergen bireyin psikososyal, fiziksel etkilerinden söz etmek faydalı olacaktır.

⁸² Richard Von Krafft- Abing, *a.g.e.*, s.33

Ergenlik, fiziksel ve duygusal süreçlerin sebep olduğu cinsel ve psikososyal değişikliklerle başlayan ve bireyselleşme yani bağımsızlık duygusunu kazanma, kimliğini oluşturma ile sonuçlanan bir süreçtir. Bu süre boyunca fiziksel ve psikolojik değişikliklerin olduğu en önemli dönemdir. Birey kişilik yapısıyla birlikte cinsel organlarında da fiziksel ve fonksiyonel değişiklikler yaşanmaktadır. *“Ergenlikte biyolojik gelişim iskelet sisteminde hızlı büyüme ve cinsel gelişim ile, psikolojik gelişim bilişsel gelişim ve kimlik gelişimi özellikleriyle belirlenir ve sosyal olarak da ergenlik genç erişkin rolüne hazırlığın olduğu bir dönemdir.”*⁸³ Biyolojik ve bedensel değişikliklerin olduğu bu dönemde ergenin çevresiyle bazı olumsuzluklar yaşaması oldukça normaldir.

Ergenliğe bir yaş sınırı getirmek oldukça zordur. Fiziksel, ruhsal ve toplumsal gelişim her insanda aynı dönemlerde olmayacağı gibi kız ve erkek çocuklarda da bu dönem farklı yaş aralıklarında yaşanabilmektedir. Ortalama en erken 11 yaşında başlayıp 15 yaşına kadar devam eder ya da en geç 16-17 yaşlarında başlayıp 20 yaşına kadar devam eder. Fakat bu yaş aralıkları yukarıda bahsettiğimiz durumlara göre değişiklik göstermektedir.⁸⁴

*“Ergenlik pek çok değişikliğin ve zorlukların meydana geldiği bir dönemdir, ancak bu dönem kaçınılmaz bir fırtına ve gerilim anlamına gelmez. Her ne kadar birçok aile zaman zaman ergen çocuklarıyla kavga etseler de bu sorun bazı ailelerde fazla olmaktadır. Ne hakkında tartışıyorlar? Bugün bile yüz yıl öncesinde tartıştıkları konularda tartışmaktadırlar. Anne babalar ergen çocuklarını odalarını temiz tutmadıkları, çöpü dökmedikleri, ayakkabılarını düzenli bırakmadıkları ve bazen haftada bir kere banyo yaptıkları için şikâyet ederler. Anne babalar ve ergenler dini veya siyasi konular yerine daha çok günlük ve olağan konularda tartışıyorlar.”*⁸⁵

⁸³ Orhan Derman, Ergenlerde Psikososyal Gelişim, <http://www.ctf.edu.tr/Stek/pdfs/63/6302.pdf>, (20.04.2014), s.19

⁸⁴ Turan Set, Nezih Dağdeviren, Zekeriya Aktürk, “Ergenlerde Cinsellik”, *Genel Tıp Derg* 2006;16(3) <http://geneltip.org/upload/sayi/49/GTD-00372.pdf>, (11.11.2013), s. 137-138

⁸⁵ Serdar Kenan Gül, İsmail Dinçer Güneş, “Ergenlik Dönemi Sorunları ve Şiddet”, *Sosyal Bilimler Dergisi / Cilt: XI, Sayı 1, 2009* <http://www.aku.edu.tr/aku/dosyayonetimi/sosyalbilens/dergi/XI/serdarismail.pdf>, (11.09.2013), s.

Ergenlerle yaşanan bu sıkıntılar ergenliğin bitmesi ve ergenin genç bir kadın veya genç bir erkek olmasıyla son bulmaktadır. Ergenlik döneminin süresi kişiden kişiye göre değişmektedir. Biyolojik ve bilişsel olan bu değişikliklerin yanında cinsel kimliğin de gelişmesi ve fark edilmesi bu dönemde olmaktadır. Erkek ya da kız bugüne kadar üstlenmiş olduğu rollerle bundan sonra üstleneceği rol ve modelleri karşılaştırmaya başlayacaktır. Daha sonra kendi benliğini belli bir eşeylik içinde algılayıp kabul edecektir. Cinsel kimlik ve cinsel rol gelişimi olacaktır. Bireyin ergenliğini sağlıklı tamamlaması bu iki olguyu doğru ve birlikte uygulaması sonucu olmaktadır. Çünkü cinsel kimlik bireyin belli bir eşeylik içinde kendini algılaması ve kendine kabul vermesidir. Cinsel rol ise cinsel kimliğine uygun seçimler de bulunması ve davranmasıdır. Biyolojik cinsiyetlere sahip olarak doğan insan toplumsal cinsiyet kazanarak ölür yani dişi ve erkek olarak doğup kadın ve erkek olarak hayatlarına devam ederler. Diyebiliriz ki ergenlik ve sonrası özellikle kadın ve erkek rollerini üstlenmede çok önemli bir yere sahiptir ilk büyük rol değişikliği ergenlikte yaşanmaktadır.

“Ergenlik döneminde, gencin cinsel yapısı ve yeterliliği konusunda önce birtakım soruları, kuşkuları olabilir. Kendi cinsel yapısını, yeterlilik ve gücünü, düşüncede ya da eylemde, başkaları ile karşılaştırır. Bu konuda başkalarının da nasıl görüldüğünü merak eder. Kendini sınar; yarışmaya kalkar. Zamanla, sağlıklı gencin bu tür sınamaları, yarışmaları, kuşkuları yatışır. Kendi cinsel yapısının ve yeterliliğinin gerçekçi kabullenışı ile “cinsel kimlik duygusu” olgunlaşır”⁸⁶

Biyolojik ve bilişsel alanlarda yaşanan bu değişimler beraberinde çocuksu davranışlar yerine uygun yetişkin davranışlarını getirir. Oldukça yavaş ilerleyen ve başarısızlıkların, hayal kırıklıklarının da yaşandığı bu dönemde, toplumsal baskı, kişisel ihtiyaçlar ve beklentilerin değişmesi, beraberinde yeni becerilerle birlikte yeni alışkanlıkların kazanılmasını ve uyumla ilgili yeni davranışların geliştirilmesini zorunlu hale getirmektedir. Bu dönemde en önemli değişikliklerden ve sağlık konularından birisi ‘**cinselliktir**’. Cinsellik, bireyin gelecek hayatını etkileyerek

⁸⁶ Turan Set, Nezih Dağdeviren, Zekeriya Aktürk, *a.g.m.*, s.138

fiziksel, psikolojik, toplumsal konumunun sağlıklı olup olmadığını belirleyecektir. Cinsel davranışları çeşitlilik göstereceği gibi bireyin içinde bulunduğu her durum ve her türlü dinsel, toplumsal sürecin de etkisi altında kalmaktadır. Kişinin çevresi, arkadaşları ve ailesinin de bu sürece olumlu veya olumsuz birçok katkısı olur. Bireyin cinselliği ve kişiliğini birbirinden ayırmak mümkün değildir. Bireyin eğilimleri inancı ve mensubu olduğu kültürel ortam içerisinde şekillenmektedir. Bundan dolayı ergenin içinde bulunduğu sosyal çevre çok önemlidir. Çünkü ergenin yaşadığı sosyal çevrede problemler varsa ergene sunulacak destek eksik kalacaktır ve yeni duruma uyum problemi ortaya çıkacaktır.

Bütün bunlardan dolayı ergenlik çağı kişilik gelişimi ve cinsel gelişim için çok önemlidir. Ergen cinsel kimlik oluşumunu ve cinsel rolünü bu dönemde tamamlayacaktır. Meslek seçimi ana babadan ayrı bağımsız bir hayat kurmayı tercih edip kendini kanıtlama çabası içerisine girecektir. Erkek ve kız çocuklarında ergenlik dönemini farklı yaşanacaktır. Ergenliğin cinsiyetlere göre farklı şekilde yaşanmasının birçok nedeni vardır. Bunlar: sosyal, kültürel, coğrafi, ekonomik, içinde bulunulan ailenin eğitim seviyesi, inanç gibidir. Ergenlik sadece cinsel bir değişim olmadığı için bedeni etkilediği kadar psikolojiyi de etkilemektedir. Bu önemli süreci herkes aynı şekilde ve aynı yaşlarda yaşamamaktadır. Örneğin doğu kültüründe yetişen bir çocukla batıda yetişen bir çocuğun bu süreci yaşama ve kabullenme durumu aynı olmayacaktır. Kars ilinde yaptığımız bu çalışmada kız çocuklarının ergenlik süreci oldukça sıkıntılı geçmektedir. Çocuk bir çeşit gençliğe geçiş dönemi olarak nitelendireceğimiz ergenliği yaşarken sosyal korkular ve geleneklerin etkisi altında kalarak cinsel değişimlerinden utanıp ve bedenindeki değişiklikleri saklama yoluna gitmektedir. Özellikle kız çocuklarının konu hakkında herhangi bir bilgiye sahip olmadığı çok açık bir şekilde söylenebilir. Göğüslerindeki büyümeyi ve vücutlarındaki bütün değişiklikleri kapatmak ve saklamak zorunda kalmışlardır. Çünkü büyümek ve kadın olmak direkt cinselliği çağrıştırdığı için utanç vericidir ve bunun tek sorumlusu olarak kendilerini görmekteydiler. Adeta kız çocuk ergenliği kendisi seçmiş gibi çevresinden baskı görmektedir. Göğüslerini kapatmak için uzun süre kambur yürümek ya da bol kıyafetler tercih etmektedir. İlk adet dönemi hakkında ise

sadece kendi yaş grupları arasında kulaktan duyma bilgilere sahiptir. Çalışmamızda konuştuğumuz kadınların hemen hemen hepsi ergenliğe girdikten sonra bazı değişikliklerin normal olduğunu anladıklarını belirttiler. Ayrıca yöredeki eğitim olanaklarının kısıtlı olması da okul aracılığıyla bu bilgilere ulaşma ve öğrenme önündeki diğer önemli bir etkidir. Anneler ise konu hakkında yeterince bilgiye sahip olmadıkları gibi yaşanan fiziksel ve ruhsal değişimin normal bir süreç olduğunu dile getirmeyip çocuklarını suçlayıcı bir ifade kullanırlar. Onlar da yeni duruma artık alışmakta zorluk çekerler çünkü kendileri dışında evin içerisinde kadın olmaya aday başka biri vardır. Kız çocuk kadın olmaktan kaçınmakta ve bunun bir utanç kaynağı olduğunu düşünmektedir. Çünkü ait olduğu kültürdeki nerdeyse bütün insanlar ergenliğe girmeyi ve artık bir kadın olabilmeyi ayıplamaktadır. Aynı durum erkek çocuk için aynı seviyede geçerli değildir erkek ergenliğe girmekle kendini kanıtlamıştır. Toplumsal kabul verme sürecinde hayli yol almıştır. Kız çocuğunda görülen bedeninden utanma erkek çocukta tam tersi olarak kendini gösterme olarak karşımıza çıkmaktadır. Erkek çocuk ilk cinsel tecrübelerini yaşamaya başlamakta ve yine kendisi gibi erkek olan babasının veya ailedeki diğer erkeklerin desteklerini de almaktadır.

Erginlenen kız çocuğuna artık evlenebilir gözüyle bakılmaktadır. Aybaşı kanamalarının başlaması onun artık bir kadın olduğunun ilk ve en önemli belirtisidir. Kanamaya başlayan kız bundan sonra yetişkin kadınların dünyasına adım atmaya hazırlanmak durumundadır. Genç kız yetişkin kadınların dünyasına adım atarken yetişkin erkeklerin dünyasından da ayak çekmek zorunda bırakılabilir. Bunun en açık sebebi üremeye hazır hale gelmiş olmasıdır. Akan kanla birlikte genç kız kadın olmanın yalnızca bir adım gerisindedir. Bu noktadan itibaren kız, kendisini dölleyip yeni bir yaratıma vesile olmasını sağlayacak erkekle karşılaşana kadar, erkek dünyasından uzak durmalıdır. Bu bağlamda genç kızın ilk erginleme süreci şiddetli bir biçimde tabulaştırılır.⁸⁷ Çünkü kız ilk kanamasıyla yaratılıştaki amacı olan üremenin parçası olduğunu kanıtlamıştır. Cinsel işlevini açıkça ortaya koymuştur. İlk adet kanaması genç kızı sadece çevresine karşı suçlu hissettirmemiş aynı zamanda bu

⁸⁷ Evrim Ölçer Özünel, "Kan" Olgusunun Soyun Devamlılığı Bağlamındaki Dönüştürücülüğü", <http://www.millifolklor.com>, 20. 04. 2014, s.42-43

dönemlerde kirli de hissettirmiştir. Çünkü yetişkin bir kadın olmaya hak kazanmış genç kızdan bu sırada akan kan normal kan olarak görülmemekte ve kirli olduğu düşünülmektedir. Bunun nedenini Evrim Ölçer Özüner'e göre adet döneminde kadınların doğurganlık ve döllenme becerilerinin askıya alınmış olmasıdır.

İlk kanama, genç kızın sadece cinsel rolünün açığa çıktığı için önemli değildir aynı zamanda bir erkeğin soyunun devamlılığında aracı olması açısından da gerekli olan her şeye sahip olduğunun bir kanıtı olarak görülmektedir. Artık tohum ve toprak ikilemindeki toprak hazırdır ve tohumu beklemek bundan sonra tek yapması gereken şeydir. Bunu yaparken kendini diğer tüm erkeklere karşı koruması ve ikinci önemli geçiş için hazırlanması toplumun ondan beklediği şeydir. Bu aşamada genç kızın bedeni de cinselliği gibi denetlemesi gereken bir nesne olarak görülmektedir. Çünkü o namustur ve bundan sonra cinselliğinin de bedeni gibi denetlenmesi gerekmektedir. Bu denetleme evlenip bekâretini eşine teslim edene kadar kızın ailesi tarafından bir görev gibi yapılmaktadır. Çünkü kadın için kültür evlenmeyi uygun görmüşken erkek için sayısız cinsel tecrübenin kimseye zararı olmayacaktır. Aynı durum batıda farklıdır. Kız veya erkek çocuk ergenliğin normal bir süreç olduğunu anlamış ve bedeninde olan değişimlere kabul vermiştir. Bu farklılığın temel sebebi ise sosyo-kültürel, psikososyal ve sosyo-ekonomik sebeplerdir. Çünkü her iki grubun kültürel ve sosyal yaşantısı aynı olmadığı gibi ekonomi ve eğitim anlamında da aynı şartlar mevcut değildir.

Ergenlik çağı insanın biyolojik, psikolojik, sosyolojik ve kültürden gelme etmenlerin kendini en belirgin olarak gösterdiği çağdır. 20. yüzyılın başına kadar ergenlik çağı ile alakalı davranışlar biyolojik ve fizyolojik değişimlere bağlanmıştır. Son yıllarda yapılan sosyal antropolojik, sosyolojik ve psikolojik araştırmaların sentezi ergenin gelişiminin kültürden de etkilendiğini göstermiştir. Yani sadece biyolojik etkiler ergenlik çağına tek başına etki etseydi bütün kültürlerdeki bireyler

aynı davranışı gösterirlerdi.⁸⁸ Kültür ergenlik yaşama ve ergenliği atlatma süreci içerisinde oldukça önemli bir görev üstlenmektedir.

“Bir A kültürü için ergen gruba yüklenen davranışı bir B kültüründe bulmak mümkün değildir. Cinsel dayanan davranışlara biyolojik olgunlaşma etki ediyorsa da birtakım psiko-sosyal ve kültürel etmenlerde büyük rol oynarlar. Örneğin, Samoa Adası yerlilerinde yapılan araştırmalar cinsel sapıklıkların çoğunun kromozom ve benzeri gibi biyolojik hususlardan ziyade kültürle ilgili olduğunu göstermiştir.”⁸⁹

Bu düşünceden hareket ederek diyebiliriz ki ergenlik toplumsal bir olaydır ve araştırmamızda gördüğümüz sonuçlarda bu durumu kanıtlar niteliktedir. Çünkü ülkemizin doğusundaki bir şehirle batısında yer alan başka bir şehir karşılaştırıldığında ergenliğin sadece biyolojik bir olay olmadığı ortaya çıkmaktadır. Kadın ve erkek hayatında farklılıklar olduğundan kız ve erkek çocukları ergenlik dönemlerini farklı şekillerde yaşamaktadırlar yine bu farklılıklar sadece dişi ya da eril olmakla ilgili değil, bunun yanında toplumsal cinsiyet rolleri yani kadın ve erkek olmakla da ilgilidir. Erkekler için bir çeşit erkekliğe kabul edilme töreni sayacağımız sünnet töreni çeşitli kutlamalarla yapılırken kız çocuğun kadınlığa geçişi olarak kabul edilen ilk adet dönemi saklı tutulmuş ve utanç kaynağı olarak görülmüştür. Kuşkusuz bunun en önemli nedeni toplumdur çünkü erkek, ergenliğiyle soyu devam ettirebileceğini kanıtlamıştır. Ama kız adet olarak artık başka bir soyu devam ettirmede aracı olacağını kanıtlamıştır. Diyebiliriz ki bu ve benzeri görüşten dolayı çalışma sahamızda kız çocuklarının ergen olması ve erkek çocukların ergen olması farklı duygu tepkileriyle karşılanmaktadır.

⁸⁸ Zafer İlbars, Kişiliğin Oluşmasındaki Kültürel Etmenler, <http://dergiler.ankara.edu.tr/dergiler/26/1029/12451.pdf>, 02.01.2014, s. 206

⁸⁹ Zafer İlbars, a. g. m., s. 207

4. EVLİLİK

Hayatın doğum ve ölüm arasındaki en önemli geçiş dönemi olan evlilik toplum hayatında kültürel öğelerin en yoğun yaşandığı sosyal hayat alanlarından birisini teşkil etmektedir. Cinsel hayatın düzenlenmesi ve meşrulaştırılması olarak da düşünülmektedir. Evliliğin yaratılış ve üremedeki rolü düşünülürse, kırsal kesimde ve diğer yerlerdeki önemi anlaşılacaktır. Evlilik üremenin meşrulaştırılmış şekli olarak düşünülmektedir. Bireylerin farklı bir hayata başlaması, başka kişilerle hayatını birleştirmesi, başka rollere bürünmesi hatta farklı bir kültürle karşılaşması olarak tanımlanmıştır. Özellikle tarım toplumları içerisinde yaşayan kadınlar için evliliğin başka anlamaları da bulunmaktadır. Evlenerek bireyler bir aile kurmaktadır. Dünya üzerinde var olan milletlerin tarihî süreçte devamlılığı aile yapısının sağlamlığına bağlıdır. Aile toplumun çekirdeği, özüdür. Toplumdaki örgütlenme aileden başlar. Bu bakımdan evliliğin temel eksenini oluşturan aile ve aile kurmayla ilgili ritüeller insanlık tarihinin ilk dönemlerinden itibaren vardır. Elbette, aile kurulması iki gencin birlikteliğiyle olacaktır. Aileyi meydana getiren bireylerin gelecekte mutlu bir yuva kurmaları ve yuvanın yeni bireylerle çoğalması en önemli beklentidir.

İnsanın üremesi, kültürel bağlamda gerçekleşen biyolojik bir süreçtir. Bütün kültürler üremenin doğasına dönük kendi yöntemini geliştirir. Ancak zamanla bu, bilimdeki değişikliklere paralel olarak değişip gelişebilir. Şimdilerde Batı modeli üreme, mitokondriyal DNA'nın keşfiyle yeni üreme yöntemleri geliştirilmiştir. Bu süreç biyolojik olsa da kültürün ve biyolojinin iç içe geçtiğini göstermektedir.⁹⁰

Aile bir millet için çok önemlidir. Çünkü milletin devamı ve yapısı kültürü ancak bu şekilde güvence altına alınacaktır. Bu bakış açısıyla bizim kültürümüze baktığımızda, aile yapısının ne kadar önemsendiği görülecektir. Toplumun en küçük ve en önemli birimi aile toplumu oluştururken belli sosyal kuralları içerisinde

⁹⁰ Willhama A. Haviland, Harald E.L. Prins, Dana Walrath, Bunny Mcbride, *a.g.e.*, s.431

barındırır. Aile, içinde yaşayan bireylerin çeşitli ihtiyaçlarını karşılamaktadır. Fizyolojik, biyolojik, maddi, manevi... Bu ihtiyaçların bir ailede tam ve doğru karşılanması o toplumu güçlü kılacaktır. Çünkü sağlam toplum gücünü sağlam ailelerden almaktadır. Aile kurumunun ise en önemli geçiş ritüeli evliliğdir.

Bütün dünyada var olan evlenme her ülkede her toplumda farklı şekildeki törenlerle yapılmaktadır. Bağlı bulunulan kültürün geleneklerine ve göreneklerine göre değişmektedir.

Geçmişten günümüze, gelenekler çerçevesinde ailelerin nasıl kurulduğuna baktığımızda çeşitli evlilik şekilleri olduğu görülecektir. Bunları; görücü yoluyla evlenme, kız kaçırarak evlenme, beşik kurtme yoluyla evlenme, berdel yoluyla evlenme, iç güveyisi giderek evlenme, taygeldi evliliği ve günümüzde yaygınlaşan genç kız ile delikanlının tanışarak evlenmesi olarak sayabiliriz.⁹¹

Evlilik bir insanın hayatının belli bir döneminde olması gereken bir şeydir. Yaşam tıpkı dışarıdan belirlenmiş, biri kapanırken diğeri açılan kapılardan meydana gelmiş bir aşamalar dizisidir. Bu kapılardan geçiş beraberinde bazı faaliyetleri de beraberinde getirmektedir. Erkekler kızlardan daha geç evlenirler bazıları askere gitmeden bazıları ise askerden döndükten sonra evlenir. Askerden önce evlenen, döndüğünde bir çocuğunun olmasını, bekâr ise evlenmeyi planlar. Bekâr askerlik hizmetini bitirmiş bir erkeğin ödülü ise kadındır. Erkek evlenmeyi bir görev olarak bilir ama gelini bulma işini ana babasının görevidir. Evlilik bir zorunluluktur ve bunu gerçekleştirmek ve kızı bulmak ana-babanın sorumluluğudur.⁹² Bu durumun herkes için söz konusu olduğunu söylemek bir yanılgı olur çünkü iletişim araçlarındaki gelişme ve sanayileşmenin artık bu bölgede de gelişmeye başlaması az da olsa değişiklikler yaşatmaya başlamıştır. Diyebiliriz ki bazı evliliklerde kişilerin kendi tercihlerini kendilerinin yapmaları söz konusu olmuş ve ana-baba sadece onaylamak zorunda kalmışlardır.

⁹¹ Sinan Gönen, Türk Kültüründe Kız Kaçırarak Evliliğin Köy Seyirlik Oyunlarındaki İzleri, Türkiyat Araştırmaları Dergisi, <http://www.turkiyat.selcuk.edu.tr/pdfdergi/s29/gonen.pdf>, 22.04.2014 s.46

⁹² Carol Delaney, *a.g.e.*, s. 136

4.1. Evlilik

4.1.1. Endogami(İç Evlilik):

Belli bir grup ya da sınıf içindeki insanlar arasındaki evlilik’’’⁹³ Ortadoğu ve Akdeniz evliliğidir. Yani grup içinden evlenmektir. İçerden evlenme tercihi, evlilik ve evliliğin amaçları konusundaki antropolojik uslanmayı şekillendiren ittifak, kız alıp-verme ve karşılıklılık kavramı⁹⁴ bu çeşit evlilikler yaygın olarak yapılmaktadır.

Ülkemizde akraba evliliği oldukça yaygındır. Baba soyundan ya da ana soyundan kuzenler arasında ya da yakın iki akraba arasında genellikle ailelerin isteği ile yapılmaktadır. Daha çok tarım toplumlarında görülen bir evlilik olmasına rağmen kent merkezlerinde de yapılmaktadır. Bu evliliğin kültürümüzde tercih sebebi birden fazladır.

“Geleneğin Türk kültüründeki uygulamasına baktığımız zaman, “Aşiret” biçimi bir toplumsal örgütlenme ile bağlantı kurulabilir. Özellikle aşiret ya da kabile toplumsal kimliğin sürdürülmesi, soy içi evliliği gerekli kılmaktadır. Aile içi evlilik ya da soy içi evlilik, bu nedenle tercih edilmektedir. Kuşkusuz böyle bir evlilik, bazı işlevleri yerine getirmektedir. O da, soy birliğinin dayanışmayı ve siyasal bağı güçlendirme işlevleridir. Aşiret biçimi parçalandıktan sonra, aynı gelenek etkinliğini sürdürmüştür.”⁹⁵

Bunlardan biri Tezcan’a göre aşiret kültürünün oldukça yaygın olmasıdır. Bunun yanında başka sebepler de söyleyebiliriz.

Köydeki bazı önyargılar da buna bir etkidir. İyi kız veya iyi erkek ailenin içinde kalmalı ya da iyi olursa ona aileden biri sahip olmalı şeklinde

⁹³ Willhama A. Haviland, Harald E.L. Prins, Dana Walrath, Bunny Mcbride, *a.g.e.*, s. 432

⁹⁴ Carol Delaney, *a.g.e.*, s. 126

⁹⁵ Mahmut Tezcan, *Türk Ailesi Antropolojisi*, İmge Kitabevi, Ankara 2000, s,49-50

düşünülmektedir. Dışarıdan bakılınca “ensest” bir yapının varlığından şüphe edilse de birinci dereceden kardeşler ya da kardeş çocuklarıyla evlilik söz konusu değildir. Endogami akraba dışında yapılacak bütün evliliklerin önüne kesecek bir evlilik olarak tanımlanabilir.

Ülkemizin bazı bölgelerinde daha sık karşımıza çıkmaktadır. Akraba evlilikleri Doğu Anadolu ve Güneydoğu Anadolu bölgelerinde diğer bölgelere göre daha fazla görülmektedir. Bu bölgelerde bir kızı istemeye gitmeden önce kızın yakın akrabalarından müsaade alınır. Çünkü akrabaların evlenme açısından önceliği vardır. Sülalede kız ve erkek varsa ve bunlar evlenmiyorsa bu durum sorgulanır ve kızın bir eksikliği olduğu düşünülür. Eskiden genellikle birinci dereceden akrabaların evlenmesi tercih edilirken tıbbın ilerlemesi sonucunda insanlar, doğacak çocukta problem olacağı korkusuyla birinci derece kuzen evliliğini tercih etmemeye başlamışlardır.

Bu çalışmaya başlamadan önce şahit olduğum birkaç iç evlilik örneği olmuştu bu evliliklerde amaç öğrenim görmüş kızın aile içerisinde kalmasıydı. Bir başka sebep ise maddi durumları iyi olan bu ailelerin ekonomik güçlerini birleştirme ve ortak yatırım yapma ve diğer ailelere karşı güçlenme arzularıydı. Aralarında aşk ve duygusal bir bağ olmayan bu gençler, ailelerin ortak çıkarları ve kızın almış olduğu eğitim nedeniyle baba kuzeninin oğluyla evlendirildi. Bir diğer evlilikte kız ve erkeğin akrabalık dereceleri daha yakındı kızın babası, erkeğin babası ve annesiyle aynı anda akrabaydı. Kızın babası erkeğin annesinin kardeşi ve uzaktan amcası konumundaydı. Bu iki örnekte de kızlar eğitimliydi ve evliliklerindeki amaç aynıydı. Bu örneklerden hareketle rahatlıkla şunu söyleyebiliriz iç evliliğin amacı ekonomik ya da politik veya güçleri (dışarıdaki ailelere karşı) birleştirme anlamına gelebilmektedir.

Delenay yukarıdaki örneklerdeki durumu tohum tarla ilişkisi içerisinde anlatmıştır. Ona göre: *“Ortadoğu- Akdeniz evliliğinin toprağın aile içinde kalmasını amaçladığı yönündeki yaygın görüş, bu konudaki diğer açıklamalardan daha akla*

yatkın gibi görünüyor. Ancak hata toprak kelimesinin düz sözlük anlamıyla kullanılmasından kaynaklanıyor. Burada kadınları toprağın mirasçısı olmalarından değil, bizzat kendilerinin toprak olmaları söz konusudur – topraktan tarlalar yerine, insandan tarlalar. Çünkü her ikisi de ailenin devamını sağlayan besin kaynaklarıdır. Bir yabancıya ya da dışarıdan birine kız verilmesi tarlanın verilmesiyle aynı şeydir; ailenin geçim kaynağı yanında namusuna da zarar verilmiş olur. Hem tarlalara hem de kız çocuklarına verilen emeğin meyveleri aile içinde kalmalıdır. Endogami bu sonucu garanti eder. Endogaminin en iyi biçimi ise babasoyundan aynı kuşak kuzen evliliğidir.”⁹⁶

Bu ifadelerden de anlaşılacağı üzere yukarıda şahit olduğumuz evlendirme amacı, kıza yapılan emeğin, okuma döneminde gönderilen paranın boşa gitmesini engellemektir. Bunun için de aile içi evlilik yapılmış ve bu baba soyundan biriyle gerçekleşmiştir. Bu anlayış İslamiyetteki kadınların tarla olarak görülmesini ve yaratılış kuramını destekler niteliktedir. İslamiyet erkekleri işaret ederek kadınlarınız sizin ekinliğinizdir onu istediğiniz gibi ekin diyerek tohumu erkeğin verdiğini belirtmiştir. Buradan hareketle kadının yani tarlanın namus ve mülkiyet anlamına gelmesi onu aile içi evliliğe mahkûm edecektir. Delaney, bu durumu yaratılış kuramıyla açıklayarak kadınların birer tarla olduğunu ve baba soyundan kuzenlerle yapılan evliliklerin bir çeşit tarlayı ve tohumu koruma amacına yönelik olduğunu vurgulamıştır. Baba soyundan yapılan evlilikler de kız ailesinin gözü önünde tutulmaya çalışılmaktadır. Ancak bütün kan bağı olan kişilerle evlenilmemektedir. Kuran-ı Kerim’de kimlerle evlenilemeyeceği şu şekilde ifade edilmektedir.

“Size şunlarla evlenmek haram kılındı: analarınız, kızlarınız, kız kardeşleriniz, halalarınız, teyzeleriniz, erkek kardeş kızları, kız kardeş kızları, sizi emziren sütanneleriniz, süt kız kardeşleriniz, karılarınızın anneleri, kendileriyle zıfafa girdiğiniz karılarınızdan olup evlerinizde bulunan üvey kızlarınız, -eğer anneleri ile zıfafa girmemişseniz onlarla evlenmeniz size bir günah yoktur- öz oğullarınızın karıları, iki kız kardeşi(nikâh altında) bir araya getirmeniz. Ancak geçenler (

⁹⁶ Carol Delaney, a.g.e., s. 128-129

önceden yapılan bu tür evlilikler) başka. Şüphesiz Allah çok bağışlayıcıdır, çok merhamet edicidir. (Nisa suresi 4/23)

(Savaş esiri olarak) sahip olduklarınız hariç, evli kadınlar (da size) haram kılındı.(bunlar) üzerinize Allah'ın emri olarak yazılmıştır. Bunlar dışında kalanlar ise, iffetli yaşamak ve zina etmemek şartıyla mallarınızla (mehirlerini verip) istemeniz size helal kılındı. Onlardan (nikâhlanıp) faydalanmanıza karşılık sabit bir hak olarak kendilerine mehirlerini verin. Mehir belirlendikten sonra, onunla ilgili olarak uzlaştığınız şeyler konusunda size günah yoktur. Şüphesiz ki Allah (her şeyi) hakkıyla bilendir, hüküm ve hikmet sahibidir.” (Nisa suresi 4/24)

Sizden kimin, hür mü'min kadınlarla evlenmeye gücü yetmezse sahip olduğunuz mü'min genç kızlarınızdan (cariyelerinizden) alsın. Allah, sizin imanınızı daha iyi bilir. Hepiniz birbirinizdensiniz. Öyle ise iffetli yaşamaları, zina etmeleri ve gizli dost tutmamaları halinde, sahiplerinin izniyle onlarla evlenin, mehirlerini de güzelce verin. Evlendikten sonra bir fuhuş yaparlarsa onlara hür kadınların cezasının yarısı uygulanır. Bu (cariye ile evlenme izni), içinizden günaha düşmekten korkanlar içindir. Sabretmeniz ise sizin için daha hayırlıdır. Allah, çok bağışlayandır, çok merhamet edendir. (Nisa suresi 4/25)

Kimlerle evlenilip kimlerle evlenilemeyeceği çok net bir şekilde belirlenmiştir. Ancak cinsel hayatı düzenlemeye yönelik bu gibi net kurallar olmamakla birlikte zinanın kesin bir şekilde yasaklanması (evlilik dışı cinsel hayat zina sayılmaktadır.) görülmektedir. Birinci derece kuzenle yapılacak bir evlilik şimdilerde ensest sayılabilecek olsa da bu coğrafyada yaşayan insanlar için oldukça normaldir ve çoğu zaman birinci tercih olabilmektedir. Birinci derece kuzenle evlilik olduğu gibi daha uzak baba ya da ana tarafından kişilerle de evlenilmektedir. Babanın amcaoğlunun çocuğunun çocuklarıyla ya da annenin amcaoğlunun çocuklarıyla evlenilmektedir. Yakın çevre içinde evlenme geleneği aynı aile içinde başlayıp yakından uzağa doğru gitmektedir. Önce aynı aile sonra aynı mahalle sonra da aynı köy olarak devam etmektedir. Benim 16 yaşına kadar yaşadığım, daha sonra

üniversite okumak için ayrıldığı köy de bunlardan biridir. Köyümüzde herkes ya amcam-halam ya da dayım-teyzemdi. Bana normal gelen bu durumdan hareketle diyebilirim ki aynı grup içerisinde yaşayan tarım toplumunda neredeyse herkes bir şekilde birbiriyle akrabadır. Farklı sülaleler de olsa ana ya da baba tarafından mutlaka bir akrabalık mevcuttur. Bu açıdan baktığımızda hepsinin endogami olduğunu söylemek yanlış olmaz. Burada dikkat edilmesi gereken ise baba soyundan evliliğin öncelikli olmasıdır. Baba soyu toplumsal açıdan çok önemli bir yere sahiptir ve bunun nedeni sadece ekonomik değildir. Çünkü bu şekilde evlenen bazı çiftlerin ailelerinin düğünden sonra pek görüşmediklerini rahatlıkla söyleyebiliriz. Ekonomik nedeni çıkardığımızı göre geriye en önemli sebep kızlarının yabancı bir aileye gitmesini istememeleri ve yanlarında olmasını istemeleridir.(Özellikle anneler için bu çok önemlidir.)

Bu konuyu Delaney şu şekilde ifade etmektedir. *“Türkiye’de köy düzeyinde ekonomik ve politik konular evlilik stratejilerinde elbette gündeme gelir, ama temel etkilerin bu konular olduğunu düşünmüyorum.... Evliliklerde köyde standart olan başlık parası ve yine az çok belirlenmiş olan kızın çeyizi dışında başkaca bir mal değişimi gündeme gelmez. Erkek tarafı evlilikten her sağlıklı gelinin sağlayabileceği emek gücünden başkaca bir şey beklemez. Kızın babası ise kızının iyi bakılmasını ister, zaten kendi ekonomik durumundan daha kötü bir aileye kızını vermez, oysa erkeğin ailesi açısından bu önemli değildir; hatta birçok durumda zengin ailelerin oğulları daha yoksul ailelerin kızlarıyla evlenmektedir. Ancak, damadın babasının ekonomik durumu ne kadar iyi olursa olsun, babanın ölümüyle birlikte yeni çiftin ekonomik kaderi büyük ölçüde değişir. Vasiyetname geleneği yoktur; baba mallarını ne kendi seçtiği birine bırakabilir, ne de mallar doğrudan dul eşine kalır. Malların bölüşülmesi gelenekseldir ve Müslüman yasalara dayanır; nasıl pay edileceğini herkes bilir. Oğulların (ve olasılıkla kızların) yanı sıra dul eş de mirastan pay alır ve erkek çocuklardan birisi anneye bakar”⁹⁷*

⁹⁷ Carol Delaney, a.g.e., s.131

Delenay'ın dile getirdiği dönemdeki evlilik anlayışı ve uygulanan geleneklerle bizim inceleme bölgemizdeki (zaman farkı olmasına rağmen) durum neredeyse hiç değişmemiştir. Ancak inceleme bölgemizde başlık parasının (bu yöredeki adıyla süt hakkı) kalktığı söylenebilir, Ya da ekonomik durumu kötü aileler kızlarının çeyizlerini hazırlamak için alıp bu parayı dolaylı olarak tekrar erkeğe gitmesini sağlarlar. Başlık parası ile evlenmeye tekrar döneceğiz. Bu coğrafyada aileler sevmedikleri ve düşman belledikleri ailelere kız vermezler. Bundan yola çıkacak olursak evliliklerin siyasi bir amacı yoktur. Yapılan bu akraba evliliklerinin amacı kendini dışarıya kapatma ve koruma arzusu olduğu gibi aynı tohumla soyun sürme isteği olarak düşünebiliriz. Bu şekilde sülale daha da büyüyecek ve bir güç kazanacaktır. Büyüme, soyun devamı için aynı tohuma ihtiyaç duyma, erkek düşüncesinin bir sonucudur. Kadınlar ise daha duygusal düşünerek iyi geçinebileceklerini düşündükleri kız kardeş kızlarını gelin olarak isterler çünkü dayının ya da amcanın karısı yabancı olduğundan anlaşma olasılığı azalmaktadır. Bu düşünce bir genelleme olmasına rağmen herkes için geçerli değildir. Baba soyu ya da ana soyu, bu köylerdeki insanların hemen hepsi bir şekilde akrabadır. Ancak durum bazı köylerde mezhep veya ırk kavramı ortaya çıktığı için farklıdır. Örneğin Karacaören köyünde Aleviler, Malakanlar (Beyaz Rus Kökenli etnik bir halk) ve köye sonradan yerleşen Kürtler arasında evlilik yapılmamaktadır. Bunun sebebini aynı nedene bağlayabiliriz. Kendi kültürünü ve kendini dışa karşı koruma. Bu, yabancılara güven duyulmadığı için özellikle, kızların onlarla evlenmesi katı şekilde yasaklanırken erkek için bir kısıtlama getirilmemektedir. Bunun sebebi kızın ailesinden ayrılarak yeni bir aileye, kültüre katılmasıdır. Çünkü kadın güçsüzdür ve ona her türlü kötülük yapılabileceği korkusu mevcuttur. Bunun tam tersini düşünecek olursak, erkek kendi yaşadığı eve getirecektir, kendine olan güveni tamdır, kendisi iyidir ve evlendiği (aldığı) kızı mutlu edecektir. Diyebiliriz ki bu düşüncenin temelinde de kendisine ait olanı sahiplenme ve koruma duygusu mevcuttur. Akraba evliliği ya da kendine uygun ve yakın olanla evlilik kendi dışındakileri ötekileştirmek olarak düşünülebilir.

Delaney bunun için içerisi-dışarısi ifadesini kullanmıştır.⁹⁸ İçerdekiler akrabadır ve güvenilirdir. Ama dışarıdakiler akraba değildir ve tehlikeli olabilirler. Ancak bu içeri ve dışarı ifadelerinin tam olarak neyi kastettiğini anlamak çok zordur çünkü ev halkına göre diğerleri de dışarıdakileri karşılayabilir. Bizim köylerde gördüğümüz de buna benzerdir aslında köylüler kendilerinden olmayana “yabancı” diyerek onu ötekileştirirler ve yabancıya kız verilmez. Denilebilir ki “İçerisi-dışarısi” ifadesine göre yabancı daha geneldir ve köyün dışındakiler de farklı ırk ve mezhebi çağrıştırabilir.

“İçerisi-dışarısi ikiliğinin kökeninde cinsellik ve soyun sürdürülmesi kavrayışları, yani rahim içindeki tohum-çocuk yatar. Kadın bedeni, içerisi-dışarısi, açık-kapalı ve yakın-uzak arasındaki ilişkilerin simgesel kuruluşunu sağlayan bir kaynaktır. Akrabalar ve köylüler tarafından korunan içerideki kadınlar, erkeğin tohumunu koruyacaklarından emin olunan kadınlardır. Dolayısıyla gelin mümkün olduğunca yakınlarda aranır.”⁹⁹

Aynı durumu yabancı gelin ya da damat istenmemesinin sebebi olarak düşünebiliriz soyun devamını emin oldukları, tanıdıkları kişilere emanet etmek isterler. *“Birey düzenli bir cinsel yaşam istemekte, soyunun devamını arzulamakta, toplum da ondan bunu beklemektedir.”¹⁰⁰* Ancak sadece üreme ya da çiftleşme ihtiyacını karşılamak için evlenilmez bu noktadaki başka düşünceler vardır. Yalnızlığın insanlara ait olmadığı sadece Allah’ın yalnız olabileceği inancı ya da tarıma dayalı yaşayan toplumlarda çalışana ihtiyaç duyulması ve eve gelecek gelinin iş yüküne yardımcı olacağı düşüncesidir. Genellikle bu bölgede yaşayan insanların bu konu hakkındaki görüşleri aynıdır. Doğadaki her canlının bir eşi olduğunu söylerler ve insanın da evlenip bir yuvaya, bir eşe sahip olmasının gerekliliğini dile getirirler. Bunun için erkeğin ailesi kız aramaya yakın çevreden başlayıp dışa doğru genişleterek devam ederler. Gelin adayı tanıdıklar aracılığı ile de bulunabilir. Bir dost, bir tanıdık aracılığıyla başka köyden veya şehirden kız bulunabilir. Evlenmemiş

⁹⁸ Carol Delaney, *a.g.e.*, s.134

⁹⁹ Carol Delaney, *a.g.e.*, s.135

¹⁰⁰ Simone de Beauvoir, *Evlilik Çağı*, s.12

gençler aile için çözülmesi gereken bir sorundur ve bu sorunun bir an evvel çözülmesi gerekmektedir. Bundan sebep erkek annesi kız aramaya bir an önce başlar. Nişan, düğün, kına gibi merasimlere katılarak genç kızlara bakar ve beğenirse oğluya konuştuğundan sonra kız tarafının ağzını arar. Kızın veya kız ailesinin bu teklifi geri çevirme hakkı vardır. Ancak kız tarafı ve kız da kabul ederse görüşürler. Özellikle köylerde gençlerin birbirini dışarıda görme, oturma çay, kahve içme şansı yoktur, bunun için ya bir akrabaları aracılığı ile tanışır ya da arkadaşları aracılığıyla eğer anlaşabilirlerse bu durum fazla uzamaz ve birkaç buluşmadan sonra kız istemeye geçilir. Bunun sebebini ise şu şekilde açıklayabiliriz: kızın ya da erkeğin amacı burada aşk ya da sevgi değildir. Çünkü ailenin isteğiyle yapılan evliliklerde sevginin ve aşkın daha sonradan geleceğine inanılır. Aşka ve sevgiye dayalı evlilikler neredeyse yok denecek kadar azdır. Bütün bunlar evlilik gerçekleştikten sonra gelişecek şeyler olarak görülür. Evliliğin iyi olması gelinin eşine ve eşinin ailesine sadık olması, evine çalışması, komşularla çok konuşmaması gibi özelliklere bağlanmıştır. *“kişisel uyum konusunda önemli olan gelinin kaynanası ile uyumlu olmasıdır.”*¹⁰¹

Akraba kızının daha saygılı olduğu düşüncesi de yaygındır. Yabancı gelinlerin ailenin kültürel değerlerine pek saygılı olmadıkları düşünülmektedir. Aileye dışarıdan gelin köy halkı veya akraba değilse onun eve geldiği zamanlarda ona misafir gibi davranılır. Gelinin yanında aileyle ilgili özel meseleler konuşulmaz ve ona bir probleminden bahsedilmez. Akraba kızlarının ailenin büyüklerinin yaşlılık dönemlerinde onlara bakacağı düşüncesi yaygındır.

Gelin akraba olursa ailelerin birbirinin ekonomik durumu düşünülerek başlık parasının azalacağı veya alınmayacağı düşünülür fakat bunu artık bir neden olarak söylememize gerek yok çünkü başlık parası geleneği neredeyse kalmamıştır.

Akraba evliliklerinin tercih edilmesinde birden çok sebep vardır. Bunlar: akraba kızının namuslu olduğunun düşünülmesi, beraber büyüme ve birbirini tanıma,

¹⁰¹ Carol Delaney, *a g.e.*, s. 137

bunun sonucunda çiftin iyi anlaşacağına düşünülmesi gibi inançları sayabiliriz. Bu sebeplerden dolayı Kars ilinde akraba evlilikleri oldukça fazladır.

Bir eş adayında aranacak niteliklerin neler olduğu konusunda ise aldığımız cevaplar: kızlar için, ahlaklı, kendini bilen, saygılı, namuslu; erkekler için, içki içmeyen, namusuna düşkün, kumar oynamayan, askerliğini bitirmiş ve ailesinin ekonomisinin iyi olması şeklindeydir ve bu isteklerin önemi dini kurallara göre belirlenmiş olmalıdır. Güzellik ve yakışıklılık kavramlarına ise neredeyse kimse değinmemiştir. Çünkü güzelliğin geçici olduğu düşüncesi oldukça yaygındır. Zaten güzel kadın tanımı biraz farklı olarak karşımıza çıkar onlara göre güzel kadın; beyaz ve balıketli kadın veya uzun boylu, uzun saçlı kadındır. Gelin adayında ya da damat adayında aranan özellikler kalıp şeklindedir.

Evlenmeye ilgili törenlere geçmeden önce damat tarafının maddi anlamda oğul evlendirmeye hazır olmaları gerekmektedir. Çünkü her şeyden önce evlenmek için kız arayan bir erkeğin birtakım özelliklere sahip olması gerekir. Kızın ve kız tarafının isteklerini karşılayacak kadar bir para biriktirmiş olmaları gerekmektedir. Çünkü evlenmek o kadar da ucuz değildir. Şimdilerde başlık parasının olmaması bu yükü biraz hafifletmiş olsa da masraflar ailenin yıllık kazancının üstüne çıkabilir. Şehir merkezinde çalışan erkeklerin küçük de olsa işleri vardır ama köylerde yaşayanların gelirleri tarım ve hayvancılığa dayanmaktadır. Bazen de evlenmek isteyen gençlerin köyün dışına gittikleri durumlar olur bir süre çalıştıktan sonra evlenmek için tekrar köye dönerler. Burada amaç para biriktirmektir.

Bugünlerde sanayi bölgelerinde evlilik için ön koşullar değişmiş olsa da kırsal kesimde bu koşullar pek değişmemiştir. Şimdilerde şehirlerde evlenecekler genellikle birlikte yaşayacakları evi beraber almakta eşyaları beraber seçmekte ve birlikte para harcamaktalar. Ancak köylerde ve az gelişmiş şehirlerde (Kars örneğinde olduğu gibi) bu değişmektedir. Burada kız, yatak odası ve mutfak için gerekli olan şeyleri hazırlarken, ev alma ya da eğer çift erkeğin ailesiyle yaşayacaksa yeni bir oda hazırlama gibi bazı diğer ihtiyaçları karşılamak erkek tarafının görevidir.

Evlilik bir kadın için terfidir hayatının en önemli sayılabilecek dönüm noktalarından biridir. Çünkü kadınlığa geçişinin resmi sayılacak yönünü oluşturmaktadır.

“Evlenmek genç insanlar için toplumsal açıdan yetişkinliğe giriş anlamı taşır. Evlenmelerinden önce erkekler de kızlar da toplumsal olarak geri plandadır. Evli olmayan gençler, delikanlılar, spor yapmak, sohbet etmek, haylazlık yapmak ve politika konuşmak için toplanırlar; ama köy işlerinde onların görüşlerine pek önem verilmez. Babalarının otoritesi altındadırlar, bu ilişki evlendikten sonra da devam eder, ancak evlenince hanenin yönetiminde bir ölçüde söz sahibi olurlar. Hanenin iç idaresini anneleri ile birlikte yürüten bekâr kızlar ev işlerinde çok başarılıdırlar. Kızlar da elişi yapmak. Oyun oynamak, çay içmek için toplanırlar, ama eğer ortamda yaşlı kadınlar, hele erkekler varsa, uslu ve sessiz olmaları beklenir, onlarla konuşulmadan konuşmazlar, itaatkâr bir tavır sergilemeleri arzu edilir.”¹⁰²

Kızlar ve erkekler bekârken toplumsal saygınlığa sahip olamamaktalar. Kadınlığa geçiş bir kadın için toplumun saygısını artıracığı gibi bir kızı olgunlaştırıp ev sahibi eş sahibi yapmıştır. Evlenmeden önce genç kız sürekli babası veya ailenin diğer erkeklerinin kontrolündeysen evlendikten sonra kontrol eden kişi sayısı azalmış ve sadece kocasına hesap verir hale gelmiştir. Ergenlikten sonra bir kızın namusu her zaman denetlenmesi gereken bir olay olarak görülerek sadece ailesi değil, sülalesi hatta köydeki herkes tarafından denetlenmiştir. Evlenerek kadın olan kız, bundan sonra kendi ailesinin yükünü azaltmıştır. Çünkü artık sadece kocasının koruyuculuğuna bırakılmıştır. Kocasının ihtiyaçlarını karşılamak zorundadır.

“... Bir erkeğin cinsel arzularını doyurup yuvaya bakmakla da yükümlüdür. Toplumun kendisine yüklediği bu göreve, kocaya hizmet gözüyle bakmaktadır: dolayısıyla, koca da ona armağanlar almak, ayrıldıkları zaman dul maaşı vermek, geçimini sağlamak zorundadır; toplum, kocanın hizmetine verdiği kadına borcunu erkek aracılığıyla ödemektedir. Evli kadının görevlerini yerine getirmekle kazandığı

¹⁰² Carol Delaney, a.g.e., s. 140-141

haklar, kocanın zorlukları biçiminde dile gelir. Erkek, evlilik bağına dilediği zaman koparıp atamaz; bir kadından ayrılmak ya da boşanmak, kamu güçlerinin kararına bağlıdır ve koca, kimi zaman bunun için para ödemek zorundadır.”¹⁰³

Artık kendi başına hareket edebilecek, evinin ve ailesinin iç düzenini sağlayacak, kocasıyla ilgilecek ve kocasına ve onun ailesine saygı gösterecek bir olgunluğa sahip olacaktır. Kocasını ise onun ihtiyaçlarını karşılayacak, onu koruyacaktır. Yeni evli bu çift evlenerek kendilerini onaylatmış ve toplumsal varlık olmaya hak kazanmışlardır.. Kültürümüzde evlilik toplumsallaşmak için en önemli adımlardan biridir. Çünkü bekâr bir erkek veya kadının saygınlığı ile evli bir erkek veya kadının saygınlığı aynı değildir ki bunu siyasette ya da hayatın diğer alanlarında da görebilmekteyiz. Bundan dolayıdır ki bir siyasetçinin ya da bir profesörün özgeçmişinde evli olup olmadığı yazmaktadır.

“Yetişkin sayılabilmeleri için hem erkeklerin hem de kadınların evlenmeleri zorunludur, ama evliliğin anlamı iki taraf için aynı değildir. Erkek için evlilik bir hane oluşturmasının ve köyde toplumsal bir varlık olarak tanınmasının ön koşuludur. Dış dünyaya karşı haneyi o temsil eder. Kadın içinse evlilik, erkeğin soyunu sürdürmek üzere çocuk sahibi olabilmesinin çizilmiş tek yoludur.”¹⁰⁴

Kadın soyu sürdürmede bir aracıken erkek soyun temsilcisi sayılmıştır. Ailenin reisi erkektir ve evlendiği kızı kendi ailesine getirmiştir. Kız kendi ailesinden ayrılmıştır ve gün geçtikçe kendi ailesine daha da yabancı olacaktır. Ancak bazen bunun tam tersi durumlar yaşanmaktadır. Sohbet ettiğim gelinlerden biri (yaklaşık 10 yıldır evli) babasının evinden bahsederken biz diye, kocasının evine, yani kendi yaşadığı eve kayın babamgil (eşin babası) demesi beni oldukça şaşırtmakla beraber aile kavramı hakkında da fikir verdi. Gelin aileye sonradan katılmış bir yabancıydı ve onun belli görevleri vardı. Ancak kendi anne babasının olduğu yer onun ailesi olabilirdi. Ancak erkek için durum daha farklıydı o evlenerek ailesini genişlettiğini düşünmektedir. Bu

¹⁰³ Simone de Beauvoir, *Evlilik Çağı*, s. 13-14

¹⁰⁴Carol Delaney, *a.g.e.*, s. 142

örnek olaydaki dikkat edilmesi gereken diğer bir noktada gelin evi tam olarak sahiplenmemiştir. Çünkü evde kayınvalide ve kayınbabayla birlikte yaşamaktadır. Evin büyüğü kayınbaba olduğu için ekonomik işler de ona aittir. Bu durum onun dışındaki herkesi(eğer başka bir işte çalışmıyorlarsa) ona bağımlı kılacaktır. Gelin yeni katıldığı bu ailede kimi zaman kendisini sadece bir işçi olarak görecektir.

Ailenin reisi evin sahibi kayınbabadır, eğer o ölmüşse büyük oğludur. Eve sonradan gelen kadınlar sadece birer yabancıdır ve görevleri eşlerine itaat etmektir. Bu duruma örnek olacak başka bir aileyle görüşme şansına sahip oldum. Bu aile oldukça büyük ekonomik durumu da iyi diyebileceğimiz bir seviyede. Ailede üç gelin iki kayınvalide (kayınbaba iki evli) ve bir babaanne, her çiftin ikişer tane çocuğu olmak üzere on altı kişi birlikte yaşıyorlar. Kayınvalidelerin biri dış evlilik, başka bir köyden ve akraba değil, kaçarak evlenmiş, ikinci eş aynı zamanda çocukların annesi. Birinci eşin çocuğu yok ama ikinci eşin çocukları tarafından ona saygı ve sevgi duyulmakta. Bunun dışında ailedeki diğer evlilikler iç evliliktir. Hepsi baba soyundan akrabadır. Ailenin reisi kayınbaba eşleri ve oğulları kimi zaman annesi de dâhil olmak üzere onun sözünü emir saydıklarını söylüyorlar. Kayınbabanın gelinlerle ya da kendi eşleriyle beraber yemek yediği ise bugüne kadar görülmemiş. Odası evdeki diğer kişilerin yaşadığı yerden uzakta ve sadece hizmet, temizlik, yemek sunumu, belki bir misafir geldiği zaman gelinlerle karşılaşma ya da konuşma imkânı olmaktadır. Evdeki maddi yatırımlar, düzenlemeler ve maddi olan bütün konularda tek söz sahibinin onun olduğu belirtildi. Geleneksel kuralların neredeyse hepsinin geçerli olduğu bu ailede gelin baba evine gitmek istediğinde bile kocasından ya da kayınvalidesinden izin almaktadır. Bazen gidiş gelişinin kontrol edilmesi için ya kocasıyla ya da kayınvalidesiyle bu ziyaretini gerçekleştirmektedir. Çocukları evlendirerek görevini yerine getirmiş babaya göre bundan sonra kendi paralarını kendilerinin kazanması gerekmektedir, ama bunu yaparken bir çelişki içerisinde olduğunun farkında değil. Çünkü üç gelin ve üç oğul onun için sadece karınlarını doyurmak için çalışmaktalar. Gelinlerin bu aile içindeki durumu farklı değil. Eşlerinin cinsel isteklerini karşılamak, çocuk doğurmak(çocuk sayısını yine kayınbaba ve kayınvalide belirlemiş) evin düzenini sağlamak, yemek ve temizlik

yapmak. Onlar evin kızlarının sahip olduğu birtakım haklara sahip değiller çünkü sonradan aileye gelmiş yabancılardır. Kendileri gibi yabancı olan kayınvalide ise artık el değildir. O, erkek evlatlar doğurarak kadınlığını, yabancı olmadığını kanıtlamıştır. Artık torunları ve gelinleri vardır.

Bu kadar çok insanın bir arada yaşamasının sebebi toplumsal baskıdır. Aileler bir arada yaşamayı çok istemediklerini ancak buna mecbur olduklarını söylerler. Toplum, bu konuda da bireye çeşitli baskılar uygulamaktadır. Aynı köy içerisinde oğlunu evden ayırmak ve ona yeni ev açmak dedikodulara sebep olacaktır.

Geleneksel tarım toplumlarında her şeyin bir zamanı olduğu gibi evlenmenin, düğünün, nişanın da bir zamanı vardır. Çünkü köylerde her dönem bu uygulamalar için uygun değildir. Köy yerinde mevsimlerin sadece kar, yağmur, sıcaklık gibi anlamları yoktur. İlkbahar ekin mevsimidir. Ürün tarlaya gider ve ekilir sonbaharda ise bu ürün toplanır ve ambara konulur. Evlilik işlerinin insanların çalışma dönemlerine göre ayarlanması gerekmektedir.

“Nişanlar ve düğünler bu mevsimlerin sınırlarında yapılır. Nedenlerden biri ekonomiktir; sonbaharda hasattan sonra ve ilkbaharda kuzuların satılmasıyla gereken para sağlamış olur. Yazın, işlerin en ağır olduğu dönemde düğün yapmak zordur, ama kışın evlenmemek için hiçbir neden yok, üstelik düğün köydeki kış hayatını canlandırabilir de. Zamanlamanın ekim yapılmış tarlalarla da ilgisi vardır. Düğünlerin çoğu hasattan ve tarlaların sonbaharda yapılacak olan ekim için hazırlanmasından sonra yapılır. Kış boyunca her iki dölyatağının yeni filizler vermesi beklenir.”¹⁰⁵

Evlilik törenleri ve mevsimler bir şekilde birbiri üzerine kurulmuştur. Bu köylerde ise yukarıdaki durumdan farklı bir durum olarak ekim dönemi ilkbahar olarak belirlenmiştir. Bunun için buradaki düğünler ya toprağa tohum ekildikten sonra ya da sonbaharda hasat işleri bitip tekrar ekim için toprağın hazırlanmasından

¹⁰⁵Carol Delaney, *a g.e.*, s. 143

sonra yapılmaktadır. Ancak mantığın aynı olduğu düşünülebilir. Tarla ve kadın arasında bir ilişki kurulduğu esastır ki bunu zaten Kuran’da görebiliriz. Delenay’ın şu ifadeleri ise daha açık bir şekilde anlamamıza yardımcı olacaktır:

“Düğünlerin zamanlaması, mecazi dil kullanımının yalnızca süslü bir konuşma tarzı olmadığını, gerçekliğin algılanma biçimine de sıkı sıkıya bağlı olduğunu ileri süren görüşleri alttan alta pekiştirir. İnsan doğurganlığı tarlalarinkine benzetilir; zamanlaması bile. Tohumdan tohuma, tarladan tarlaya, varoluşun bu iki tarzı arasındaki gerilim tüm köy yaşamı içinde dallanıp budaklanır. Tohum ve tarla birbirlerine bağlı oldukları halde, birleşmiş değillerdir.”¹⁰⁶

Yapılan evlilikle kadın, erkek soyunun devamını sağlayacaktır. Tarla- kadın benzetmesi bunun içindir. Çünkü kadın da işlev olarak tarla gibi kendisine ekilen tohumun devamını sağlayacaktır.

Baba evinde **“el ekmeği”**¹⁰⁷ denilen kız evlenerek koca evine gider buradaki yabancılığının uzun süre devam edip etmemesi erkek evlat doğurmasına bağlıdır. Eğer erkek doğurursa ailedeki yeri daha sağlamlaşacak ve daha kısa zamanda evin halkı haline gelecektir. Evlenen kızın kendi ailesiyle ilişkilerini sürdürmesi çok nadirdir. Aile ilişkilerinin devam etmesi için eşinin, anne ve babasının olmaması gerekir. Eğer eşinin annesi, babası hayattaysa yeni evli çift onlarla yaşayacaktır ve bu kendi ailesiyle olan ilişkisini etkileyecektir.

Çeşitli akraba evlilikleri de vardır. Bunlardan biri (çok sık tercih edilmese de) geleneksel kuralların çok ağır olduğu bazı aşiretlerde erkeğin karısı ölürse baldızıyla evlendirilir. Bunun tam tersi erkek ölünce kayın biraderle evlendirme de görülmektedir.

¹⁰⁶ Carol Delaney, *a. g e.*, s. 143

¹⁰⁷ El ekmeği: kıza yapılan her şeyin harcanan paranın boşa olduğunu anlatmak için köylerde kullanılan bir söz.

Bu iki duruma benzer bir olayı Kars'ta yaşadığım zaman içerisinde duymuştum. Kız ve erkek aile arasında nişanlanır ama kız bir süre sonra sevgilisiyle kaçar. Erkeğin ailesi de bunun üzerine kız için verdikleri parayı ya da diğer kızını isterler. Başlık parasını vermeyen baba bu utançtan kurtulmak için başka bir kızını bu erkekle evlendirir. Böylelikle kız kaçtığı için saygınlığı kaybolan baba bunu biraz da olsa tekrar kazanacağına inanmaktadır.

Çeşitli amaçlar düşünülerek yapılan akraba evliliklerinin genetik ve toplumsal sakıncaları da görülmektedir.

Çocukların birtakım engellerle doğması bunların başındadır. Köyde yaşayan insanlar bunu çok kabul etmeseler de bazı ailelerde görüldüğünü itiraf ettiler, özellikle birinci dereceden evli çiftlerin çocuklarında bu tür evliliklerin neden olduğu hastalıklar mevcuttur. Buna bir örnek olarak baba tarafından akraba olan Ayşe ve Aliyazdan'ın çocuklarıydı. Onların çocuklarından biri okula gitmesine rağmen okuma-yazmayı bir türlü öğrenememişti. Köydeki insanlar, bunun sebebinin akraba evliliği olduğunu söylüyorlardı. Çocuğun davranışlarının ve zekâsının normal olmadığını söylüyorlardı.

Bir diğer sakıncalı durum ise akrabalar arasında bazı çatışmalara yol açabilir. Yapılan evliliklerin boşanmayla sonuçlanması genellikle evliliklerden sonra akraba olan iki ailenin birbirine kin gütmesiyle sonuçlanmaktadır. Taraflar önce akraba oldukları için boşanmak istemezler ama geçimsizliğin artması bu sonu kaçınılmaz kıldığı için boşanma gerçekleşir. Bundan sonra iki aile iletişimi genellikle keser hatta aileler arasında bazen kavgaların olduğu da görülmektedir.

Bu gibi nedenler akraba evliliklerinin olumsuz tarafları olarak karşımıza çıkmaktadır.

Sonuç olarak akraba evlilikleri ülkemizde ve Kars'ta halen tercih edilmektedir. Ancak kırsal kesimde daha fazla olduğunu söyleyebiliriz. Çünkü dinsel

yönünün serbestliği söz konusudur. “ ...Çünkü bu gibi evlilikler şer’an caizdir, haram değildir...”¹⁰⁸

Modernleşme ve sanayileşmeyle birlikte iletişimdeki gelişmeler, insanların bilgiye daha çabuk ulaşmasını sağlamaktadır. Bunun sonucunda gençler, artık akraba evliliklerini sakıncalı buldukları için kabul etmemektedirler.

4.1.2. Egzogami (Dış Evlilik)

Grup dışındakilerle evlilik’tir.¹⁰⁹ Eskiden çok fazla tercih edilmediğini söyleyebiliriz. Bu tür evlilikler genellikle aşk evliliğidir veya kişinin kendi ailesi, köyü içinde evleneceği bir aday bulunamaması durumunda yapılmaktadır. Görüştüğümüz bazı ailelerde bu tür evlilikler yapılmıştır. Ancak bu evlilikler genellikle okumak ya da çalışmak için köyünden ayrılmış gençler tarafından tercih edilen aşk evlilikleridir. Bu evlilikler geleneksel yaşam tarzından uzaktır. Düğün salonlarında ailelerin de katılımıyla yapılmaktadır. Evliliğe karar verenler ise aileler değil gençlerin kendileridir. Aileler bu evliliklere müdahale etmez ya da edemezler çünkü gençler eğitilidir bunun için de tercihlerini doğru yapacaklarına inanılır ya da aile istemez ama çocukları kesin bir şekilde evleneceğini söylediği için onlarda kabul etmek zorunda kalmışlardır.

Bu tür evliliklerde kızı yabancı tanımadıkları birine verme olasılıkları oldukça düşüktür. Çünkü kızın göz önünde olması gerek korunması için yine de kız ısrar ederse evlilik ailenin gönülsüz olmasına rağmen yapılır. Ancak erkek için durum daha iç açıcıdır çünkü erkek o aileye gitmeyecektir aksine sadece kız alacak ve kızın ailesiyle olan bağı bitecektir. Tarım bölgelerinde bu tür evlilikler aşk ve bazı diğer zorunluluklar dışında tercih edilmemektedir. Onlara göre bir yabancıyla evlenmek oldukça tehlikelidir çünkü bu yabancı onları anlayamayacak ve evlilikte

¹⁰⁸ Mahmut Tezcan, *a.g.e.*, s.64

¹⁰⁹ Willama A. Haviland, Harald E.L. Prins, Dana Walrath, Bunny Mcbride, *a.g.e.*, s. 432

çatışmalar ortaya çıkacaktır. Ayrıca aileye yabancı birinin girmesi demek soyun tehlikeye girmesi demektir.

Toplumsal açıdan evlilik önemlidir, çünkü yeni ailelerin kurulmasına vesile olmaktadır.

4.2. Evlilik Aşamaları

4.2.1. Evlilik Öncesi

Geleneksel toplumlarda evliliğin önemli olması, beraberinde bireyler için de evliliğin önemini arttırmıştır. Bu toplumlarda evlilik erkek ve kadın için cinselliğin meşru hale gelmesi olarak düşünülebilir. Belli bir yaşa gelen gençler evlenmek isterler. Bu bazen direkt sözle olacağı gibi bazı davranışlarla da olabilmektedir. Genç kız ya da genç erkek çevresiyle ilgilenmeye başlayacak, erkekler için evlilik maddi bir yeterlilik anlamına geldiği için para kazanmaya başlayacaklar. Kırsal kesimde de durum aynıdır. Çünkü ailenin bakımı erkeğe, düzeni ise kadına aittir. Bu bölgede bazı davranış kalıpları evlenmek istenildiğinin habercisi olarak düşünülmüştür. Bunlardan bazıları şöyledir:

- 1- Erkek ve kız evin içinde stresli olurlar.
- 2- Kız mutfakta eşyaları kırar, ailesiyle tartışır, sürekli yaşıyla ilgili sohbet eder, arkadaşlarının düğünlerini ve evliliklerini anlatır.
- 3- Kız sürekli çeyiz yapar.
- 4- Erkek annesine söyler. Ancak kız için evliliği söylemek utanç vericidir. Çünkü evlenmek isteyen bir kız toplum tarafından yadırganır. Bunun sebebi ise evliliğin cinselliği akla getirmesi olarak düşünülebilir. Kırsal kesimlerde ve kapalı toplumlarda Cinsellik istenilecek ya da dile getirilemeyecek kadar ayıp karşılanmaktadır

4.2.1.1. Anlaşarak Yapılan Evliliklerdeki Uygulamalar:

Gençlerin birbirini beğenip anlaşmasıyla yapılan evliliktir. Bu aşamadan sonra ailelere sadece nişanı ve düğünü yapmak aittir. Kız ile erkek tanıştığı takdirde aileler arasında bir küslük yoksa aileler de onlara yardımcı olur. Genelde kız ve erkek birbirlerini düğünde görerek tanışıp, anlaşır. Yapılan evlilikler kız isteme ve işi resmiyete dökme şeklinde gerçekleşir. Oğlan ile kız birbirini beğenirlerse bu iş olur. Oğlan kızı severse büyükler istemeye gider. Erkek kızı tanır, sever sonra istemeye gidilir. Bu tür evliliklerde anne ve babanın rızası çok önemlidir. Ama bu evliliklerin görücü usulü yapılması da söz konusudur. Evlilik öncesi birkaç aşama vardır. Bunlar kız bulma, (evlenme kararı için kız ve erkeğin anlaşması gerek) kız isteme, söz kesimi, nişan, nikâh ve düğün olarak ayrılır.

4.2.1.1.1. Kız Bakma:

Kentlerde yaşayan ve ekonomik bağımsızlığı olan gençler tanışıp anlaşarak ve birbirini severek evlenirler. Ancak kırsal kesimde tanışıp evlenme yerine görücü usulüyle evlenme çoğunluktadır.

Kars'ta evlenme çağına gelen gence ailesi önce beğendiği bir kız olup olmadığını sormaktadır. Eğer erkek kız beğenmemiş ve bu işi ailesine bırakmışsa ailesi önce yakın çevreden aynı aile, aynı köy veya aynı çevreden soruşturarak kız aramaya başlarlar. Kız ararken istenilen özellikler namus, iyi aile, eğitim, (erkek eğitimliyse eğer kızın da eğitimli olması istenir), hanımefendiliktir. Eğer erkek birey evlenmek istediği kızı kendisi beğenmiş ve bu işi ailesine bırakmamışsa yine kızda aynı özelliklerin olması beklenir. Kız evlenmek istediğini direkt söyleyemez, sadece birtakım hareketlerle ya da başkalarının evliliklerinden bahsederek ailesine hissettirir. Ama genelde kız ve kız ailesi köylerde edilgen konumdadır. Kızın bir

erkek tarafından beğenilmesi gerekmektedir. Erkeğin yaşadığı çevredeki evlilik, nişan törenleri, bir şekilde tanışma yeri olarak kabul edilebilir. Genç kızın ve genç erkeğin bu yerler dışında tanışacağı bir yer bulunmamaktadır. Genç erkek burada bir kız beğenirse ailesine söyler ve ailesi kızı araştırmaya başlar. Kızı çeşmede ya da başka bir yerde görüp izlerler bazen de erkeğin annesi türlü bahanelerle kız evine gider ve kızı görür. Buradaki amaç kızda bir kusur olup olmadığını görmek ve incelemektir. Kız bu aşamayı da atlatırsa kızın ailesine güvenilir ve saygı duyulan bir aracıyla haber gönderilir ve onlar da erkek hakkında bir araştırma yaptıktan sonra kabul ederlerse haberi getiren aracıya söylerler ve uygun bir gün de erkek tarafını davet ederler.

Kız evine yapılan ikinci ziyaret evliliğin her iki aile tarafından da kabul gördüğü anlamına gelmektedir. Kız evine giderken eli boş gidilmez çerez ya da meyveler, tatlılar götürülür. Bu ziyaret söz kesmek için bir tarih almak için yapılır böylece söz günü belirlenir.

4.2.1.1.2. Kız İsteme-Söz Kesme

Erkek ailesinin büyükleri ve toplumca saygı duyulan insanlardan oluşan kız isteme grubu kızı istemek için kız evine gider. Kars'ta kız istemeye gidilirken götürülecek çiçek, pasta, çikolatanın yanında sepet veya tepside özel hazırlanmış meyveler vardır. Bu uygulamaya “vala” derler. Kız, gelen misafirlerin elini öptükten sonra onlara kolonya ve çikolata ikram eder ve odadan çıkar. Dikkatli ve temiz giyinmiştir. Şehir merkezinde misafirlere kahve ikram edilirken, köylerde çay ikram edilmektedir. Kızın gönlü varsa bu ikramların hepsini kendi yapacaktır. Eğer gönlü yoksa ev halkından başka biri üstlenecektir. İkramlar da yapıldıktan sonra kız istemeye geçilir. Kız isterken ailenin büyüğü söze “Allah’ın emri Peygamberin kavli...” diye başlar. Kars'ta kız istemede birtakım farklılıklar olmaktadır. Örneğin burada yaşayan Alevilerde “Allah’ın emri Peygamberin kavli İmam Hüseyin’in mezhebiyle...” diyerek kız istenir. Kız genellikle ilk istemede verilmez, bu yüzden

birkaç kez istenmesi gerekmektedir. Bu istemeler sonucu kızın babası evet derse, kız ve erkek tarafından vekil tayin edilir. Bundan sonra bu vekiller kız için erkek tarafının alacağı çeyizler, altınlar, hediyeler varsa başlık parası konusunda anlaşmaya varırlar. Bütün bunlardan sonra söz kesilir ve yüzükler takılır. Söz kesmek önemli bir karardır ve bu karadan dönmek neredeyse imkânsızdır. Delaney söz kesmek için “*Kesmek, koyunun kurban edilmesinde olduğu gibi geri dönüşü olmayan bir şeydir.*”¹¹⁰ Demiştir. Ailenin ekonomisine göre kızıdan başlık istenir veya istenmez. Kız için istenecek altınlar ve çeyiz de yine ekonomiyle alakalıdır. Eğer erkeğin ailesinin ekonomisi iyiye gelin için daha çok çeyiz alabilecekleri düşüncesiyle erkek tarafından kız için çok şey istenir. Sözde, kıza bir söz yüzüğü, bir bilezik veya bir altın takılır ve bazı küçük hediyeler verilir.

Nişan ve düğün günü de burada belirlenir. Söz kesme aşamasında başlık parası ve çeyizle ilgili anlaşmalar yapılmaktadır. Bunun için çeyiz ve başlık parası hakkında bilgiler verelim:

4.2.1.1.2.1. Başlık parası

*“Başlık parası, dünyanın birçok ülkelerinde görülen, evlenme ilgili en yaygın kültür kalıplarından birisidir. Özellikle ilkel toplumlara özgü bir gelenek olmakla birlikte bugün bile, k,mi gelişmiş bölgelerin kırsal bölgelerinde evlenme nedeniyle kız tarafına başlık parasının verildiğini görmekteyiz. Bu konuda çeşitli kültür bölgelerinde benzerlikler oluşu dikkat çekicidir.”*¹¹¹

Bazı ailelerde hala başlık parasının alındığını söylemek yanlış olmaz. Birçok köylü tarafından başlık parası adı altında alınan paranın kızın çeyizi için harcanmakta olduğu söylendi. Bazen ise geleneklerden dolayı alındığı görülmektedir. Köyümde

¹¹⁰ Carol Delaney, *a.g.e.*, s. 147

¹¹¹ Mahmut Tezcan, “*İlkel Toplularda Başlık Parası Geleneği*”, <http://dergiler.ankara.edu.tr/dergiler/40/496/5898.pdf>, (28.04.2014) s.415

katıldığım bir kız isteme sırasında yaşlı kadınlardan birinin başlık parası için “kan parası” dediğini duymuştum. Bu yaşlı kadının, kan parasıyla kastettiği şey tam olarak genç kızın kızlık zarıydı. Genç kızın, bekâretinin karşılığı olarak görülen bu para “kan parası” yani başlık olarak karşılanacaktır.

İki aile arasında yapılan bu anlaşmada para olabileceği gibi hayvan veya bazı değerli eşyalar da olmaktadır. Kız için ödenen bu bedel kimi zaman kızın satın alındığı düşüncesine yol açmaktadır. Erkek bu parayı ödeyerek aslında birtakım haklara sahip olacaktır.

Taraflar arasındaki mübadelenin dengelenmesi, erkeler tarafından yapılan ödemenin, gelinin çocukları doğduğunda onların üzerinde hak sahibi olmaları anlamına da gelmektedir. Ayrıca erkek tarafına, kadının cinselliği ve işgücünden yararlanma gibi haklar da tanınmıştır. Antropoloji literatüründe bride-price(gelin fiyatı) kullanılmakla birlikte başlık parası bir satın alma değildir. Kız satılacak bir mal olarak görülmez bunun için bride wealth(gelin serveti) kavramı kullanılmaktadır.

112

Kırsal kesimde çok az da olsa çeşitli sebeplerden dolayı başlık parası hala alınmaktadır. Ancak başlık parasının özellikle gelin tarafından onur kırıcı olduğu dile getirilmektedir. Çünkü başlık parası ödeyen erkek, artık gelinin sahibi gibi olduğunu düşünecek ve kimi zaman bunu geline hissettirecektir. Başlık parası verilerek evlenen bazı kadınlarla görüşmemiz sırasında bu durumu çok yaşadıklarını dile getirerek, erkek ailesinin başlık parası verdikleri için gelinden daha çok iş beklediklerini söylediler.

¹¹² Mahmut Tezcan, “İlkel Toplularda Başlık Parası Geleneği”, s. 415-416

4.2.1.1.2.2. Çeyiz

Kız tarafından erkek tarafına giden kızın bekârlığı boyunca annesi ve kız tarafından hazırlanan veya satın alınan ev eşyası. Düğünden önce erkek evine veya kızın ayrı yaşayacağı eve götürülmektedir. Bu ev köylerde genellikle erkeğin ana-babası hayattaysa onların evi olur, şehirlerde ise kız ve erkeğin ayrı yaşayacağı ev olmaktadır. Köylerde çeyiz düğünün olduğu pazar sabahı kız evinden bir traktörle alınıp erkek evine götürülür. Çeyiz kız evinden götürülmeden önce tek tek sayılır ve not edilir parasal karşılığı hesaplanır ve senet yapılır. Bu senet kız babası, erkek babası ve şahitler huzurunda olur. Buna “mehir bedeli” de denmektedir. Kızın evlilik hayatında başına gelecek kötü durumlar için bir önlemdir. Eğer kız boşanacak olursa mehir bedelinin kıza ödenmesi gerekmektedir. Bu senet kızın babasında kalır. Bundan sonra çeyiz kız evinden erkek evine gider. Çeyiz giderken kızın ailesi oldukça hüznülüdür. Çünkü bu köylerde evlenerek giden kız, bir daha sadece misafir olarak birkaç saatliğine baba evine dönebilecektir. Köylerde evlenen kız için baba evi asla eskisi gibi olmaz aynı köyde annesi ve babasına hasret yaşayan gelinlerin olduğu bile söylenmektedir. Çeyiz miktarı kız evinin saygınlığını arttırdığı gibi kızın erkek evindeki huzuru üzerinde de etki yaratacaktır.

Çeyiz küçük ev aletlerinden kızın ailesinin maddi durumuna göre birçok eşyayı kapsayabilir. Ortalama bir çeyizde ise halı, kilim, (el örgüsü makbuldür) yatak, yatak örtüsü(genellikle gelin marifetli olduğunu göstermek için elinde yapmıştır.), danteller, dantelden yapılmış masa örtüsü, oda takımları, el örgüsü kazaklar, patikler, yemenileri, mutfak eşyaları vs den oluşmaktadır.

Çeyizde hazırlanan bir diğer şey de damat ve gelin bohçasıdır. Damat bohçasının gelin hazırlar ve içerisinde damada hediyeler vardır. Bunlar damadın düğün gününde ve gerdek gecesinde giyeceği iç kıyafetleridir. Ya da bornoz havlu takımıdır. Eskilerde bunun içerisinde el örgüsü güvey çorapları olurmuş ama şimdilerde yok. Kız bohçasını ise erkek tarafı hazırlar onun içerisinde de benzer

eşyalar vardır. Kızın bohçasında da gerdek gecesinde giymesi için iç çamaşırı, gecelik, bornoz bulunmaktadır. Bunlar düğünde kız ve erkek tarafına götürülür. Yenge ve sağdıç bu işleri yaparlar.

4.2.2. Nişan

Söz kesiminden sonra başlayan bir aşamadır. Kızın ve erkeğin aileleri birbirine verdikleri sözün nişanla daha da ciddileştiğini duyurmuş olurlar. Nişan evlilik öncesindeki en ciddi aşamadır. Bunun için nişan töreniyle gençlerin evlilik isteği ilan edilmiş olur. Nişan günü, nişandan bir gün önce kız evinden biri tarafından dağıtılan sabunlarla duyurulur ve komşular, akrabalar davet edilir. Ancak nişana davet için yapılan bu gelenek şu an şehir merkezinde uygulanmamakta, köylerde ise çok az aile tarafından yapılmaktadır.

Nişan kız evinde yapılır. Nişan alışverişi, kızın nişan elbisesi, ayakkabısı, yüzükler erkek tarafından alınır. Bunlar için kız nişan alışverişine götürülür. Nişanda yapılacak yemekler için kesilecek hayvan da erkek tarafından getirilir. Bu hayvanın büyüklüğü ailenin ekonomisine ve kızı isteyip istememelerine göre değişmektedir. Eğer erkeğin ailesi bu evliliği istemiyorsa keseceği hayvana çok özenmeyecek ve küçükbaş bir şişlik(nişandan bir gün önce kızın ailesine nişan yemeği için götürülen büyük ya da küçükbaş hayvan) götürecektir. Nişan kız ve oğlan tarafının ve tanıdıklarının hazır bulunduğu bir bahçede veya evde yapılır. Şişliği erkek evinden bir erkek çocuk ya da genç götürür, bahşisini aldıktan sonra geri döner. Yüzükler bu törende aile büyüklerinden biri tarafından takılarak gençlerin nişanları ilan edilir. Köylerde bu törende “takı” (altın, para) da takılır ama şehir merkezinde “takı” takma işi düğün töreninde yapılmaktadır.

Nişanın ne zaman yapılacağı iki ailenin anlaşmasına bağlıdır. Damat ya da gelin bunda söz hakkına sahip değildirler. Eğer kız ve erkek köy halkının ifadesiyle “okumuş”sa onlar kendilerine göre bir tarih belirlerler. Ama bu tarihin köy halkının çalışma dönemine denk gelmemesine özen gösterilir. Köylerde özellikle dikkat

edilen, nişanın ekim mevsimine veya hasat mevsimine denk gelmemesidir. Bunun dışında askerlik, yakın birinin vefatı gibi özel sebeplerde nişan tarihini etkileyebilmektedir. Nişanlılık süresine genellikle dikkat edilmektedir. Çünkü köylerde, hayırlı işin fazla uzatılmayacağı inancı hâkimdir. Eğer uzarsa gelin ve damadın aileleri veya kendileri tartışabilir bu da nişanın bozulmasıyla sonuçlanır.

Eskiden nişanlı gençler düğünlerine kadar birbirlerinin yüzünü görmezmiş. Fakat şimdi bu durum değişmiştir. Gençler artık birbirini görüyor, beraber dışarı çıkabiliyor ve gezebiliyorlar. Nişanlılık döneminde erkek ailesi sık sık gelini ziyarete gelir. Bu ziyaretlerde geline hediye getirilir. Eğer bir bayram ya da önemli bir gün varsa o günde gelin ziyaret edilir ve altın bir hediye alınır. Eskiden kurban bayramında gelinin evine koç gönderilirmiş. Gelinin hediyesi de koçun boynuna veya boynuzuna takılmış. Evliliğin en önemli adımı olan bu nişanlılık döneminde gelin bu hediyeler ve erkeğin ailesinin ilgisiyle yeni evine ve yeni ailesine alışmaktadır.

Bazen ise işler istenildiği gibi gitmemekte ve nişan bozulabilmektedir. Bu durumda geline alınan hediyeler damada geri verilir. Ancak nişanı erkek bozmak isterse o zaman kız ona alınan eşyaları geri vermez.

4.2.3. Nikâh

“ *Nikâh evliliğin yasal, sivil törenidir.* ”¹¹³ Geleneksel toplumlarda dini nikâh da resmi nikâh kadar önemlidir. Ancak resmi nikâh dini nikâhtan daha önce yapılmaktadır. Resmi nikâh yapılır, düğün başlar, gelin baba ocağından ayrılacağı gün dini nikâh yapılır. Böylece evlilik devlet tarafından olduğu gibi gelenekler tarafından da koruma altına alınır. Nikâh, çiftleri ölene kadar birbirine bağlamaktadır.

¹¹³Carol Delaney, *a.g.e.*, s. 162

4.2.4. Düğün

“Düğünler, tüm dünya kültürlerinde olduğu gibi Türk kültüründe de insanların mutluluklarını ifade eden törenler arasındadır. Hangi tür yerleşim biriminde olursa olsun, hepsinde de standart kalıplar içinde gerçekleşir. Düğünün amacı kuşkusuz, evlenen çiftleri çevreye ilan etmek, duyurmaktır. Demek ki çevre, evlilik olayında önemli bir etmendir. Yani evlilik, sadece bireysel bir olay olmayıp, çevreyi ilgilendiren ve çevrenin de devreye girdiği bir olgudur. Evlenme nedeniyle çiftlerin çevrelerini genişlettikleri de bir gerçektir. Özellikle her iki tarafta akrabalıkların oluşması, bunun başlıca kanıtıdır. Düğünlerin pek çok işlevi vardır.”

114

Düğün, evlenme işinin en önemli bölümünü oluşturmaktadır. Ancak her toplum kendi kültürüne göre evlenme adetleri belirlemiştir. Ülkemizde bile bölgeden bölgeye hatta şehirden şehre ve köyden köye bu gelenekler değişmektedir. Denilebilir ki her toplum kendi kurallarına ve yazılı olmayan kültürel yapısına göre bir biçim seçmiştir. Bu biçimin birçok oluşum sebebi vardır. Tarih, ekonomi ve coğrafya bunlardan birkaç tanesidir.

Tezcan'a göre düğünlerin önemli işlevleri vardır. Bunlar:

- 1- İnsanların hoşça vakit geçirecekleri yerdir. (müzik, oyun, eğlence, sohbet...)
- 2- Toplumsal bir dayanışma söz konusudur.
- 3- İnsanların yeteneklerini sergilemesine yardımcı olur ve bu insanları psikolojik doyuma ulaştırır.
- 4- Yaşama zenginlik katar.
- 5- Bazı mesleklerin ortaya çıkmasına sebep olur. Müzisyenlik gibi.¹¹⁵

¹¹⁴ Mahmut Tezcan, *a.g.e.*, s.35

¹¹⁵ Mahmut Tezcan, *a.g.e.*, s.36

Düğünler genellikle çalışma günleri de düşünülerek haftasonları yapılmaktadır. Kent merkezlerinde ve köylerde bu durumun değişmesi söz konusu olabilir. Süre olarak da düğünler, köylerde ve kent merkezinde farklıdır. Bundan dolayı bazı uygulamalar da farklı olmaktadır. Biz de bu farklılığı gözeterak düğünleri iki kategoride inceleyeceğiz. Bunlar köy düğünleri ve kent düğünleridir.

4.2.4.1. Köy Düğünleri

“Evlilik evlenecek kişinin ve ailesinin yaşamında bir odak noktasıdır. Gerçekten de yaşamda sadece iki aşama vardır. Evlenmeden önceki kısa çocukluk dönemi ile daha uzun olan evlilik dönemi. Evlilik yıllar süren hazırlıklar, harcanan çok miktarda zaman, enerji ve para demektir. Düğün bu hazırlığın anlık bir sonucu, evliliğin açık ifadesi en önemli kutlamasıdır.”¹¹⁶

Düğün tüm akrabaların, komşuların davet edildiği oldukça önemli bir şenliktir. Son zamanlarda düğüne çağırma köylerde de davetiyeyle olmaktadır. Ancak on yıl kadar önce düğün evinden bir gencin dağıttığı renkli ve kokulu sabunlarla yapılırdı. Erkek veya kız tarafı bu sabunları kendi davetlilerine verirdi. Bu düğüne çağırma anlamına gelmekteydi. “Çağrı işi, “okuyucu”larla ya da basılı davetiyelerle yapılır. Okuyucuların armağan vermesi ve alması geleneklerimiz arasındadır.”¹¹⁷ Her yörede farklı çağırma, davet etme şekli mevcuttur. Köy düğünlerindeki yapılan her şeyin geleneksel bir yeri, bir amacı bulunmaktadır. Köyden köye bazı farklılıklar olmasına rağmen hepsi geleneksellikte birleşmişlerdir. Düğünlerde kullanılan en yaygın çalgı aleti davul ve zurnadır. Bazen bağlama ve saz da karşımıza çıkmaktadır ama davul ve zurnanın kırsal kesim için önemi fazladır.

¹¹⁶ Carol Delaney, *a.g.e.*, s. 152-153

¹¹⁷ Mahmut Tezcan, *a.g.e.*, s,39

Köy halkı için düğün, bir sosyalleşme olarak düşünülebilir. Köylerde o kadar insanın bir araya gelmesi çok zordur. Düğünler; kadınlar için günlük hayatın işleri arasında bir mola, erkekler için kalabalık ortamda sohbet, genç kızlar ve erkekler için ise tanışmak için iyi bir fırsat olarak düşünülebilir.

Düğünlerde çeşitli halaylar çekilir. Ayrı ayrı ya da karşılıklı oynanan oyunlar da vardır. Hemen hemen gittiğim her köyde farklı halayların olduğunu gördüm bunun nedenini ise şu şekilde açıklayabiliriz: Etnik ve mezhebi açıdan Kars oldukça kozmopolitik bir yerleşim yeridir. Bunun sonucunda bazı farklılıklar ortaya çıkmıştır.

Düğün yemekleri; etler, pilavlar, dolmalar, çerezler, meyveler, tatlılardan oluşur. Düğün için hayvanlar kesilir ve etler büyük tencerelerde kaynatılır. Düğün yemekleri bir şan ve şöhret göstergesidir. Kayınbabanın saygınlığını artırır. Düğüne gelen insanlar yerler, içerler sonra da hediyelerini verirler. Bu hediye genelde paradır ancak hediye veren yakın akrabaysa altın bir hediyedir.

Düğünde yapılan bazı masrafları kız tarafı, bazılarını erkek tarafı yapmaktadır. Yaklaşık elli düğüne katıldım. Düğün yapılmasındaki amaç evliliğin çevreye duyurulmasıdır. Bu düğünlerde, genellikle kızlar ve erkekler beraber halay çekmez, bir erkek ve bir kız beraber halay çekerse bu dedikodulara sebep olabilir bunun için kızlar ve erkeklerin halayları ayrıdır ya da halay çekerken akraba erkekler kızların elinden tutarlar. Kızlar halay çekerken evlenmeyi düşünen erkekler kızlara bakar ve kendilerine uygun adayı seçmeye çalışırlar.

Evlilik birçok sebepten herkesi etkiler; yeni akraba ilişkileri doğar, eski ilişkiler yeniden yapılır, akrabalık rolleri yeniden belirlenir. Bir toplumsallaşma süreci başlar. Görünmez olan iki insan artık önem verilen bir birliktelikle görünür hale gelecektir.¹¹⁸ Evliliği sadece iki insanın hayatını birleştirmesi olarak düşünmek oldukça basit olacaktır. Evlilik, toplumun en küçük grubunun çeşitli

¹¹⁸ Carol Delaney, *a.g.e.*, s. 153

gelenekler ve yasalarla gereğince oluşturulmasıdır. Ailenin kurulmasını sağlayan önemli bir geçiş törenidir.

Kars ve çevresinde düğün pratikleri geleneksel düğün tarzıyla yapılmaktadır. Düğün bazı aşamalardan oluşmaktadır. Düğünün yerinden gelinin damadın evine götürülmesine kadar birçok aşama vardır. Bunun için köylerde düğünün başlangıcı ve bitişi birkaç gün sürmektedir. Düğün damadın evinin önünde yapılır. Kına ise kız evindedir. Evlerin uygun olup olmamasına göre dışarıya çadır kurulabilir.

Gelin ve damat, düğünden önce ve düğün boyunca sağdıç ve yenge diye nitelendirilen yardımcılarıyla birlikte olurlar. Damadın düğüne hazırlıkları sağdıç evinde yapılır. Gelin ve damat için Şah¹¹⁹ hazırlanır. Şah, sağdıçın evinde hazırlanıp damadın evine getirilirse damat ve gelin yer. Eğer getirilemeyip yolda çocuklar tarafından alınırsa çocuklar yer.

Kına gecesi cuma günü kız evinde yapılır ve bu kınaya kız kınası da denmektedir. Böyle söylenmesinin sebebi erkek tarafından kimsenin olmamasıdır. Kına günü gelinin evine meyve, giysi, birtakım hediyeler ve kına ile gidilir. Kızın arkadaşları, akrabaları hep birlikte bir şenlik yaparlar. Yemek yenir, halay çekilir, türkü söylenir. Gelinin ağlaması için acıklı türküler söylenir, gelin ve annesi ağlar. Geleneksel olarak gelinin ağlaması gerekmektedir. Eğer gelin ağlamıyorsa dedikodulara maruz kalır. Çünkü koca eldir ve babasının evinden ayrılıp koca evine giden kızın dertli olması gerekir. Kına gecesinde kız bindallı veya yeni bir elbise giymektedir. Bu elbisenin siyah olmamasına dikkat edilir. Bunun siyahın yas rengi olmasıyla bir ilgisi olduğu düşünülmüştür.

Gelinin ve damadın eline kına süren kişinin dul olmaması ya da kötü bir şey yaşamamış olması gerekmektedir. Bunun için bu kişi mutlu insanlardan seçilir. Aynı durum sağdıç ve yenge için de geçerlidir.

¹¹⁹ Şah: Tahtadan yapılmış, üstü bayraklı ve içinde meyve, çerez olan bir tür sepettir. Gelin ve damat gerdek öncesi yerler.

Kına gecesi söylenen türkülerden biri şöyledir:

Kınayı getir aney
 Parmağın batır aney
 Bu gece misafirem
 Koynunda yatır aney

Kalada var çeperler
 Çepere su seperler
 Irak yoldan geleni
 Terli terli öperler

Sivik uci kuş burni
 Oldum yarin düşküni
 Baş açık yalın ayak
 Yola düştüm kış günü

Bu türkü, ayrılan ana kızını ağlatmak için seçilmiş olmakla birlikte kız annesine evlenmesinin gerekli olduğu dolaylı olarak söylemektedir. Adet, gelin kızın hem ağlaması hem gitmesidir. Kınanın uğur getireceğine inanılır ve o gece kına hazırlanmış gelen misafirlerin ellerine sürülür, arzu edene ise bir mendil arasında verilir.

“ Kına uğurlu sayılır; bahçe olarak hayal edilen Cennet’in kutsal toprağıdır, dünya toprağı gibi değil, cennet gibi kokar (insan toprak) kutsal toprakla sivanır; alev, yani

erkeğin (ilahi) yaratıcı gücünün simgesi, kızı Cennet'in gelinine dönüştürür. Kına getirilirken söylenen şarkılar bu yorumu doğrurlar:”¹²⁰

Kına gecesi kadınlığa geçişin son kutlamalarından biridir. Bunun için özel bir anlamı bulunmaktadır. Kına da yapılan bazı uygulamaların din ile ilişkisi olduğu gibi cinsellikle de ilişkisi bulunmaktadır. Kına büyük bir tepside getirilir. Tepsinin etrafı mumlarla çevrilidir. Kına getirildikten sonra gelin bir sandalyeye oturtulur. Kına sürülmeden önce kayınvalidesi o, hayatta değilse erkek tarafından biri gelinin sağ elini açıp içine para koyar. Kızın bu parayı kabul etmesi evliliği kabul etmesi olarak düşünülebilir. Gelinin etrafını saran kalabalık büyük bir çarşafı gelinin üstünde tutarak salâvat getirirler. Bu evliliğin, kutsal bir evlilik olarak düşünüldüğü anlamına gelebilir. Bunun neden yapıldığını sorduğumda aldığım cevap: “evliliğin uğurlu olması için” şeklindeydi. Evlilik için sürülen kınanın, cennetten gelen toprağın ellere, ayaklara ve enseye sürülmesi salâvatla birlikte olmaktadır. Bundan sonra gelinin en yakın arkadaşı gelinin eline kına sürer sonra da elini bir yemeni ile sararak eldiven geçirir. Ellerden sonra ayaklara da aynı işlem yapılır ancak kınanın Cennetten gelen toprak olduğu düşüncesi onu ayağın altına sürülmesini engellemektedir. Çünkü ayağın altına sürmek günahdır. Enseye de sürüldükten sonra kına sürme işlemi bitmektedir. Kına sabaha kadar kızın elinde kalır. Sabah sargı açılır paranın koyulduğu yer dışındaki her yer kınadan kırmızı olmuştur. Kırmızı doğurganlığın simgesi olarak düşünüldüğünde gelinin eli cennetin kutsal toprağıyla boyanarak kızlıktan kadınlığa geçiş için hazırlanmıştır. Bu işlemlerin her birinde gizli de olsa cinsellik ima edilmektedir. Kına sürülürken salâvat çekilmesi İslamiyet ile ilgilidir. İslamiyet ise cinselliği evlilik ile garanti altına almış ve farklı şekillerde cinsellik yaşamayı haram (zina) kabul etmiştir. Bunun için evliliği doğurganlık ve erkek soyunun devamı olarak düşünürsek kına gecesinde de salâvat çekilmesi evliliği bir şekilde kutsal olanla ilişkilendirmek ve cinselliğe yasal bir boyut kazandırmaktır. Kına gecesinde para toplanır, toplanan bu para kızın elinde kalır ve kız için harçlık olarak verilir.

¹²⁰Carol Delaney, *a.g.e.*, s. 166

Cumartesi günü ise erkek kınası yapılır(bu gelenek değişmiş ve iki gece yerine kına bir gece yapılmaya başlanmıştır.). Bu kınadan erkeğin ensesine ve eline sürülecektir. Buradaki amaç yine aynıdır. İki tarafın da birbirlerine sadık olması ve iyi davranması evliliklerini bereketli ve huzurlu kılacaktır. Erkeğe sürülen kına kız evinde hazırlanan kınanın aynısıdır. Kız evinden bir grup, erkek evine gider ve erkeğe kına sürerler ya da erkek, kız evine gelir orada sürerler ama genellikle kız evinden bir grup erkek evine gider ve kına, kızın elindeki boşluğa karşılık gelecek şekilde sürülür. Bunun nedenini köylülerden öğrenememiştim ama Delenay bu durumu şu şekilde açıklamaktadır:

“El ile cinsel organ arasındaki ilişki bu işlemde de açığa çıkmaktadır: damadın elinde kınanın yapmış olduğu kırmızı daire gelinin elindeki boş daireye karşılık gelecek; yani kızın boş yerine uyacak olan eksik parçayı damat koyacak.”¹²¹

Erkeklere kına askere giderken ve evlenirken sürülmektedir. Askerlik öncesinde kınanın sürülmesinde kınanın Cennet toprağı olduğu düşüncesi vardır diyebiliriz. Kutsal toprağın koruyacağı düşünölmektedir. Çünkü evlilik ve askerlik bir erkeğin hayatındaki iki önemli şeydir ve korunması gerekmektedir.

Düğün cumadan başlayıp Pazartesi günü duvak açma töreniyle biter. Cumartesi günü sabahtan gece yarsına kadar eğlenceye devam edilir ve cumartesi akşamı ikinci kına yakılır. Ama bu her köyde aynı şekilde değildir, bazı köylerde kına için tek gece ayrılır. Cumartesi günü gelin ve damat evinde ayrı ayrı yemek pişer ve misafirler ağırlanır. Kız tarafı düğün yemeğini cumartesi yapar ve kızın yengesi damada o yemekten götürür. Erkek tarafı ise Pazar günü gelin eve geldikten sonra yemek yapar. Düğünlerde kadın ve erkeler aynı yerde yemek yemezler hatta yemek önce erkelere verilir daha sonra kadınlara verilir. Erkekler doyduktan sonra ve onlara çay ikram edilir. Bu işlerin ardından kadınlar yemeklerini yemeye başlarlar. Dikkat çekici bir diğer özellik ise erkeklere yemek servisini de kadınlar yapmamasıdır. Ailenin ya da sülalenin genç erkekleri bu sunumu

¹²¹ Carol Delaney, *a.g.e.*, s. 171

gerçekleştirmektedir. Kadınlar yemek yenecek odanın kapısına kadar hazırlanmış tepsiyi götürüler kapının önünde bekleyen genç de tepsiyi alarak sunumunu içeride yapacaktır. Bunun dinsel bir boyutunun olduğunu düşünebiliriz her ne kadar aynı köyde yaşıyor olsalar da kadın mahremdir. Bedeni de kendisi gibi saklanmalıdır. Bunun için de kadınlar erkeklere sunum yapmazlar. Bunu ilk olarak evimize gelen(köy dışından) misafirlere kahve vermek istediğimde, babamın tam içeri gireceğim sırada kahve tepsisini elimden alıp “ben yaparım” dediğinde fark etmişim. O anda babamın bu davranışı beni rahatsız etmişti. Babam, bir refleksle beni geleneğimizin ve dinimiz emrettiği şekilde korumaya çalıştığını bu olaydan uzunca bir zaman sonra anladım. Düğünlerde de tıpkı buna benzer nedenlerden dolayı kadınlar ve erkekler birbirinin ortamına pek girmezler, halayda bile kızlar halaydayken erkekler çok da yakın olmayan bir mesafeden bakmayı tercih ederler.

Düğün boyunca kız evinde bir hüznün olmasına rağmen damat evinde mutluluk ve heyecan hâkimdir. Gelin cumartesi günü arkadaşlarının veya ailesinden bazı kişilerin yemek davetlerine katılır. Bu yemekler özellikle gelini baba evinden gitmeden önce ağırlamak amacıyla yapılmaktadır.

Düğünlerde gelinin elbiselerine, özellikle de saçına çok fazla önem verilmektedir. Gelinin vücudunun temiz, yani tüysüz olmasına dikkat edilir. Elbiseleri genellikle(iç ve dış) yenidir. Düğün elbiselerini erkek tarafı almaktadır. Kız tarafı ise damat için bohça hazırlar bu bohçada damat için özel eşyalar vardır ve bu eşyaları damadın gerdek gecesinde kullanması düşünülmektedir. Geleneksel giysiler değil modern giysiler tercih edilmektedir.

Kıyafetlerden daha önemli bir şey varsa o da saçlardır. Köylerdeki hemen hemen bütün genç kızların saçları uzun ve topludur. Bazı genç kızların başı bazen kapalı bazen de açıktır. Henüz evlenmemiş kızların başı açık olabilir. Fakat evlenmiş veya nişanlanmış kızların hepsinin başında ev içinde yemeni dışarı çıkınca ise daha fazla örtünmeyi sağlayacak başka bir eşarp(hicap) vardır. Ailenin dindar olup olmamasına göre bu örtünün şekli değişmektedir. Saçın şehvet duygusu

uyandırmayla ilgisi olduğu için kadınların ve kızların saçları ya sıkıca topludur ya da kapalı.

Erkeklerde cinsel istek uyandırdığı gerekçesiyle kadın saçının göze batacak şekilde teşhir edilmesi kısıtlanmıştır. Saçı örterek veya bir şekilde toplayarak, saçın verdiği erotik mesaj örtbas edilmeye çalışılmıştır.¹²² Dini birtakım inanışlara göre saç, gizlenmesi gereken bir nesne olarak görülmektedir. Yüze düşmesi, savrulması şehvet uyandırıcı olarak düşünülmüştür.

“Sembolik olarak ele alındığında, okşanıp karıştırılabilecek serbestçe bırakılan uzun saçlarla kısa, sert görünümlü ve sıkıca toplanmış saçlar arasında çok derin bir uçurum vardır. Uzun ve serbest bırakılmış saçlar serbestliğin, cinselliğin, ruhsal özgürlüğün, yaratıcılığın ve barışçıl bir başkaldırının sembolü olarak görülmüştür. Kısa ve sıkıca toplanmış saçlar ise disiplini, öz kontrolü, toplumdaki gelenek ve göreneklere uygun davranış şeklini, özgüveni ve verimliliği temsil eder...”¹²³

Saç, rastgele bir madde değildir. Birçok anlamı olduğu için düğünlerde gelinin saçına önem verilir. Genellikle gelin saçının toplu olması tercih edilir.

“Düğünlerde gelinin saçına özel bir önem verilmesi hiç şaşırtıcı değildir. Ergenlik çağında, ya da en azından toplumsal anlamda ergen olduğunda, kızın başı örtülür; açık saçın erotik olduğu düşünüldüğünden bir tutamın bile görülmesi günahtır. Saçlar hiç kesilmez, açıkta görülme de kızların uzun ve güzel saçları vardır. Ergenliğe eriştiklerinde saçları bağlanır ve örtülür, evlendiklerinde ise iyice evcilleştirilir, örülür. Kadınların saçlarının cinsellikle ilişkili olduğu cinsel bölgelerdeki tüylerin alınması ile açığa çıkar. Bu iş, görünürde temizlik amacı taşısa da, bence, hakim olunamayan nemli bir şehvet duygusu ile ilişkilendirildiği için yapılmaktadır. Ensede çıkan ve denetim altına alınamayan saçlara Çingene Saçı

¹²² Desmond Morris, *Çıplak Kadın*, İnkılap Kitabevi, İstanbul 2006, s.34

¹²³ Desmond Morris, *a. g.e.*, s.35

denir, Çingene kadınlarının azgın bir cinselliğe sahip oldukları düşünülür. Gelinin saçı üzerinde bu kadar durulması karışıklıktan düzene, dikkate alınmayan şehvetten, evlilikteki soyun sürdürülmesi amacına yönelik cinselliğe geçişin bir göstergesidir.”¹²⁴

Saç, cinsel olanı çağrıştırmaktadır. Tıpkı kadın bedenindeki diğer tüm tüyler gibi. Eskiden genellikle örülen gelin saçı bugünlerde daha çok topuz şeklinde toplanmaktadır.

Gelin, düğünden önce(eğer imkânı varsa) bir arkadaşıyla birlikte veya tek başına kuaföre gidecek, ağda yaptıracak ya da ağdayı evde kendisi yapacaktır. Bütün vücudunun, özellikle mahrem yerlerinin temiz olması gerekmektedir. Çünkü İslamiyet temizliğe oldukça önem vermektedir.

Pazar günü yapılan ilk iş kızın çeyizini baba evinden koca evine götürmektir. Bugün gelin baba evindeki son gecesini geçirmiş ve koca evine gitmek için hazırlanmaya başlamıştır. Yapılan ilk işlem banyo yapmaktır. Suyun özel bir anlamı vardır. Gelin abdest alır ve temizlenir.

Pazar günü gelin ve damat için gerdek gecesine hazırlık günü olarak düşünülebilir. Damat ve gelin ayrı yerlerde bugün için hazırlanmakta ve bilgilendirilmektedir. Bu bilgiler gerdek gecesine ilgili cinsel bilgilerdir. Yenge geline nasihatler verirken damadın en yakın arkadaşı olan sağdıç da damadı bilgilendirmektedir. Damat tıraşı için damat ve sağdıç berbere giderler. Damatlık özenle seçilir ve siyah ya da koyu bir renk takım elbiseden oluşur.

Gelin bazen kendisi için alınan(gelinin beğenisiyle damat tarafı alır veya kiralar), bazen kiralanın gelinliği yenge ve kız arkadaşlarının yardımıyla giyer. Eğer kuaföre gitmeyecekse gelinin saçı evde bu ekip tarafından yapılır. Ama şimdi genellikle gelinler saçlarını yaptırmak için kuaföre gidiyorlar. Özenle hazırlanan

¹²⁴ Carol Delaney, *a.g.e.*, s. 158-159

gelin, baba evinden ayrılacağı için üzgündür. Kız, baba evinden çıkmadan önce ağabeyi veya erkek kardeşi, bunlar yoksa babası veya yakın bir erkek akrabası tarafından beline kırmızı kuşak ya da yemeni bağlanır. Bağlamadan önce belinin etrafında üç kez dolandırılır. Ne anlama geldiğini sorduğumda aldığım cevap evliliğin hayırlı olmasıydı. Bu kuşağa halk arasında “gayret kuşağı” denilmektedir. Kırmızı kuşak kızın bakire olduğunun bir göstergesidir. Kırmızının özel anlamları vardır. Beyaz gelinlikten önce, gelinlerin duvakları vardı ve duvakta kırmızı renk oldukça ağırlıktaydı. Kırmızı rengi ve kızın kadınlığa geçişi arasında bir bağ olduğunu söylemiştik. Gerdek gecesi çözülecek kuşakla beraber genç kız kadın olacaktır. Bu kuşağı aileden bir erkeğin bağlamasını şu şekilde düşünebiliriz. Kızın namusu, bekârken babası ve ailenin diğer erkeklerinin koruması altındayken evlendikten sonra kocasının koruması altına geçecektir. Yani baba veya erkek kardeş bunu bağlarken toplumsal bir mesaj verip namuslarını koruduklarını göstermek isterler. Bu davranış da bize evliliğin bir cinsel özgürlük olduğunu düşündürebilir. Kız evlenerek cinsel özgürlüğünü kazanacaktır. Buradaki özgürlük birden çok deneyim anlamına gelmez. Gelinin evlendiği erkekle cinsel bir hayatı olacağı, babası ya da ailesindeki diğer erkekler tarafından onaylanmıştır.

*“Kırmızı kuşak baba tarafından akrabalarının kızı koruduğuna dair bir gösterge, bakire olarak gittiğinin garantisi olabilir. Doğurganlığının ya da olgunlaştığının da bir işaretidir; çünkü örneğin buğday olgunlaştığında kızarır. Kutsal toprak kına da, adet döneminde kanadığı zaman kadının rahmi de (doğurgan tarla) kırmızıdır. Dolayısıyla kırmızı kuşak, kızın doğurganlığının (olgunlaşmış kızın) babasının evinden damadın evine geçişini temsil ediyor olabilir. Elbette basitçe kan akrabalığının, kızın kendi ailesine olan bağlılığının sürdüğünün ama biraz azaldığının da bir işareti olabilir.”*¹²⁵ Bekâret halen çok önemli bir namus sembolü olarak Anadolu’da varlığını sürdürmektedir. Gelinin bekâretinin sembolü kuşak, hem gelinin yüz akı hem de gelinin ailesinin yüz akı olduğu için önemlidir. Kuşağı, düğünlerde cinselliği çağrıştıran bir sembol olarak da düşünebiliriz. Babanın, kızının beline gayret kuşağını bağlaması, kızının cinselliği yaşamaya ve doğurgan olmasına

¹²⁵ Carol Delaney, *a.g.e.*, s. 172

din ve gelenekler doğrultusunda izin vermesinin toplumsal ispatlaması olarak düşünebilir.

Kız evden çıkmadan önce ana babasından ve kardeşlerinden helallik alıp hepsiyle vedalaşır. Bu sırada ailedeki kadınlar ağlaşırlar. Gelin evden çıkarken kimi zaman evin eşiğini öper bunun nedenini köylerde sorduğumda cevap alamadım. Yenge vedalaşmadan sonra gelinliğin duvağını öne atarak gelinin yüzünü örter. Gelin süslenmiş arabaya damat, yenge ve sağdıçla biner. Araba hareket ettikten sonra gelinin arkasından su serpilir. Bu gelinin baba evine sağlıklı ve mutlulukla tekrar dönebilmesi içindir. Gelin arabasını düğün konvoyu takip eder bu konvoyun büyüklüğü damadın ailesinin büyüklüğü ve zenginliği ile ilgilidir. Konvoy bütün köyü dolaştıktan sonra damadın evine ulaşır. Düğün konvoyunun önü çok sık kesilir. Çocuklar ve köyün gençleri bazen eğlence olsun diye, bazen de para alabilmek için düğün arabalarının önünü kapatırlar. Sağdıç, daha önceden içinde para olan zarflar hazırlamıştır. Araba her durdurulduğunda bunlardan bir tane verir.

Gelin, damat evine geldiğinde her yer insan doludur. Köylüler merasimi seyretmek için yerlerini almıştır. Gelinin ayağı için kurban kesilecektir bu bazen bir tavuk olduğu gibi bazen de büyükbaş bir hayvan olabilmektedir. Kırmızı burada da karşımıza çıkmaktadır. Hz. İbrahim'in, oğlu Hz Yusuf'u kurban edeceği sırada Allah'ın ona bir koç göndermesi ve onun koçu kesmesi, kurbanın İslamiyet'te dinsel yönünün önemini gösterir. Dinimiz için kurban etmenin anlamı oldukça fazladır. Kurban, ailedeki erkeklerin Allah tarafından bağışlanmasıdır. Damadın babasının da kurban keserek oğlu ve gelini için Allah'tan bağışlanmalarının istenildiği düşünülebilir. Ailenin ekonomik durumuna göre bu kurbanın türü değişir. Gelin evden içeri girerken güveyin(damat) arkadaşları gelinin başına buğday, arpa, nohut, çerez ve para serperler. Bunun amacı aileye bereket ve bolluk getirmesidir. Bu uygulamaların farklı şekilleri bulunmaktadır. Bazı köylerde geline kurban kesmeden önce bardak kırdırılır eğer gelin bardağı bir vuruşta kırarsa evliliğin hayırlı olacağı düşünülür.

Damat evinde düğün yemeği hazırlanmıştır. Bütün davetliler gelip yemek yerler. Bu büyük bir yemektir. Yemek çeşitleri erkek ailesinin saygınlığını artıracaktır. Büyükbaş hayvan ya da birkaç tane küçükbaş hayvan kesilerek pilavlar, tatlılar yapılmaktadır.

Köylerde genellikle gelin, kayınbabası ve kayınvalidesiyle beraber yaşadığı için onların evinde gelin için hazırlanmış odaya götürülür yanında ise yenge vardır. Öğleden sonra gelinin aile tarafından akrabaları ve arkadaşlarından iki kişi gelini görmek için gelir. Bu bir bahanedir. Amaç gelinin gerdek yatağını hazırlamaktır. Bunlardan biri gelinin kız kardeşidir. Diğeri ise arkadaşıdır. Geline gerdekten önce yemesi için helva ya da tatlı götürürler. Gerdekten önce tatlı yedirmek istemelerindeki amaç damadın ve gelinin birbirlerine karşı tatlı sözlü olmalarını sağlamaktır. Daha sonra gelinin çeyizinden bu gece için hazırlanmış özel örtüler, çarşaf, danteller çıkarılarak yatak hazırlanır. Gerdek gecesi için hazırlanmış yatak örtüsü, kılıflar ve danteller oldukça işlemeli ve abartılıdır. Yenge de bu hazırlama işine yardım eder ama onun asıl işi gerdekten önce geline cinsel öğütler vermektir. Gelini sakinleştirmek de bunlar arsındadır.

Yatsı namazından sonra damat gelinin odasına kadar götürülür arkadaşları çeşitli şakalar yaparlar nerdeyse bunların hemen hepsi cinsellik içeriklidir. Damadın sırtına vururken “beline kuvvet” gibi cinsel ilişkiyle alakalı ifadeler kullanarak damadı gerdeğe gönderirler. Gelin ve damat gerdekten önce namaz kılarlar.

Damat gelinin yanı girdiğinde, gelin duvağıyla yüzünü kapatmıştır. Çünkü damat yüz görümlüğü vererek gelinin yüzünü görmeye hak kazanacaktır. Yüz görümlüğü genelde altın bir hediyedir. Bilezik, kolye, küpe olacağı gibi damadın ekonomik durumuna göre birden çok hediye de olabilmektedir. Gelin hediyesini aldıktan sonra damada, yüzünü açma izni verecektir. Gerdek gecesi gelin ve damat birlikte yemek yerler. Bu yemek genellikle tavuk, sonrasında helva ya da damat sağdıç evinden çocuklara kaptırmadan getirebilmişse “şah” içindeki yiyeceklerdir. Tavuk yemeğinin nedenini sorduğumda aldığım cevap: “gelin hamile kalırsa erkek

doğurması için” şeklinde olmuştur. Bundan da anlaşılacağı gibi gelin ve damat gebe kalmaya karşı bir önlem alma taraftarı değildir. Konuştuğum gelinlerden bazıları gerdek gecesinde hamile kaldıklarını söylemişlerdi.

Gerdek gecesinde ya da sonrasında hamilelikten kaçınma söz konusu değildir. Bunun birinci sebebi, geleneksel yaşam tarzını benimsemiş insanların “Çocuğu veren Allah rızkını da verir.” şeklinde düşünmesi ve kaderci bir anlayışı benimsemeleri olarak düşünülebilir. Bu çevrede gelinlere: “Nasıl korunuyorsunuz?” diye sorduğumda cevap “kocam korunuyor ben değil” ya da “spiral takılı”(spiral doğumlar bittikten sonra tercih ediliyormuş) oluyordu. İkinci olarak: “Kocan nasıl korunuyor?” dediğimde(çok fazla utanarak) “Dışarıya boşalıyor.” şeklindeydi. Bu durumdan rahatsız olan kadınlar ise çözümü kendileri bulmuşlar ve gidip bir sağlık ocağında ya da şehir merkezinde spiral taktırmışlar. Çünkü eğer kadın hamile kalırsa çocuğu doğurmak zorunda kalacaktır. Bunun dinsel sebeplerden dolayı olduğu düşünülebilir. Çünkü yaygın olan inanışta “Allahın verdiği canı Allah alır.” Bunu kanıtlar niteliktedir.

Gerdek gecesinin sabahı gelinin bekâretinin sembolü kanlı çarşaf komşulara gösterilir. Bu bazen kayınvalide bazen de yenge tarafından yapılır. Gelin ve damat cinsel ilişkiye girememişlerse damat elini keser ve çarşafa kan damlatır(bu neredeyse olmayacak kadar nadirdir çünkü bekâret komşular için önemli olduğu kadar damat için de önemlidir. Bunun için gelinin psikolojisi ya da korkusu çok önemsenmez, damat bütün şansını dener.) Eğer damat denemiş ve başaramamışsa bu durum genellikle gizli tutulur. Hocalara(büyü ve muska için) başvurulur. Damadın durumu düzeltilmeye ve cinsel gücü yerine getirilmeye çalışılır. Gerdek gecesini normal sonuçlanırsa kanlı çarşaf yengeye verilir. Yenge de kayınvalideye ve komşulara gösterir. Çarşafa bakanların bahşış vermesi gerekir çünkü gelin namuslu ve bakire olduğunu kanıtlamıştır. Bu gelinin birinci aşamayı geçtiğinin ve kendini koruduğunun ispatıdır. Kadınlığa terfi etmiştir. Bu hayatının en önemli zaman dilimlerinden biridir. Ancak kendini nasıl hissettiğine çok bakılmaz çünkü ondan beklenen evlilik anlaşmasının kurallarını yerine getirip getirmemesidir. Çünkü köyde

aileye katılan gelin aynı zamanda yardımcıdır. Ve onun itiraz etme hele sesini yükseltme hakkı yoktur. Toplumsal bir beklenti söz konusudur. İtaat etmek, çocuk doğurmak, kocasının elbiselerini temizlemek, yemek yapmak ve belki de bu saydıklarımın en başında kocasının şehvet duygusunu gidermek.

Köylerde gelinden beklenenler, şehir hayatına göre çok farklıdır. Gelin evlendiği günün ertesinde bile aileye yardım etmek zorundadır. Bu onun görevleri arasındadır. Ailenin büyüklerine ve kocasına hizmet edip onlara saygılı olması beklenir. Köylerde evlilik aşktan ziyade bir çeşit anlaşmadır. Erkek kadını dışı karşı korur ve karnını doyurur. Kadın da erkeğin şehvet duygusunu giderir, soyunun devamını sağlar ve hizmetini yapar. Kadının en önemli görevi çocuk doğurmaktır. İlk çocuk erkek olursa kadın, evdeki varlığını sağlamlaştıracaktır.

Kırsal kesimde birçok alanda edilgen olan kadın, cinsellik konusunda da buna devam etmektedir. Birebir görüştüğüm ve gözlemlediğim kadınlar cinselliği ve cinsel istekleri “ayıp” olarak adlandırarak sadece erkeklerin cinsel konularda söz sahibi olmalarının normal olduğu görüşündeler. Cinsel birliktelik isteme ve zamanına karar verme hakkı erkeğin sahip olduğu bir haktır. Kadının cinsel isteği ve bunu ima etmesi bile utanç verici bir şey olarak karşılanmaktadır. Ve kocasının kendisi hakkında kötü düşüncelere kapılacağından korkmaktadır. Burada dinsel bir baskıdan söz etmek yanlış olur. İslamiyet her ne kadar cinsellik anlamında erkekleri korumuş olsa da cinsellik ve üremenin yolunu oldukça fazla açmıştır. Bu dünya ve diğer dünya için cinselliğin önünde herhangi bir engel bulunmamaktadır. Kadınların cinsellikte edilgen olmaları şehir merkezinde biraz daha değişmektedir. Ancak kadın toplumun kabul vermediği bedenini ve cinsel arzusunu bastırmayı içselleştirmiş ve cinselliğini(özellikle köylerde) sadece üreme için kullanır hale gelmiştir. Köylerde kadınlara orgazm olup olmadıklarını sorduğumda(terimi açıkladım) birçoğu utandı ve konuyu değiştirdi. Ama biraz sohbet ederek aynı konu hakkında konuştuğum kadınlardan aldığım cevap kocalarının bunun için bir şey yapmadıkları kadınların bugüne kadar hiç orgazm olmadıklarıydı. “Neden?” diye sorduğumda benim de utandığım bir cevabı almak kadının cinsel hayatını açıklar nitelikteydi. Erkeklerin

genellikle cinsel doyuma ulaştıktan sonra kadınla ilgilenmedikleriydi. Arkalarını dönüp uyduklarını söylemişlerdi. Hepsi kırk yaşın altında olan bu kadınların cinsellikte de edilgen olduklarını söyleyebiliriz(Kırk yaşın üstü kadınlar ise bu tür konuşmalara çok fazla müsaade etmediler soruları her zaman başka bir cevapla geçiştirdiler.). Kent merkezinde ise cinsel hayatın normale yakın olduğu düşünülebilir. Kadın ve erkek arasında cinsel konular konuşulmakta ve kadın köydeki kadınlara göre isteklerini eşine söyleyebilmektedir. Ancak kette oturan ama köyle bağlantısı bir şekilde devam eden, çoğunluğu eğitimsiz, aileler için yukarıdaki durumun aynısı geçerlidir. Cinsellik erkek için serbest, kadın için bir suç bir ayıptır. Geleneksel, ataerkil toplumların genel sorunu olarak düşünebileceğimiz bir durum söz konusudur.

4.2.4.2. Kent Düğünleri

Kent merkezinde yapılan düğünlerin oldukça değiştiğini söyleyebiliriz. Özellikle de ailenin ekonomik durumu iyiyse düğünler daha da modern hayatın kurallarına göre şekil almıştır. Kentte düğünler ya evlerde ya da düğün salonlarında yapılmaktadır. Düğünü evde yapanlar genellikle ekonomik durumları yeterli olmayan ailelerin tercih ediyorlar. Evlerde yapılan düğünlerin, düğün salonlarında yapılan düğünlerden daha geleneksel olduğunu söyleyebiliriz. Bu düğünler çok fazla kişi katılmaz genellikle çok yakın akrabalar, komşular ve erkek tarafının davetlileri çağrılır. Çalgıcılar gelir. Halaylar, oyunlar oynanır. Bazen müzik ihtiyacının CD'ler aracılığıyla karşılandığı da olmaktadır.

Bu düğünlerde ikramlar köy düğünlerinde olduğu gibi değildir. Yemek yerine genellikle pasta veya çerez tercih edilmektedir.

Salon düğünleri kent düğünlerinin çok büyük kısmını oluşturmaktadır. Düğün salonları aylar öncesinden kiralanır parası ödenir ve isteğe göre birtakım değişiklikler yapılabilir. Yemek ve içecek ihtiyaçları ise yine isteğe göredir. Bazı düğünler

yemekli ve içkili olduğu gibi bazı düğünlerde pasta, çerez gibi yiyecekler, meyve suyu gibi içecekler tercih edilmektedir.

Salonda misafir yerleri önemli bir devlet büyüğü gelmediği sürece rastgele olur herkes istediği yere oturmaktadır. Gece boyunca sırasıyla ya halay müziği ya da dans müziği çalınmaktadır. Ailenin ekonomisine göre sanatçı olabileceği gibi sadece orkestra da olabilmektedir. Gelin ve damat ayrı bir köşede otururlar ve tebrikleri alırlar. Eğer takı töreninden önce takı takmak isteyen olursa takabilir. Bu salonların oturma düzeni, ses ve sahne düzeni oldukça kötüdür. Denilebilir ki salon düğünleri genellikle ekonomisi normal dediğimiz orta sınıfların tercih ettiği düğünlerdir.

Kentteki düğünlerde bir diğer mekân tercihi de devlete ait bir misafirhane, askeri mekân veya bir oteldir. Otel veya devlete ait bir mekânın tercihi de yine ekonomik sebeplerden dolayıdır. Şehrin zenginleri düğünlerini şehrin en iyi otellerinde yaparken memurlar veya devlet çalışanları da genellikle devlete ait bir kurumun misafirhanesini tercih etmektedirler.

Geleneksel düğünlerle kıyasladığımız zaman bugün yapılan düğünlerin yapılış tarzı ve evlenme geleneklerinde birçok değişiklik görülmektedir. Oysa bir milletin kültürünü geleneklerini en güzel düğünlerden öğrenebiliriz.

“Düğünlerimiz, Türk milli kültürünü yansıtan en güzel örneklerdir. Kuşkusuz milli kültürümüzde değişmeler olmaktadır. Bu değişmeler, düğünlerimize de yansımaktadır. Sanayileşme ve kentleşme sürecinde bu değişmeler düğünlerimizi de etkilemektedir. Bu konudaki en değişme, salon düğünlerinin yaygınlaşmasıdır. Salon düğünleri artık köylerimize kadar girmektedir. Kaçınılmaz olan bu değişmeler içerisinde vatandaşlarımız, düğün geleneklerinin özünün kaybolmamasına dikkat etmelidirler. Bu öz de, geleneksel milli eğlence türlerinin korunması olmalıdır. Bu arada konukseverlik, yardımlaşma, komşuluk, dayanışma, akrabalık, davranışlarda ölçülülük gibi değerlerin sürdürülmesi de bu çevrede göz önünde bulundurulmalıdır. Kültürümüzde evlilik, baş tarafta da belirttiğimiz gibi, sadece iki kişinin yaşamlarını

birleştirmeleri olarak değil, fakat daha geniş çerçevede iki ailenin arasında olmaktadır. Akrabaların oluşması ve komşuluk ilişkileriyle bütünleşmiş bir toplumsallık, düğün ve evlenme kültürümüzün özüdür. İşte dayanışmanın sağladığı bu tür bir toplumsallık anlayışının, bireyselliğin önünde gitmesine özen gösterilmelidir... Yani bu doğal değişim, bireyciliğin egemen olması biçiminde ise, - ki şu anda öyle olduğu anlaşılıyor- bu durum toplumları yabancılaşmaya götürmektedir. Yabancılaşma sürecine girmiş toplumlar bunu önlemeye çalışmaktadırlar.”¹²⁶

Tezcan'a göre düğünlerdeki değişim milli kültürü olumsuz etkilemektedir. Ve insanlar kendi kültürlerine yabancılaşmaya başlamışlardır. Çalışma boyunca dikkatimi çeken konulardan biri de buydu. Özellikle kent merkezlerinde geleneklerin etkisi yok olmak üzere, köylerde ise bu geleneklerin az da olsa devam ettiğini söyleyebiliriz. Bunun nedeni kent insanı farklı gruplarla iletişime geçmesi ve teknolojiyen faydalanması olarak görülebilir.

4.3. EVLENME GELENEKLERİ

4.3.1. Akraba Evliliği ve Yabancı Evliliği

Endogami çok yaygın olarak görülen bir evlilik çeşididir. Yukarda bu bölüme fazlaca bir yer ayırdık ama şimdi Kars genelinde nasıl ve ne şekilde yapıldığına değineceğiz. Genellikle kızın aynı ailede kalması amacıyla yapılan bir evlilik çeşididir birbirini tanıyan ve ortak kültürde büyüyen gençlerin daha mutlu olacağına inanılır. Ayrıca erkek tarafı ve kız tarafı için faydalı bir evlilik olarak kabul edilir. Çünkü erkek bazı masraflardan kurtulacağı gibi kız için de gerekli olan güven ortamı sağlanmış olacaktır. Akraba evliliklerinin yapıldığı çevrelerde çocuklar küçük yaşlarda birbirlerine ilgi duymaya başlarlar. Genellikle erkek tarafından yapılan evliliklerde annenin akrabalarına çok fazla güven duyulmadığı dikkat çekicidir.

¹²⁶ Mahmut Tezcan, *a.g.e.*, s.47

Bunun sebebi de annenin “yabancı” olarak düşünülüyor olmasıdır. Ancak anne oğlunu evlendirecekse kendi ailesinden bir kız tercih etmektedir. Bu genellikle kız kardeş kızıdır. Aileleri mutlu eden yabancıyla evlenilmemesidir. Genellikle gençler arasında düşünülmemektedir. Ancak daha sonra ailelerinin ikna ve istekleriyle bu evliliği kabul ederler. Şuan yaşlı diyebileceğimiz insanlar genellikle akraba evliliğini onaylamaktadırlar.

Bu bölgede akraba evliliği oldukça fazladır. Ancak bununla birlikte yabancılarla yapılan evlilikler de görülür.

Akraba evliliğinin bir risk olduğunun düşünülmediği çok açıktır. Sebep olarak ise “Allah’ın istediği olur” şeklindeki kaderci anlayışı benimsemiş olmayı söyleyebiliriz. Fakat gençler akraba evliliği istemiyorlarsa, ailelerini bu şekilde ikna etmeyi tercih etmektedirler. Sakat çocuk doğma olasılığı neredeyse düşünülmez ve akrabanın ahlakı, dini, gelenekleri aynı olduğu için tercih edilir.

Bazı düşünceler ise tam tersi olarak karşımıza çıkmaktadır. Akraba evliliğinin istenmediğini, bunun sebebinin ise yaşanan olumsuzlukların akrabalığa zarar vereceğinin düşünülmesi olarak söyleyebiliriz. Böyle farklı iki düşüncenin olduğu dikkat çekicidir. Bir grup akraba evliliği yaparak kendi soyundan kişileri tercih etmenin yararından bahsederken diğeri bunun zararlı olacağı düşüncesindedir.

Endogami bölümünde detaylı olarak değindiğimiz akraba evliliği, Kars ve çevresinde hala tercih edilen bir evliliştir. Yukarıda, bununla ilgili yine bu yörede yaşanan birkaç olaya ve bunların sebeplerine değindik. Ancak yine de söyleyebiliriz ki bu yörede akraba evliliğinin tercih edilmesinin cinsel sebepleri de mevcuttur. Çünkü iyi(erkek soyunu garanti altına alabilecek) kız başka birine “verilmez”¹²⁷ bu da tıpkı toprak gibi olduğu düşünülen kadının doğurgan olmasıyla alakalıdır. Kız hem eşinin hem de kendi soyunun devamını garanti altına almış olacaktır. Akraba evliliklerinin gizli olduğunu düşünmemin bir diğer nedeni de budur. Gizli diyorum

¹²⁷ Kızların alınıp verilebilecek bir şey olduğu düşünülür.

çünkü bunun sebebini cinsellik olarak söylemediler. Ancak (Kuran-ı Kerim’de iyi kadın tanımı şu şekildedir:

“Erkekler, kadınların koruyup kollayıcılarıdır. Çünkü Allah, insanların kimini kiminden üstün kılmıştır. Bir de erkeler kendi mallarından harcamakta(ve ailenin geçimini sağlamakta)dırlar. İyi kadınlar, itaatkârdırlar. Allah’ın(kendilerini) koruması sayesinde onlar da “gayb”ı korurlar. (evlilik yükümlülüklerini reddederek) başkaldırdıklarını gördüğünüz kadınlara öğüt verin, onları yataklarında yalnız bırakın. (bunlar fayda vermez de mecbur kalırsanız) onları(hafifçe) dövün. Eğer itaat ederlerse, artık onların aleyhine başka bir yol aramayın. Şüphesiz Allah, çok yücedir, çok büyüktür.” (Nisa Suresi 4/34)

Ahlaklı, sadık kızı, aile içerisinde istemeleri ve genellikle bu gelinin doğurduğu erkek çocuğa evin dedesinin adının verilmesi direkt olarak kadının, soyu devam ettirmede bir aracı olduğunu göstermekle birlikte cinselliğin bir sebep olacağını da akla getiriyor. O kendi akrabasının soyunu garanti altına almış ve çocuğuna ödül olarak da dedenin ismi verilmiştir. Bu gelin için gurur verici bir şeydir.

4.3.1.1. Kayın Biraderle Evlenme (Levirat) ve Baldızla Evlenme

(Sororat)

***Levirat:** Dul kadının ölen kocasının erkek kardeşiyle evlenmesi (erkeğin ölen erkek kardeşinin dul eşiyle evlenmesi)¹²⁸*

***Sororat:** Dul erkeğin ölen karısının kız kardeşiyle evlenmesi (kadının ölen kız kardeşinin kocasıyla evlenmesi)¹²⁹*

¹²⁸ Willama A. Haviland, Harald E.L. Prins, Dana Walrath, Bunny Mcbride, a.g.e., s. 439

Kars'ta bu tür evlilikler fazla görülmesine de rastlanmak mümkündür. Bu evliliklerin genellikle büyük aşiret ailelerinde olduğunu söyleyebiliriz.

4.3.2. Kız Kaçırma Yoluyla Evlenme

“Türk kültüründe en eski evlenme geleneklerinden birisi de kız kaçırma. Özellikle eski Türklerde evlenme, kız kaçırma ve yağma biçiminde olmaktadır. Hatta meşru evlenme, Altay ve Yakut Türklerinde kız kaçırma yoluyla gerçekleşirdi. Manas Destanında ve diğer birçok Türk destanlarında kaçırma yolu ile evlenmeden söz edilmektedir.”¹³⁰

Bu geleneğin kısmen kırsal kesimlerde özellikle de doğu bölgelerinde hala devam ettiğini söyleyebiliriz.

“Gençler kaçtıkları zaman genellikle akrabalarının yanına sığınır. Kaçma eyleminden sonra oğlanın ailesi kız evine “ricacılar” yollar. Ricaya giden kişiler aileleri barıştırmaya çalışırlar. Kızın ailesi ikna olur, düğün yapılmasını ister. Kimi zaman kızın babası kızı geri almak ister, eğer kızın yaşı küçükse iki aile arasında tatsızlıklar yaşanır. Oğlan hapse girer. Kaçırma eyleminden sonra aileler birkaç ay küs kalmakta, daha sonra barışmaktadırlar. Kız kaçırma durumunda kızın babasına hiç başlık verilmediği gibi, kimi durumlarda da bu başlık iki katına çıkmaktadır.”¹³¹

Kız kaçırma, Kars'ta özellikle köylerde oldukça fazla görülür. Bunun birden çok sebebi vardır. Eğer kız ve erkek anlaşarak kaçmışlarsa bu çok büyük bir problem yaratmayacaktır. Bu durumda aileler genellikle barışır. Ancak tam tersi bir

¹²⁹ Willama A. Haviland, Harald E.L. Prins, Dana Walrath, Bunny McBride, *a.g.e.*, s. 440

¹³⁰ Mahmut Tezcan, “Türk Kültüründe Kız Kaçırma Geleneklerinin Antropolojik Çözümlemesi”, http://www.aile.e-kalite.com.tr/files/AILE_VE_TOPLUM_6_AILE_VE_TOPLUM6.PDF#page=37, (20.04.2013), s.38

¹³¹ Ergül Aktaş, Eylem Orbay, Nurşen Şimşek, *a.g.e.*, s. 27- 28

durum söz konusuysa yani kız zorla kaçırılmışsa çoğu zaman aileler arasında bir düşmanlık başlamaktadır.

4.3.2.1. Kız Kaçırma/ Kaçma Nedenleri:

Ülkemizde kız kaçırmalarının en önemli sebeplerinden birini ailelerin kızlarını sevdiği gence vermek istememeleridir. Bu durum bazen kız ailesinin oğlan ailesini beğenmemesi, kızlarının yaşının küçük olması, oğlanı kızlarının dengi görmemeleri vb. sebeplerden olabilir. Bazen de, kız ailesi kızlarının sevdiğinden haberleri olmadığı için bilmeden oğlan ailesine olumsuz cevap vermeleridir. Sonuçta, kız istenmiş ve verilmemişse, gençlerin kaçma kararı almaları birçok yöremizde evliliğe giden yolu açmaktadır. Kız kaçtıktan sonra bazen ailelerin anlaşmaları olduğu gibi, bazen de aileler anlaşamamakta, hatta durum bazı kişilerin ölümüne ya da kavgalara taşınabilmektedir.¹³²

Bazen de kız istenilmiş ve nişan yapılmıştır ama kızın yine kaçtığı görülmektedir. Bu durumun temel sebepleri arasında nişanlılık sürecini kız tarafının bozabileceği korkusu ya da bu aşamada aileler arasında çıkan bazı tartışmalardan gelin ve damadın kurtulmak istemesini sayabiliriz.

Kız evde kendisinden büyük ağabeyi ve ablası olduğunda evlenme sırasının onda olmadığını bilir. Bu nedenle sevdiğine kaçır.

Bir başka sebep ise genç kızların bazen çeşitli vaatlerle kandırılarak kaçmaya ikna edilmeleridir. Genç kız delikanlının söylediklerine inanır, kendisini nelerin beklediğini bilmez. Bu şekilde kaçan bazı kızların ailelerine döndükleri görülmektedir.

¹³² Sinan Gönen, "Türk kültüründe Kız Kaçırarak Evliliğin Köy Seyirlik Oyunlarındaki İzleri", *Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, <http://www.turkiyat.selcuk.edu.tr/pdfdergi/s29/gonen.pdf>, (18.04.2014), s. 47

Bazen de gençler birbirini sever ama aileler onları başka birileriyle evlendirmek isterler bu da kız ve delikanlıyı kaçmak zorunda bırakabilir. Bu durum daha çok kız için geçerli olmakla birlikte erkek için de geçerlidir. Bu durumdan bazen ailelerin haberi olmaz bazen de aileler durumun farkındadır ve gençlere engel olmak için başka birine söz verirler.

Bazen de erkeğin ailesi ve kızın ailesi arasında bir düşmanlık vardır ve erkek kızı kendine âşık edip, kaçırarak intikam almış olacağına inandığı için kaçıtır. İyi niyete dayanmayan bu davranışlar, bazen bir köyden başka bir köye kız kaçırılabilirdiği gibi, köy içerisinde de olmaktadır.

Bunlardan en güçlü neden ise ekonomidir. Anne-babanın razı olduğu durumlarda bile evlenecek erkeğin maddi durumunun, düğün yapacak kadar ya da başlık parası verecek kadar iyi olmaması nedeniyle erkek ve kız anlaşarak veya kızın rızası olmadan olabilir. Bir diğer neden olarak ise cinselliği söyleyebiliriz. Çünkü cinselliğin de kız kaçırma üzerinde etkisi olabilmektedir. Kırsal kesimlerde ve köylerde cinselliğin özgür bir şekilde yaşanma şansı oldukça düşüktür.

“...gençler evlenerek cinsel hayatlarını düzenlemek isterler. Cinsel ihtiyaçların tatmin edilmemesi de kız ya da kadın kaçırmaya yol açabilir. Evlenme yaşı geçmekte olan kızlar, kaçırılmaları için fırsat yaratmaya çalışırlar. Cinsel ihtiyaçların tatmin edilmemesi, az da olsa evli erkek ve kadınların yine evli erkek ve kadınlarla kaçmalarına neden olur. Şehvet duygusu ile kaçırmaların da yaygınlığı Anadolu'da dikkati çekmektedir.”¹³³

Bunlar dışında bazı toplumların yüklediği psikolojik nedenler mevcuttur. Örneğin kızın yaşı büyüktür ve evde kalma korkusuyla karşısına çıkan ilk adayla kaçmaktadır.

¹³³ Mahmut Tezcan, “Türk kültüründe Kız Kaçırarak Evliliğin Köy Seyirlik Oyunlarındaki İzleri”, s. 40

Bugün, kız kaçırma, kırsal kesim ailelerinde yaygın gelenekler arasındadır. Fakat kent merkezinin kırsal kökenli gecekondü bölgelerinde de kız kaçırmaya rastlanmaktadır. Kars gelenekselliğın hala yoğun olarak yaşandığı bir il olduğundan kız kaçırarak evlenmede oldukça fazla görölmektedir. Bu erkek için bir yiğitlik ve bir aşk ifadesi olabilmektedir. Toplum tarafından da bunun özel bir anlamı mevcuttur.

“Kız kaçırma, ister tek tarafın, (aile), isterse iki tarafın da rızası bulunsun ya da bulunmasın, evlenme ve dolayısı ile bir yuva kurmak amacıyla meydana gelen bir toplumsal olaydır. Evlenme çağında bulunan bir kız ve erkeğın iki taraflı olarak aile ya da ailelerine danışmadan yuva kurmasıdır. Kızı evinden dünür gönderip istemeden zorla ya da çeşitli hile yollarına başvurarak, kandırarak götürmektir. Ama tek yol bu değildir.”¹³⁴

Kız kaçırma bu bölgede eskiden neredeyse bir gelenek olarak devam etmekteymiş. Fakat şimdi daha az olduğunu söyleyebiliriz. Birden fazla kız kaçırma türü olmasına rağmen inceleme bölgesinde iki şekilde karşımıza çıkmaktadır. Bunlar kızın isteğıyle veya kızın isteğı olmadan sadece erkeğın isteğıyle gerçekleşen eylemlerdir.

4.3.2.2. Kız Kaçırma Türleri

Bu türleri açıklarken Mahmut Tezcan'nın Türk Kültüründe Kız Kaçırma Geleneklerinin Antropolojik Çözümlemesi isimli çalışmasından bir hayli faydalandım.

¹³⁴ Mahmut Tezcan, “Türk kültüründe Kız Kaçırarak Evliliğın Köy Seyirlik Oyunlarındaki İzleri”, s. 38

4.3.2.2.1. Kaçırma

“Bir kızın ya da kadının istek ve onayı olmadan bekâr ya da bir dul erkek tarafından zorla ya da çeşitli hîle yollarına başvurularak, kaldırılarak götürülmesidir. Kız kaçırılmadan söz edilirken daha çok bu kavram anlaşılır. Burada dikkati çeken nokta, kızın zorla kaçırılmasıdır.”¹³⁵

Tezcan’ın bu açıklamayı kaçırma eyleminin sözlük anlamından yola çıkarak yaptığını söyleyebiliriz. Bu şekilde yapılan evliliklerde kız gönülsüzdür ama erkek âşık olmuştur. Amaç ise kızın(köydeki ifadeyle) adını çıkarmak(namusunu) ve onun başka biriyle evlenmesinin önüne geçmektir. Kız, bir ya da iki gece alıkoyulduktan sonra tekrar baba evine getirilir veya evlenmeyi kabul edene kadar esaret altında tutulur.

4.3.2.2.2. Kaçışma

Herhangi bir zorlama olmadan kız ve erkeğin anlaşarak birlikte kaçmasıdır. Genellikle böyle durumlarda düğün yapılmaz. Böylece taraflar, düğün giderlerinden, kıza alınacak hediyelerden kurtulmuş olurlar. Bu tür evlilikler kızın ve erkeğin isteğine bağlı olduğu için aile içinden ve dışından biriyle yapılabilmektedir. Ailenin izni olmadığı için kız beraberinde çeyiz götürmez. Kızın ailesi de sonradan kız için hazırlanan çeyizleri vermez. Ancak bazen kız ailesi bu durumu affeder ve düğün yapılmadan sadece kız için önceden hazırlanan çeyizleri gönderirler. Fakat bu normal şekilde evlenen birinin çeyizi gibi özenle hazırlanmaz. Çünkü kız başka bir erkeği tercih ederek babasını hiçe saymış ve onun başını öne eğmiştir. Babasının toplumdaki saygınlığını yitirmesine sebep olmuştur.

¹³⁵ Mahmut Tezcan, “Türk kültüründe Kız Kaçırarak Evliliğin Köy Seyirlik Oyunlarındaki İzleri”, s. 39

Kız kaçırma genel olarak bu şekilde karşımıza çıkmaktadır. Diğer türler: otura kalma, dezmal kaçırması, peşe gitme vs. çeşitleri görülmez(sadece çok küçükken annemin birinden bahsettiğini hatırlıyorum sevdiği erkeğin evine çeyiz bohçasını da alıp oturduğunu söylüyordu). Ancak bu durum inceleme bölgemizle aynı bölgede yaşanmasına rağmen karşımıza çıkmadı.

Sonuç olarak kız kaçırma, kaçışma bu bölge halkı tarafından oldukça normal kabul edildiği için kaçan kız veya kaçırılan erkeğin cezalandırılması toplum tarafından ya da hukuk tarafından temize çıkması çok uzun sürmez. Eğer kız zorla kaçırılmışsa kız tarafı şikâyetçi olur ancak daha sonra başka insanların araya girmesiyle bir barış yaşanır ve sonunda kız ve erkek evlendirilir.

4.3.3. Beşik Kertmesi Yoluyla Evlenme:

Günümüzde neredeyse görülmediğini söyleyebiliriz. Bu evlilik bir çeşit nişanlılıktır. Beşik kertmesi yoluyla evlilik, kız ya da erkek çocuğun anne babasının bu çocukları, birbirleriyle büyüyünce evlendirileceklerine dair verdikleri sözdür. Bunun bazı nedenleri vardır. Bunlardan biri aileler birbirleriyle anlaştıkları için bunu akrabalığa taşımak isterler. Gençler evlilik çağına geldiklerinde evlendirirler. Kişilerin evliliğine kararı veren büyükler olduğu için daha çocuklar doğmadan bu evliliğe karar verilebilir.

“Birbirine yakın ya da çok samimi, iyi anlaşılan, birbirlerini seven iki aile bu sevginin ve dostluğun ileride de sürmesi için karşıt cinsten çocukları olduğunda onları daha beşikteyken nişanlarlar. Böylece iki ailenin dostluğu ileride akraba olmak suretiyle daha da pekiştirilmiş olur. İki komşunun kız ve erkek çocuğu aynı günde doğmuşsa, yine birbiriyle sözlenirler.”¹³⁶

¹³⁶ Sedat Veyis Örnek, *Geleneksel Kültürümüzde Çocuk*, İş Bankası Yay., Ankara 1979, s. 203

Aileler arasında söz verildikten sonra beşik kertilmekte veya da bir tahtaya kertik yapılmaktadır. Bunun sonucunda bu anlaşma akraba ve komşularına duyururlar. Herkesin bilmesini sağlayarak kız büyüdüğünde oluşabilecek engelleri ortadan kaldırmak amaçlanmıştır.

Kars'ta beşik kertmesi sadece akrabalar arasında yapılmaktadır. Karşılıklı bir söz verme vardır. Kimi durumlarda (kız ya da erkek birbirini sevmediğinde) bozulabilir. Ancak bu durum genelde küçük yaşta evlendirme yolu seçilerek engellenir

Beşik kertmesinde söz verme çeşitli kalıp ifadelerle yapılmaktadır. Taraflar birbirlerine söz verirken verilen bu sözler mutlaka tutulması gerekmektedir. Beşik kertmesi gençlerin büyümeleri ve başka kişilere âşık olmaları sonucunda kimi zaman, kızın başka birine kaçması ya da erkeğin kızı beğenmemesi sonucunda bozulabilmektedir. Ama bu beraberinde aileler arasında bazı anlaşmazlıklar ortaya çıkarmaktadır.

4.3.4. Görücü Usulü ile Evlenme

Bu tarz evlenme genellikle tarım toplumlarında olmaktadır. Görücü usulü evlilikte kız ve erkek edilgen bir roldedir. Erkek ailesinin isteği ve beğenisi dile getirildikten sonra kızın ailesi de kabul ederse kızın fikri alınmaktadır. Eskiden kızın ailesi, kızın fikrine buna ihtiyaç duymadan kızını veriyormuş. Ancak şimdi kızın fikri sorulmakta. Gittiğim köylerde hala devam eden bir evlilik çeşididir. Genellikle arada başka birileri bulunmaktadır. Başka köyden ya da şehirden bir kızla erkek aracılar sayesinde görüştürülür. Veya direkt aileler tanışır. Bu tür evlilikler mantık evliliğidir. Kız ailesi ve erkek ailesi kültürel ve dini sebeplerden dolayı kendilerine yakın olan bir ailenin kızıyla ya da oğluyla evlendirmek istemektedirler. Endogamik bir evlilik olarak düşünebiliriz fakat ondan farklı olarak aralarında kan akrabalığı olmayan bazı tercihler de yapılmaktadır. Burada önemli olan akraba olması değil ailelerin birbirine uygun olmasıdır.

4.4. Düğün Âdetleri ve Evlenme ile İlgili Ritüel ve Büyüsel

İçerikli İşlemler

Kars'ta hemen hemen her yerde olduğu gibi düğün törenlerinde de çeşitli ritüeller uygulanmaktadır. Bunların amaçları dinsel, büyüseldir. Bunların neredeyse hepsi gelin ve damadın mutlu olmasına yönelik uygulamalar olarak düşünülebilir. Bu uygulamalarla gelinin ve yeni ailesinin hane huzuru sağlanmaya çalışılmaktadır. Düğünün başından sonuna kadar yapılan işlemleri Artun şu şekilde sıralamıştır.

- 1- Kısmet, baht açılması
- 2- Gelinin yeni evine bağlanması, uğur ve bereket getirmesi.
- 3- Yumuşak huylu olması
- 4- Bağlama büyüsunü bozma¹³⁷

Düğün boyunca gelin ve damat için çeşitli uygulamalar yapılmaktadır. Nerdeyse bunların hepsinin amacı aynıdır. Hepsi evliliğin bolluk-bereket ve huzur içinde geçirilmesini amaçlamaktadır. Özellikle köylerde uygulamaya devam edilen bu geleneklerin şehirlerde yapılan düğünlerde çok azının uygulandığını söyleyebiliriz. Uğur getireceğine inanılan bazı uygulamalar şunlardır.

- 1- Gelin damadın evine gireceği sırada başına çerez, buğday, para ve küp şeker atılır. Bu damat evinin bereketinin arttırılması amacıyla yapılmaktadır.
- 2- Kayınvalidesiyle iyi geçinmesi ve tatlı dilli olması için ağzına bal sürülür.
- 3- Gelin, damat evine girmeden önce bardak kırar eğer tek seferde kırarsa uğurlu olacağına inanılır.
- 4- Kınada elinin içine bereketli ve zengin olsunlar diye para konulur.

¹³⁷ Erman Artun, *a.g.e.*,(04.04.2014), s. 17-18

- 5- Gelin damat evine geldiğinde kan dökmenin gerektiği düşünülerek koç veya koyun kesilir.
- 6- Gelin eve girmeden önce üzerinde ekmek kesilir.(bereketli olması için yapılır)
- 7- Gelin kuran eşliğinde eve girer.
- 8- Gelin damat evine geldiğinde oturmaz, bahşiş bekler, kayınbabası hediye verince oturur. Verilen hediye genellikle inek ve ya koçtur.
- 9- Gelinin ilk çocuğunun erkek olması için kucağına bir erkek çocuk oturtulur.
- 10- Azerilerde geline bir eline ekmek ve şeker verilir ve bunlarla eve girer. Bunun bereket ve bolluk getireceğine inanılır.

4.4.1. Evlilik Yaşı ve Kısmet Açmak İçin Yapılan Dinsel-Büyüsel

İşlemler

4.4.1.1. Evlilik Yaşı

Bu tür bir genellemeye gitmeden önce dikkat etmemiz gereken nokta kız ya da erkeğin okuyup okumamasıdır. Çünkü bu durumun doğrudan evlenme yaşı ile ilgisi vardır. Eğer kız eğitime devam etmiyorsa evlilik yaşı 15-16 eğitime devam ediyorsa bu kararı kendisi verecektir. Bu da genellikle 25-26'dır. Erkekler için ise evliliğin yaşı üzerinde iki faktör vardır. Bunlardan biri askerlik, diğeri ise eğitimidir. Eğer erkek okumuyor ve askere gitmişse dönüşte evlenmeyi tercih eder. 24-25 olarak karşımıza çıkmaktadır. Okumayan kız ve erkeğin biran önce evlenmesi yuva kurması gerektiği düşünülmektedir.

4.4.1.2. Kısmet Açmak İçin Yapılan Dinsel Büyüsel İşlemler

Özellikle kırsal kesimde evlilik çok önemlidir. Evlenmeyen kız veya erkek toplum baskısına maruz kalabilir. Yakınları, komşuları, arkadaşları bazı imalarda bulunabilirler. Bu bölgede evlenmemiş kız ve erkeğin kısmetinin kapalı olduğu düşünülerek kısmeti açmak için çeşitli uygulamalar yapılır.

“Artvin, Posof, Ardahan, Oltu, Narman, Tortum ve İspir’de kısmetleri açılınsın diye gençlerden tuzlu ekmek ve tuzlu peynir yeme, rüyaya yatma, niyet namazı kılma gibi durumlarda bulunması istenir. Evlenemeyen kızlar, Ardahan’da “kalkıl” adı verilen çok tuzlu yaptıkları ekmekleri bir duvarın üstüne koyup beklerler. Karga ekmeği hangi yöne götürürse, o yöne gelin gideceklerine, Şavşat’ta evlerine gelen misafirin eşeğine binerler, eşek hangi yöne giderse o yöne evleneceklerine, koçların yünü ile elbise diktiklerinde kısmetlerinin açılacağına inanılır.”¹³⁸

Hocalara gidilir, kısmet açtırmak için muskalar yaptırılır. Türbe, (Hasan Harakani türbesi bunlardan bir tanesi) cami ziyaret edilir.

Hıdrellezde tuzlu gılik yapılır, dualar edilir, dilekler tutulur. Dilek ağaçlarına evlilik ile ilgili dilekler yapılarak asılır.

Özellikle evlenemeyen kızların, evlenemedikleri için dertlendiği söylenmektedir. Çünkü geleneksel toplumlarda evlilik ailenin, beraberinde soyun devamıdır. Bunun gibi toplumlarda kadının birinci ve en önemli görevi evlenmektedir. Kırsal kesimde kadının yazgısı evliliktir.

¹³⁸ Ergül Aktaş, Eylem Orbay, Nurşen Şimşek, *a.g.e.*, s.32

4.2.5. Evlilik Sonrası

4.2.5.1. Yeni Evli Çiftin Birbirine Yaklaşımı

Geleneksel toplumlarda, genellikle büyük ailelerin aynı çatı altında yaşaması yeni evli çiftlerin birbiri ile ilişkilerini oldukça olumsuz etkilemiştir. Köylerde eşinin ailesiyle birlikte yaşayan kadın, eşi ve çocuklarıyla istediği gibi iletişim kuramamaktadır. Eşinin ismini kayınvalide ve kayınbabasının yanında söylemez, çocuklarına şefkat göstermez. Eşinden genellikle "o" diye bahseder. Aynı şekilde erkekte karısına ismini vermez. Bu büyükler tarafından oldukça ayıp olarak karşılanacak bir durumdur. Özellikle gelin, evliliğin ilk yıllarında evin büyüklerinin yanında sessiz konuşmakta, onlar eve geldiğinde ayağa kalkmakta, onlarla birlikte sofraya oturmamaktadır.

5. MENOPOZ

Kadının yaşam öyküsünün en sancılı denebilecek dönemdir. Kadının bütün yaşam eğrisi erkeğinden oldukça farklı ve sancılı sayılabilecek boyuttadır. Yaşamı boyunca çok keskin, tehlikeli, kimi zaman da can yakıcı geçişler yaşamıştır. Ergenlik, cinselliğin başlaması, menopoz başlı başına birer bunalım içermektedir. Fakat bu geçişlerin en sancılısı hiç şüphesiz olgunluktan yaşlılığa geçiş sayacağımız menopoz dönemidir. Erkeğin geçiş dönemlerinin sert ve acılı olmadığı halde kadın oldukça zor dönemler yaşamaktadır. Kadın genç sayılabilecek yaşta doğurganlığını ve cinsel çekiciliğini yitirir. Bu da kimi kadınlar için öylesine ağır geçer öyle ki bazen psikolojik destek aldıkları görülür. Her kadın aynı şekilde etkilenmeyecektir; özellikle kırsal kesimde yaşayan tarımla uğraşan, tarlada çalışan kadınlar için aybaşı son derece can sıkıcıdır ve bu kadın adetten kesildiği için üzülmecek hatta onun kurtuluş, bir rahatlama sayıp mutlu olacaktır. Oysa yaşamla bağını cinsellik üzerine kuran diğer bir kadın için gençliğin kanıtı sayılabilecek aybaşı kanaması gücünün

elden gitmesi anlamına gelmektedir. O artık geleceğinden yoksun olmuştur. Doğurganlık yeteneği elinden gidecektir. Bu dönem sadece cinsel çekiciliğin kaybı değildir bununla birlikte kadın, vücudunda birden fazla değişiklik hissetmeye başlayacaktır.

“‘‘Tehlikeli yaş’’ birtakım bedensel rahatsızlıklarla kendini belli eder., ama asıl önemli olan, taşıdıkları simgesel değerdir. Varını yoğunu dışılığı üstüne yatırmamış kadınlar bu yaşın getireceği bunalımı çok daha az duyacaktır; evde ya da işçi karısı bu tehlikeden kurtulunca bayram eder. Dolayısıyla, daha bir sürüsünde olduğu gibi, kadının bunalımı bedeninden çok, geçirdiği evrimin bilincinde yarattığı sıkıntıdan gelmektedir. Ruhsal dram, çoğu kez, bedensel görüngüler ortaya çıkmadan başlamakta ve onlar bittikten nice sonra kapanmaktadır.’’¹³⁹

Aybaşı halinin sona ermesi; kadının cinselliğinin bitmesi, otoritesinin ve olgunluğunun başlaması anlamına gelmektedir. Menepoz sonrası bunalımları atlatan kadın elini kolunu bağlayan her şeyden kurtulmayı ancak ömrünün son döneminde gerçekleştirmiştir. Artık duygusal isteklerini azaltmış ve kendi gücünün farkına varmıştır. Kadın, özgürlüğüne kendisi için yapacak bir şeyi kalmadığı zaman kavuşur. Kars ilindeki aybaşı hali bitmiş kadınların hemen hemen hepsinin aile içindeki durumlarına baktığımızda kaybolan cinsellikle kazanılmış otorite görülmektedir. Çünkü özellikle ataerkil aile kadının rolünü kölelik saymıştır. Bu rolden de çıkması için etkisinin bitmesi gerekmektedir. Etkisi biten kadın erkekleşecek ve aile içindeki rolü değişecektir.

¹³⁹ Simone de Beauvoir, *Evlilik Çağı*, s.261-262

6. ÖLÜM

Bütün toplumlarda olduğu gibi Türk toplumlarında da öldükten sonra bu dünyadakine benzer bir hayat yaşayacaklarına inanıyorlardı. Proto-Türk, Hun, Göktürk, Uygur ve diğer Türk topluluklarıyla ilgili yapılan arkeolojik kazılar bu düşünceyi destekler niteliktedir. Anlaşıldığı kadarıyla ölüm kader olarak görülmekte ve kurulu olan düzenin gereği olarak algılanmaktadır.¹⁴⁰

“Çoğu zaman, cümle sona ermeden konan bir nokta oluyor ölüm; bu noktanın ötesinde başkalarına kalan, birtakım anılar ve sonuçlardan ibarettir. Ölüme uğrayan için kum saati boşalmıştır, yuvarlanan taş durmuştur. Bu ölüm karşısında yaşam bize bir zaman akışı gibi, sonunda durması doğal olan kurulmuş bir saatin işleyişi gibi gelmektedir. Bu “akış” en yoğun duyduğumuz an, bir insan yaşamının gözlerimizin önünde durduğunu gördüğümüz andır, yaşamın anlamı ve değerini de az önce canlı bir bedenden ayrılan son soluğu gördüğümüzde anlarız, içimiz cız eder. Bu duygu, gelecek için nice ümitleri olan, geleceği yaratan gençler için başka, umutsuz bir vaka, ya da bir ayağı çukurdaki mezar yolcusu bir ihtiyar için başka görünüme bürünüyor. İnancımıza göre gençliğin bir amacı, anlamı, değeri vardır. Oysa ölmek demek varoluşun sonuna gelmek demektir; anlamsız abes bir şey gibi gelmektedir bu bize. Bir gencin, dünyadan, yaşamdan, gelecekten korkması, herkesçe bir şey gibi görülmektedir; kaçanın korkak olduğu düşünülür. Ama yaşlanan bir kimse, artık uzun yıllar yaşamayacağını duyunca, bizim kendi gönlümüze kaygı salan bazı duyguları duyuyoruz; bakışımızı, elimizden geldiği kadar başka yöne çeviriyor, başka bir konuya atlamaya çalışıyoruz. Gençleri düşünürkenki, yargılarkenki iyimserlik burada güçsüz kalmaktadır. Bu gibi durumlarda basmakalıp bazı bilgece sözler ediyoruz: “Hepimiz o yolun yolcusuyuz” vb. gibi. Ama tek başımıza kaldık mı, gecenin sessizliğinde ve karanlığında, düşünceler, yaşanan yılların hesabını yapmaya başladığında, uzun olaylar serisi saatin yelkovanını durmadan çevirmesi, insanın bütün sevdiklerini, istediklerini, sahip olduğu şeyleri,

¹⁴⁰ Yaşar Çoruhlu, *Türk Mitolojisinin Anahatları*, Kabalcı Yay., İstanbul 2002, s. 121

ümitlerini, erişmek istediği şeyleri tamamiyle yutacak olan karanlık duvarın ağır ve sürekli ilerleyişi karşısında, bütün bilgece sözler yitip gitmekte, kaygı uykumuzu kaçırmakta, boğucu bir örtü gibi üzerimize düşmektedir.”¹⁴¹

Ölüm bir son, yaşamdan bir vazgeçıştır. Ancak ölümden önce ve ölümden sonra bununla ilgili toplumdaki topluma göre değişen inançlar mevcuttur.

İslamiyet de ölümden sonra hayatın olduğunu söyleyerek bu dünyanın yalan diğer dünyanın gerçek olduğunu belirtmektedir. İslam dinine göre bu dünyada insanlar nasıl yaşarlarsa diğer dünyada onların karşılığını göreceklerdir.

Ölüm varoluştan beri insanoğlunun en temel endişesidir. Öyle ki tüm diğer endişeleri ölüm endişesinin bir oluşumu veya seyreltilmiş hali olarak değerlendirmek mümkündür. İnsan günü geldiğinde öleceğini bilen, bu dünyada geçici bir varlık olduğunun bilincinde olan tek canlıdır. Bunun farkında olması ve her an yüzleşme ihtimalinin olması onda sonsuz bir endişe ve güdülenme yaratır. Bireysel olarak insan yaşamı, genel olarak ise bütün insanlık tarihi ölüm endişesine karşı yaşamda kalmaya çalışarak kimi zaman ebedi olacağını düşündüren davranışlar sergilerler. Ölüm endişesiyle güdülenen insanoğlu, tarih boyunca, ölümlü yenmenin, ölümsüzlüğe ulaşmanın, olmadı geciktirmenin yollarını aramıştır.¹⁴²

Bütün bu davranışlardan ve kaygılardan dolayı ölüm olgusunu ölüm öncesi ve sonrası diye ayırmakta fayda var. Ölümden önce halk arasında ölümlü düşündüren bazı durumlar olduğunu söylemek yanlış olmaz. Ölümden sonra ise dinsel ve geleneksel kuralların varlığını inkâr edemeyiz bunun için ölümün iki aşamada incelenmesi daha doğru olacaktır.

¹⁴¹ Carl Gustav Jung, *Analitik Psikoloji*, Payel Yay., 2. Basım, İstanbul 2006, s. 213-214

¹⁴² Hakan Kızıltan, M. Bilgin Saydam, “Ölmek – Korku ve Tevekkül”, <http://www.psikomitoloji.com/attachments/article/79/olmek.korku.ve.tevekkul.pdf>, (30.04.2014), s. 1

6.1. Ölüm Öncesi

6.1.1. Ölümü Düşündüren Belirtiler:

Ülkemizde ölümle ilgili pek fazla inanış vardır. Ölen birinin haberi duyulduktan sonra halk arasında çok fazla şey konuşulur. Kars halk inanışlarında da bunun gibi olaylara rastlamaktayız. Bunlar ölen kişide ölmeden önce bir takım davranışlar olaylar, sesler, rüyalar, alışılmamış durumlar ölüm işareti, ölümün ön belirtisi olarak yorumlanır.

Kars halk inanışlarından bazıları şu şekildedir:

- 1- Evin yakınında kara karga öterse uğursuzluk olacağına inanılır.
- 2- Evin köpeği gündüz hiçbir şey yokken ulumaya başlarsa o evden birinin öleceğine inanılır.
- 3- Evin damına baykuş konarsa o ocağın söneceğine inanılır(Ocak , yuva anlamında olduğu için yuvanın sönmesi evin büyüğü yani babanın öleceğine işarettir.).
- 4- Yıldız kayması uğursuzluk sayılır.
- 5- Gece dışarı su serpilmesi veya çöp atılması uğursuzluk sayılmaktadır.
- 6- Bir insan rüyasında düğün görürse ailede ölüm olacağına inanılır.
- 7- Rüyada diş görmek veya dişlerinin dökülmesi ölümle ilgilidir.
- 8- Ön dişlerden biri çıkarsa yabancı biri diğer dişlerden biri çıkarsa aileden biri olacağına inanılır.
- 9- Evde ıslık çalınması günah kabul edilir.
- 10- Ölen kişilerin sayılması yeni birinin ölmesine neden olacağı için bundan sakınılır.
- 11- Eşiğe oturulmaz uğursuzluk olacağına inanılır ama buradaki amacın ölümle ilgili olup olmadığı kesin değildir.

- 12-** Gözleri devamlı yere bakan hastanın öleceğine inanır.
- 13-** Evdeki bazı hayvanların zamansız ötmeleri ölüm habercisi olarak yorumlanır.
- 14-** Rüzgâr eser, yağmur yağarsa büyük bir zatın öleceğine inanılır.
- 15-** Gökyüzünde yıldız kaydığında bir insanın öleceğine inanılır.
- 16-** Horoz vakitsiz öterse bir insanın öleceğine inanılır.
- 17-** Ağaç kökünden çıkarsa bir insanın öleceğine inanılır.
- 18-** Güneş battıktan sonra komşuya evden bir şey(yiyecek, eşya) verilirse uğursuzluk getirir.
- 19-** Ay tutulması olursa kötü bir şey olacağına inanılır.
- 20-** Tavan çatırdarsa kötü bir şey olacağına inanılır.
- 21-** Soba yakıldığında çok ses çıkarsa bir insanın öleceğine inanılır.
- 22-** Ayakkabı veya terlik ters dönerse uğursuzluk olacağına inanılır.
- 23-** Bıçak elden ele verilmez.
- 24-** Gözün sürekli atması kötü bir şey olacağına yorumlanır.
- 25-** Rüyada gelinlik görmek ölümün habercisidir.
- 26-** Rüyada kalabalık Uğursuzluk getirir.
- 27-** Rüyada beyaz, kefenin habercisi olarak yorumlanır.
- 28-** Rüyada çıplak kadın ve erkek görmek uğursuzluktur. Çıplak adam görmek bir kadının öleceğine, çıplak kadın görmek bir erkeğin öleceğine işarettir.
- 29-** Rüyada para görülürse, bir kavganın olacağına inanılır.
- 30-** Rüyada tarla sürmek uğursuzluk olarak düşünülür.
- 31-** Ayna kırılırsa uğursuzluk olacağına inanılır.
- 32-** Süpürgenin yere atılması uğursuzluk sayılır.
- 33-** Rüyada halı görülürse ve bu halı yanarsa uğursuzluk olacağına inanılır.
- 34-** Rüyada et görülürse uğursuzluk olarak düşünülür.
- 35-** Rüyada yumurta görülürse kötü bir haber alınacağına inanılır.
- 36-** Rüyada köpek görülürse uğursuzluk olacağına inanılır.
- 37-** Rüyada çukura düşmek uğursuzluk getirir.
- 38-** Rüyada bulanık su görülürse iyiye yorulmaz.
- 39-** Gece aynaya bakılması uğursuzluk getirir.

40- Tilki görülürse uğursuzluk olacağına inanılır.

Ülkemizin neredeyse her bölgesinde bu gibi inanmaların olduğunu söyleyebiliriz. Prof. Dr. Erman Artun “Tekirdağı Halk Kültüründe Geçiş Törenleri” adlı çalışmasında benzer tespitler yapmıştır. Birkaç inanmanın aynı olduğunu görmekteyiz. Evdeki bazı hayvanların zamansız ötmeleri ölüm habercisi olarak yorumlanması, hasta birinin yere bakması Tekirdağ Yöresi ve Kars’ta görülen ortak inanmalar olarak görülebilir.

6.1.2. Ölümden Kaçınma

“Ölüm bireysel planda olduğu kadar toplumsal planda da inkâra yönelik savunmalarla yaşamın dışına itilmeye çalışılır. Ölüme dair tüm hatırlatıcılar bireylerden ve toplumdan uzakta tutulur, ölüm ve ölü dışlanarak yaşam sahası ölüm gerçeğinden “temizlenmek” istenir.”¹⁴³

- 1- Eller ve ayaklar bağlanılmaz.
- 2- Sakız çiğnenmez.
- 3- Banyo yapılmaz.
- 4- Mezarlık dönüşü arkaya bakılmaz.
- 5- Ayakkabı veya terlik ters düşmüşse düzeltilir.
- 6- Güneş battıktan sonra dışarıya, komşuya tuz verilmez.
- 7- Salı günleri bir işe başlanmaz uğursuzluk olacağına inanılır.
- 8- Ölü yıkandıktan sonra su ısıtılan kazan ters çevrilir.
- 9- Ölü suyunu ısıtan ateş su dökülerek söndürülmez: Kendi halinde sönmesi beklenir.

¹⁴³ Hakan Kızıltan, M. Bilgin Saydam, *a.g.m.*, s.2

- 10- Mezarlık dönüşü geri bakılmaz.
- 11- Makasın ağzı açıksa kapatılır, ayakkabılar ters dönmüşse düzeltilir.
- 12- köyde cenaze varsa sakız çiğnenmez.
- 13- Bir evden arka arkaya iki ölü çıkarsa üçüncü ölüm olmaması için kurban kesilir.
- 14- Ölüm cumartesi günü olduysa bir yıla kadar ikinci ölüm olmasın diye kurban kesilir.
- 15- Ölü evinde yemek yapılır.
- 16- Rüyada kötü bir şey görüldüyse ıssız bir yerde veya suya anlatılır.
- 17- Akşam rüyalar anlatılmaz. Anlatılırsa da sabah niyetine denir.

6.1.3. Ölüm Sırasında Cinsiyete Göre yapılan Uygulamalar

Ölüm anında ve sonrasında cinsiyet farklılığı çok fazla görülmemektedir. Bazı dinsel uygulamalar dışında erkek ve kadın ölümleri hemen hemen aynı karşılanmaktadır. Bunları şöyle sıralayabiliriz.

Kadınların ve erkeklerin mezar boylarında farklılık bulunmaktadır. Bu tamamıyla İslami kurallar doğrultusundadır. Mezara gömme işleminde kadın daha derine gömülür, erkek derine gömülmez, kadının daha derine gömülmesi onun mahrem yerlerinin örtünmesi içindir. Öldükten sonra Allah'ın karşısına çıkacak ölünün mahrem yerlerinin kapatılmış olması gerekmektedir. Kadının ve erkeğin mahrem bölgeleri aynı olmadığı için bu farklılığa sebep olmuştur. Bazen de kadına yeşil gömlek giydirildiği söylenir. Yeşil gömleğin amacı da kadının mahrem olmasıdır.

“Kefenlemede erkeğin üç kat olmasının adları vardır. Kamis, izar ve litafe olarak geçer. Kadının beş kat olmasının sebebi ise göğüs ve başörtüsü içindir.”¹⁴⁴

- 1- Kadın ve erkek aynı şekilde gömülür. Ancak Azerilerde kadınlar gömülürken kadınların kefenine mahrem yerlerine “**tahiret bezi**” konulur.
- 2- Azerilerde kadın ölüleri çocuk kundaklaması gibi kolları ve ayakları üst üste gelecek şekilde gömülür.
- 3- Ölüyü yıkayan kadın asla onun yüzüne bakmaz, kötü bir şey olacağına inanır.
- 4- Azerilerde ölü gömülürken mezara güzel kokması için gülsuyu dökülür, bayanın başına eşarp takılır.
- 5- Kadın mezarına mahrem yerini örtmek için battaniye çekilir.
- 6- Kadının kefenlenmesi göğsüne kadar, erkeğin göbeğine kadar yapılır.
- 7- Azerilerde ölen kişi kadın ise saçlarının uzun olmasına bakılır ve saçları gömülürken açılır saçları göğsünün üzerine gelecek şekilde kapatılır çünkü o kişinin yeniden dirileceğine ve dirildiği zaman mahrem yerinin kapalı olması inancı vardır.
- 8- Nişanlı kız ölmüşse eline kına yakılır, nişan balası üzerine atılır, özel tabut yapılır.

6.1.4. Ölüm Anı(Kişinin Fiziki Durumundaki Değişiklikler)

Bir kişi ölmeden önce yatağa düşer, yeme ve içmeden kesilir. Yüzü sararır, rengi atar, dili düşer konuşamaz, eğer öleceğini anlamışsa diğer insanları yanında ister, vasiyetini söyler, kendi kendine konuşur, ateşli, hararetle olur, ayakları soğur, dudağı, ağzı kurur, dudakları çekilir, gözü siyahlaşır, burnu kızarır, nabızı yavaşlar. Eğer aile bunu fark etmişse din görevlisi çağrılır, Kur'an okutulur.

¹⁴⁴ Ergül Aktaş, Eylem Orbay, Nurşen Şimşek, *a.g.e.*, s.51

Ölen kişinin yüzünü aynaya tutarlar. Eğer aynaya buhar, nefes vurmamışsa o kişi ölmüştür. Şimdi nabzını kontrol ediyorlar.

Ölen kişinin gözleri açıksa o kişinin yakını gelmemiştir, gurbette beklediği vardır, bu dünyaya doymamıştır. Bu dünyadan gözü açık gitmiştir olarak yorumlanır.

Hastanın öleceği fark edilmişse yanından hiç gidilmez hep yanında durulur.

Hasta olan kişinin son istekleri yapılır.

Kişinin ayakları, karnı şişer ve vücudu siyahlaşır.

Hasta sağ tarafa çevrilip, tövbe ettirilerek, helallik alınır.

Hasta olan kişi ölmeden önce cennet bahçesini ya da cehennem çukurunu görür. Eğer kişi cenneti görürse fiziki durumunda güzelleşme, yüzünde teninde güzelleşme, yüzünde tebessüm olur ve cennete gideceğine inanılır. Kişi cehennemi görürse renginde sararma olur, bağırır, çağırır ve cehenneme gideceğine inanılır.

Ölen kişinin yüzü bembeyaz olur, canı bedeninden ayrılan kişinin kasları yumuşar.

Yıkayan kişilere(inci, akkuş, sina) denir.

Cenaze duyurulur, uzak bir yerde yaşayan akrabası, çocukları varsa defin işlemi bekletilir.

6.1.5. Ölümün Duyurulması

Öncelikli olarak camide sela verilir, seladan sonra ölen kişinin babasının adı söylenerek kendi ismi de eklenir ve öldüğü duyurulur. Eskidense tellal bağırtılmış. Ölüm duyurulunca ölü evinde toplanılır ve ölenin yakınlarının acıları paylaşılır. Ölünün ayakkabıları evin önüne konulur, eve bayrak asılır ve böylelikle o evden ölü çıktığına inanılır. Şimdi evin önüne cenaze çadırı kuruyorlar ve cenaze için gelen insanlar orada başsağlığı mesajı veriyor.

6.2. Ölüm Sonrası

6.2.1. Kişi Öldükten Sonra Yapılan Uygulamalar:

Ölen kişi için ailesinin ve akrabalarının bazı görevleri vardır. Mezar yeri alma, cenaze işlemleri, Kur'an okutma, yemek verme, vasiyetini yerine getirme.

Ölen kişinin gözleri açıksa gözleri kapatılır, çenesi bağlanır, eli ayağı düzeltilir, eli ayağı bağlanır, yüzü kibleye doğru çevrilir(Mekke' ye doğru, can versin diye).

Kişinin eline ayağına kına sürülür(Kına cennetten gelen topraktır. Bunun için mübarek olduğuna inanılır ve dinsel temizliği temsil eder. Ayrıca evlenenlere ve askere gidenlere de kına yakılması kınanın kutsallığına olan inançtan dolayıdır. Kınanın kızarması ve kırmızının özel bir anlamı olması da bu işlemin önemini ortaya çıkarmaktadır.)

Ölünün ayakucunda cami hocasına Kur' an okutturulur. Ölen Kişinin vücudu düzeltilir. Parmak uçları bağlanır, elleri yana konulur, üstüne çarşaf örtülür. Bu çarşaf beyaz bir çarşaftır ve çarşafın üzerine ölünün şişmemesi için bıçak konur(arkasından başka biri ölmesin diye yapılan bir kaçınmadır.)

Ölü toprağa girmeden rahat edemediği düşünülür bunun için de hemen gömülmek istenir, bekletilmez. Eğer uzakta akrabası yoksa aynı gün defin edilir. Defin öğle namazı sonrasında ya da ikindi namazı sonrasında olur.

6.2.1.1. Ölü Gömme İşlemleri

Cenazenin defnedileceği gün ölünün yakınları da geldikten sonra cenaze, yıkanmak için çadır ya da morga götürülür. Musalla taşına konur. Cenazeyi herkes yıkayamayacağı için din adamları ya da dinle ilgisi olan bu işleri bilen birisi yıkar. Cenazenin yıkanması şu şekilde olur. Büyük bir ateş yakılır ve kazanda, su ısıtılır, bu suya el vurulmaz, çünkü suyun kirli olmaması gerekir, her şeyin temiz olmasına dikkat edilir. Suyu kim içinden gelirse o taşır sonra ölüyü üç kişi birden yıkar, bunlar abdest aldıktan sonra yıkama işini yaparlar. Ölü yıkanırken üzerinde olan her şey yüzükler ve diğer eşyalar dâhil çıkarılır. Biri suyu döker, biri ölüyü yıkar, biri de sağa sola çevirir. İsterlerse ölünün akrabaları da su dökerek helallik verirler. Cenazelerde kadını kadın, erkeği erkek yıkar. Cenaze yıkama işleminde karşı cins yoktur. Yıkama işleminin sonunda yıkayan kişiye para verilmek istense de bunu kabul etmez çünkü genelde hayır için yapılmaktadır. Ölen kişi şehitse onun cenazesi yıkanmaz, Allah rızası olduğu için onun elbisesiyle beraber gömülmesi gerekir.

Yıkama işlemi yapıldıktan sonra kefene sarılır kefen beyaz veya yeşil olabilir. Kefen tek parçadır dikiş olmaz. Erkeğin kefeni üç kat, kadının ise beş kattır. Üç kuşak ayak bağı, baş bağı ve iki tane ortada bağlanır. Kefende makas kullanılmaz, bıçakla kesilir. Bu yörede kefene “köynek” (Azeriler) ya da “ahret gömleği” denir.

Cenaze, mezara tabutla taşınır. “*Kars'ta tabuta “Ayaksız at” derler.*”¹⁴⁵

Tabut tahtadan yapılmıştır. Tabutun üzerinde yeşil örtü vardır, süslemeleri sarıdır ve üzerinde Arapça yazılar vardır. Eğer ölen kişi yaşlı veya çocuksa üzerine ekstra bir şey konulmaz. Genç kız ise gelinlik, tülbent veya buna benzer herhangi bir şey atılır. Tabuttaki cenazeyi sırasıyla yakınları ve kim isterse o taşır. Böylece ölen kişiye karşı son görevler yapılmış olur.

¹⁴⁵Ergül Aktaş, Eylem Orbay, Nurşen Şimşek, *a.g.e.*, 52

“Tabutun içine ‘sitre ağacı’ su ile karıştırılarak ölünün yanına konulur. Sitre ağacı Kerbela’ dan getirilir ve uğurludur ölünün güzel kokması için yanına konulur.”¹⁴⁶

Cenaze mezarlığa götürülürken yedi yerde durdurularak komşu hakkı istenmektedir. Eğer cenaze perşembe günü olmuşsa genellikle cuma günü gömülür çünkü cuma gömmek daha sevaptır.

Mezara getirildikten sonra cenaze genellikle tabutsuz gömülür, ancak eğer yakınları isterse tabutlu da gömülebilir. Genelde tabutsuz gömülmektedir. Çünkü topraktan gelen insanoğlunun toprağa gideceği ve toprağa karışması gerektiğine olan inançtır. Ölünün mezara herhangi bir eşyası konulmaz bu dinen yasaklanmıştır. Vasiyet edilmesi halinde yüzüğüyle ya da başka bir eşyası ile gömülebileceği düşünülür. Ölünün yıkandıktan sonra hemen gömülmesi gerekmektedir. Bunun nedeni ölünün bekletilmesi günah ve ona eziyet olarak düşünülmektedir. Tabuttan çıkarılan cenaze birkaç kişinin yardımıyla mezara konmaktadır. Mezara gömmeyi herkes yapamaz, ya ölen kişinin yakınları ya da bu işi bilen kişiler tarafından yapılır, ölünün yönü kibleye doğru olmalıdır ki öte dünyada da huzurlu olsun. Sağ tarafı kibleye, ayakları doğuya, sağ kolunun üzerine sol kolu getirilir, sol ayağı sol ayağının üstüne getirilir. Gömülme işleminde ölünün gözüne toprak atılır. Burada dünyevi bir doyuma ulaşmayan insanoğlunun gözünü toprak doyuracağı düşünülmektedir. Toprağı yakın akrabalarından birisi koyar. Azerilerde ölüyü mezara gömerken ölen kişinin öbür dünyada rahat bir şekilde gezmesi için koltuk altına ve bacak arkalarına çubuk konulmaktadır. Gömülme yapılırken kafasının üzerine tahta konulur. Bunun nedeni ölünün gömüldükten sonra kalkmak isteyeceğinin düşünülmesi. Kalmak isteyen ölü başının tahtaya vurarak öldüğünü anlayacaktır. Mezar topraklanırken yakınları toprak eter bunun anlamı helallik almak içindir.

¹⁴⁶ Ergül Aktaş, Eylem Orbay, Nurşen Şimşek, *a.g.e.*, 52

Mezara ilk günler kadınlar gitmez. Mezar ziyareti Perşembe akşamı yapılır. Perşembe gününün mübarek olduğuna inanılır. Bu akşam ölünün ruhu içinde evinde Kur'an okutulur. Bayramlarda mezarlıkta şeker veya lokum dağıtılır, ölünün hayrı için para verilir. Mezar taşı bir yıl sonra yapılır, ilk önce tahtadan bir şey dikilir, üzerine adı, soyadı, yaşı yazılır. Mezarın başına ağaç dikilir, öbür dünyada o ağacın gölgesinde yaşayacağına inanılır. Mezar taşına isteğe bağlı bazı dualar, hadisler ya da cümleler yazılır. Bunlar genellikle ailenin acısını ifade eder. Mezarların alt kısımlarına ve ayakuçlarına kuşların içmesi için suluk yapılır.

“Mezarda en son hoca kalır ve telkin verir o sırada birtakım sorular sorar. Hocanın İslam bilgisi kuvvetliyse hoca onun öldüğünü ölüye hissettirir. Onun emelini öğrenmeye çalışır, iyi ya da kötü biri olduğunu öğrenmeye çalışır. Mezarda bir taş olduğuna inanılır ve kişi hocanın sorduğu sorulara cevap verirse alını o taşta değerse kendisinin öldüğünü anlıyormuş eğer kötüyse de yılanlar, böcekler etrafını sarıyormuş. Hoca orada senin rabbin kimdir, peygamberin kimdir, dinin nedir, kitabın nedir, gibi sorular sorar, kişi imanlıysa bu soruları cevaplar, değilse cevaplamaz.”¹⁴⁷

Mezara ziyaretleri önceleri sık olur ama yıl geçtikçe azalır. Bayramlarda, kandillerde gidilir.

6.2.2. Ölü Defnedildikten Sonra Yapılan Uygulamalar:

Ölü defnedildikten sonra cenaze evinde ölünün diğer dünyada rahat etmesi ve günahlarından kurtulması için belli günlerde Kur'an okutulmakta ve yemekler verilmektedir. Ölünün defnedildiği akşam ölünün ruhu için helva yapılır. Bu helvayı ölünün bütün akrabaları karıştırır(ölü için sevap olduğu düşünülür.). Kişi öldükten sonra çadır kurulur, çay ocakları hazırlanır. Üçünde, yedisinde, kırkında ve elli ikisinde yemekler yapılır. Ölüyü anmak için yapılan yemekler ve okunan dualar için

¹⁴⁷ Ergül Aktaş, Eylem Orbay, Nurşen Şimşek, *a.g.e.*, 54

günler sırasıyla şu şekildedir. Üçüncü, yedinci, kırkinci ve elli ikinci günlerinde ve ölüm yıldönümünde yemekler yapılır ve Kur'an okutulur. Bu günlerin seçilmiş olması tesadüf değildir. Çünkü sayılara kazandırılmış olan dinsel, büyüsel ve geleneksel anlamlar bulunmaktadır. Yemeklerin hepsinde cenaze evinin ekonomik durumuna göre hayvan kesilir ya da et alınır. Ancak bu hayvanın eti ve yemek dağıtılır. Bu işlem ölünün hayrı için yapılmaktadır. Bu günlerde çok fazla sadaka dağıtılır buradaki amaç ise ölüyü diğer dünyada rahat ettirmektir. Her gün mezar ziyareti yapılır. Burada dikkat edilmesi gereken ise yüksek sesle ağlamamaktır. Çünkü yüksek sesle ağlanırsa ölünün diğer dünyada huzursuz olacağına inanılır.

Kırkında yemek verilir, mevlitler verilir, Kur'an okutulur. Kırkinci gün çok önemlidir. Çünkü et ile kemiğin ayrıldığı gün olarak düşünülür.

Ölünün arkasından helvası verilir, helva yapılır; çünkü helva kokulu bir yiyecektir, yapılan helvayla beraber o kişinin kokusunun da evden gideceğine atılacağına inanılır.

Kazmanın sesinin ölünün kulağından gitmediğine inanıldığı için helva yapılır.

“Azerilerde ölü yemeği Perşembe günü yapılır, hoca gelir, ölen kişinin ruhu için dualar okur, ölü yemeğine de “ehsan” denir.”¹⁴⁸

Ölünün gömüldüğü günün akşamında ölünün huzuru için dualar okunur.

“Ölenin arkasından onunla ilgili yapılan işler yakınlarınca aralarında paylaşılarak yapılır.(Kefenleme, mezar işlemleri) bu işlere “Devriye” denir.”¹⁴⁹ Bu işlemler geride kalanların ölü için yapması gereken temel işlemlerdir ve bir borç olarak görülmektedir.

¹⁴⁸ Ergül Aktaş, Eylem Orbay, Nurşen Şimşek, a.g.e., 49

¹⁴⁹ Ergül Aktaş, Eylem Orbay, Nurşen Şimşek, a.g.e., 49

“Ölenin arkasından “Ceza kurbanı” denilen kurban kesilir, kesilen kurbanla dökülen kan kötülüğün, uğursuzluğun gitmesidir.”¹⁵⁰

Ölü evine gelenler ilk günler yemek getirirler daha sonra ise başsağlığı için; çay, şeker, ekmek, tuz, pirinç, koyun, hayvan getirirler. Ölü evinde ayakkabılar ters çevrilir, ölünün ayakkabısı kapı önüne konur. Yas tutma ölen kişinin yaşına göre değişir. Genç ölmüşse uzun sürer, yaşlıysa daha kısa sürer.

Ölüm olduğu zaman yakın akrabalardaki ve ailedeki nişan, düğün ertelenir.

Ölen kişinin eşyaları birkaç tanesi anı olarak bırakılır. Geriye kalanlar genelde fakirlere dağıtılır, evde bulundurulması kötüdür, evde bulundurulursa ölen kişinin ruhunun gitmeyeceğine inanılır.

Üç gün yemek yapılmaz: üçünde, yedisinde, kırkında, elli ikisinde ve yılında yapılır. Bu kural Azerilerde değişmektedir. Onlar ölünün öldüğü günden kırkına kadar kırk gün boyunca yemek yaparlar. Azerilerde ölü evinde bir para kutusu ya da kumbara koyulur taziye için gelenlerin oraya para koyması düşünülmüştür. Bu paralar ölünün rızkı için kullanılmaktadır.

Yas tutmada erkekler tıraş olmaz, bazen banyo yapılmadığı da görülür, kadınlar ise siyah giyinir ve saçlarını gösterişli toplamazlar. TV açılmaz, uzun bir süre bazen yıllarca siyah giyinilir(Ölen kişi genç ise yas daha uzun sürecektir.). Yas dışarıdan gelen bir kişi tarafından kaldırılır. Bunu yapan kişinin en erken ölünün kırkının çıkmasını beklemesi gerekmektedir. Gelen kişi Kur’ an okur daha sonra da yası kaldırır. Bazen televizyon açarak bunu yapar. Bu olaya “yas kaldırma” denir. Yas kaldırmayı toplum tarafından saygı gören birisi yapar.

¹⁵⁰ Ergül Aktaş, Eylem Orbay, Nurşen Şimşek, *a.g.e.*, 49

Defin işlemi bitip de mezardan gelince el yüz yıkanır, ama bunun dışında herhangi bir temizlik yapılmaz, saç sakal kesilmez, elbiseler yıkanmaz. Yas tutma süresi ölenin yaşına, ölüm biçimine, geride kalanların yakınlık derecesine göre değişir. Cenaze evinde yüksek sesle konuşulmaz, gülünmez.

Ölü evinde ilk gün ve üçüncü günü helva yapılır, helva karıştırırken her karıştıran kişi ölünün ruhu için Fatıha okur, yedinci günü yemek yapılır, kırkıncı günü yemek yapılır mevlit okutulur, elli ikinci gün mezara gidilir.

Kars ta ölü evinde ağıtlar yakılır, hikâyeler anlatılır. Bu hikâyeye anlatıcıları kadınlardan oluşmaktadır. Bunlar oldukça duygusal hikâyelerdir ve genellikle ölen kişiyle olan anılardan kesitler bulunmaktadır.

Yas tutan kişiler cenazeden sonra ilk bayrama “kara bayram” derler. Kur’ an okutulur, günün önemine göre konuşulur, hatır alınır, mevlit okutulur.¹⁵¹

Ölen kişinin yaşı ve evli olup olmaması yapılan uygulamaları biraz değiştirir. Ölen kişi genç ve hiç evlenmemiş bir gelin adayıysa tabutun üstüne gelinlik konur. Bu uygulamanın sebebini murat alıp vermemesidir. Cenazenin çıktığı yerden bir tabak getirilir, hocaya yemek verilir. Ölen kişinin giysileri camiye verilir. Cami hocası ihtiyaç sahiplerine verir. Nişanlı ya da bekâr bir erkek ölürse eline kına sürülür. Gençler için yas süresi daha uzun sürer. Toplum bu durumu daha hüzünle karşıladığı için cenaze eviyle daha çok ilgilenilir. Ev işlerine eğer köydeyseler hayvan bakımına ve tarım işlerine yardımcı olacaklardır.

¹⁵¹ Ergül Aktaş, Eylem Orbay, Nurşen Şimşek, *a.g.e.*, 50

6.3. Ölümle İlgili Dinsel-Büyüsel Âdetler, İnanmalar ve

İşlemler

Bütün her yerde olduğu gibi Kars'ta da ölüm öncesinde ve sonrasında çeşitli uygulamalar mevcuttur. Bu uygulamaların hepsi bir amaca yöneliktir şüphesiz ki ölüm bütün insanlar için korku uyandırır. Bundan dolayıdır ki ölümden kaçınmak için insanoğlu kendini koruma yolunu aramaya çalışmıştır. Bu bazen dinsel bir korunma olacağı gibi büyüsel bir nitelik de taşıyabilir. Bunlardan bazı şunlardır.

- 1- Ölünün gömüldüğü ilk gece helva yapılır, komşulara dağıtılır.
- 2- Ölü mezara konmadan önce son kez yakınlarına gösterilir.
- 3- Ölü defnedilene kadar evdeyse eğer yalnız bırakılmaz.
- 4- Ölü çıkan evde ölünün sevabı için kırkı çıkana kadar Kur'an okunur.
- 5- Ölünün yıkanmasına yardım edenlerden ve cenazedeki herkesin helal etmeleri istenir.
- 6- Ölü gömüldükten sonra Kur'an okutmak ve yemek vermek için kurban kesilir ve büyük bir yemek yapılır. Bu yemek fakirlere dağıtılır.
- 7- Ölen kişinin mezarı köydeyse üç akşam üst üste başında ateş yakılır. Vahşi hayvanlardan ölüyü korumak içindir.
- 8- Ölen kişinin rüyaya girmesi sadaka ve hayır istediği anlamına gelir.
- 9- Ölü gömüldükten sonra komşulara hayır için pide veya komşuların yardımıyla yapılan yemek dağıtılır.
- 10- Ölünün suyunun tamamını bitirirler bu sudan kimse kullanmaz.
- 11- Ölünün Perşembe günü evine geleceği düşünülür bunun için Perşembe günü ocakta yağ atıp yakarlar(Böylelikle bu yağ kokusunun ölünün ruhuna gideceğine inanılır.).
- 12- Mezar kırk gün boyunca ziyaret edilir.
- 13- Mezarda Kur'an okunur. Su dökülür.
- 14- Mezarın sağ tarafına geçilir. Ölünün böylelikle geleni göreceğine inanılır.

- 15- Mezara çiçek veya ağaç dikilir.
- 15- Mezarlıklar yerleşim yerinden uzak olur.
- 16- Çocuk ölümlerinin ve şehitlerin cennete gideceğine inanılır.
- 17- Bebeklerin melek olacağına inanılır.
- 18- Baş sağlığına gelenler çay ve şeker getirerek Fatihâ okurlar.
- 19- Mezar kaybolmasın diye baş ve ayakucuna taş veya tahta dikilir
- 20- Kefenden geriye kalan fazla parça fakirlere verilir. Ölü için hayır olacağına inanılır.
- 21- Kadın ya da erkek eşini kaybetmişse aralarındaki nikâh düşer bunun için de ölenin mezarı diğeri tarafından ziyaret edilemez.
- 22- Şehit mezarlarında Perşembe akşamları mum yandığı düşünülür.
- 23- Ölüye naftalin sürülür. Bu güzel kokması içindir.
- 24- Cenazeden sonra ölünün kıyafetleri fakirlere dağıtılır.
- 25- Ölüye yeşil kefen sarılmasının sebebi bu dünyada muradını göremediği için öbür dünyada muradına kavuşulması düşünülür.
- 26- Tabutun altına yastık konulur. Ölünün rahat etmesi düşünülür.
- 27- Mezar taşına oturulmaz. Günah olduğu düşünülür.

SONUÇ

Cinsellik, günümüzde hala toplumsal baskının oldukça fazla olduğu bir problemdir. Hangi toplum olursa olsun ve nerede olursa olsun üremenin devamlılığı cinsellik aracılığı ile olmaktadır. Ancak geleneksel toplumlarda cinselliği yaşama ve cinselliğe bakış açısının birtakım kurallarla tabu haline geldiğini söylemek mümkündür. Geleneksel ve dinsel bazı öğretiler toplumun cinselliği yaşama şeklini belirlemiş kimi zaman ise cinsel anlamda bir eşitsizliğe sebep olmuştur. Bu eşitsizlikte kadın, pasif kalıp istenileni yerine getirme görevini üstlenmiştir. Bütün bunlar kadın cinselliğini, üzerinde konuşulmaması gereken konular arasına almıştır denilebilir. Geleneksel ve dinsel pratiklerin dışında kadının bu düşüşünü anaerkil klandan ataerkil klana geçmek de oldukça etkilemiştir. Kadın ciddi mana da bir güç kaybı yaşamış ve ev içini idare etme görevini yüklenir hale gelmiştir. Geleneksel toplumlarında kadının eğitiminin yeterince veya kimi zaman hiç olmaması da kadının kendi bedeni üzerinde bir güç sahibi olmamasına güçlü bir zemin hazırlamıştır. Kadın, her ne kadar kanunlar üzerinde güçlü haklara sahip olmuş olsa da gerçek yaşamda yazgısı tabuların ve yasakların belirlediği kadar olmuştur. Laik ideoloji bazı reformlarla kadının toplumsal saygınlığını, statüsünü arttırmayı amaçlamış, medeni kanun hazırlamış. Bu kanunla kadının, evlilik içi hakları, boşanma, miras gibi durumları düzenlenmiştir. Ancak araştırma bölgemizde dinsel ve geleneksel öğrenilmişliklerin yasal olarak belirlenmiş kurallardan daha etkili olduğu söylenebilir. Medeni kanunun kabul edilmesi yaklaşık doksan yıl önce olmuş olsa da etkisini hala yeterince gösterememektedir. Bu durum özellikle kırsal Doğu bölgeleri için güçlü bir şekilde varlığını sürdürmektedir. Bunun sebebini ise bu bölgenin geleneksel olanı uygulama anlamındaki kararlılığını sürdürmesi sayılabilir. Bu topraklarda yaşayan insanlar teknolojiyi nispeten kullanmaya başlamış olsa da geleneksel ve dinsel pratiklerin uygulamadaki güçlü etkisi yaygındır.

Bölgede birçok etnik grup yaşamaktadır. Bu anlamda kozmopolitik bir yapıya sahiptir. Ancak denilebilir ki kozmopolitik bu yapı geleneklerin uygulanması

anlamında çok fazla farklılığa sebep olmamıştır. Bunun sebebini ise şöyle açıklamak doğru olacaktır. Bölgenin tamamı, birkaç aile dışında, Müslümandır. Din birliği ise beraberinde, uygulanan pratiklerin aynı olmasını, benimsenen yasak ve günah kavramlarının ortak olmasını getirir. Dolayısıyla bölge halkı arasında kültürel olanı yaşama anlamında büyük farklılıklar bulunmamaktadır. Kadın cinselliğini yaşarken: dinsel pratikler, kültürel kurgular, erkek öznesi, baskı, şiddet... gibi birçok kavramın gölgesi altında kalmak zorundadır.

Türkiye'nin doğusundan batısına doğru ilerledikçe modernleşmeyle birlikte insan haklarına saygının da arttığını söyleyebiliriz. Bu anlamda denilebilir ki doğuda ve batıda yaşayan kadınların hayatlarında büyük farklılıklar mevcuttur. Cinselliğin kişisel bir durum olduğu düşünülse de aslında cinsellik, toplumsal bir meseledir. Çünkü toplum bir gözlemci olarak bireylerin üzerinde somut olmayan bir otorite kurmuş, bireylerin cinsel hayatını kontrol altında tutmaya çalışmıştır. Örneğin genç bir kadının cinselliğini bekâret kontrolüyle, genç bir erkeğin veya kadının evliliğini ise evlenilebilecek kadın ya da erkekte olması gereken özellikleri kalıp yargılar oluşturarak denetlemeye çalışmıştır.

Geleneksel tarım toplumlarında kadın özne değildir. Denilebilir ki kimin özne olacağını belirleyen toplumdur. Toplum, öznesini erkek olarak seçmiş, kurallar ve iktidar da bu özneyi doyurmak için kanunlar hazırlamaya çalışmıştır. Cinsellik sadece fiziksel bir tatminin ötesinde bir özne olabilmektedir. Ait olduğu toplumun bir parçası sayılabilmemenin belki de ilk koşulu cinsel kimliğini çevrenin kabul etmesidir. Kabul edilmek önemlidir. Çünkü hor görülme, utanma, mahcubiyet gibi özneyi dışlayıcı birçok duygu kabul edilmemekten ileri gelir. Kadın tıpkı erkek gibi özne olabilirse kendi bedenini kabul ederek toplumsal iş bölümüne de katkı sağlayarak sadece yaratma sürecinde bir aracı olmanın ötesine geçmeyi başaracaktır. Bu süreçte amaç erkeğin gücünü elinden almak değil o güce ortak olmak olmalıdır.

Kadın cinselliğinin erk tarafından denetlenmesi kadını pasif aynı zamanda da mazoşist bir şekilde sokmaktadır. Kadın, bir fitne unsuru olarak gösterilirken önce kendisine sonra çevresine verdiği zarar düşünülmüştür. Kadın, fitnedir. Çünkü erkeğin kafasını karıştır. Erkeğin aklına, cazibesini kullanarak fitne sokar ve evrenin var olan düzenine karşı çıkar. Bundan dolayıdır ki kadın aşağı bir varlık olarak görülmüştür.

Genel olarak kadının algılanması ve yorumlanması, toplumsal, geleneksel ve dinseldir. Bunlardan herhangi biri diğerinden daha fazla etkili değildir. Din, insanın bütün yaşamını bir anlam temeli üzerine oturtarak yorumlanabilirliği ortadan kaldırır. Gelenek ise dinsel pratiklerden beslenerek toplumu oluşturur. Toplum da kadına ve erkeğe toplumsal cinsiyet rolleri verir. Ve cinsiyetlerin kalıp davranış şekillerini oluşturur.

Kadın, toplumun aynasına bakarak kendisi için belirlenmiş rolü görmüş ve bunu benimsemiştir. Bedenini, gizlenmesi gereken bir günah kaynağı olarak görüp onunla ilgili konuşmaktan kaçınmıştır. Çalışmamız sırasında kadınlar cinsellik ile ilgili sorularımıza cevap verirken açık olmamışlar ve konuyu kapatmaya çalışarak ayıp kavramı üzerinde durmuşlardır. Diyebiliriz ki kadın; bedenini, biyolojik farklılığını, içsel hazlarını kendisi yadırgamış bu durumda da bir başka cinsin onu kabul etmesi pek de mümkün olmamıştır. Kadın, bir kız çocuğu olarak dünyaya gelişinden ölene kadar toplumsal kaygılar yaşamıştır. Bu kaygıların birçoğunun onun biyolojik farklılığından kaynaklandığını söylemek pek de yanıltıcı olmayacaktır. Toplum kadına ve erkeğe cinsiyet ve biyolojinin yüklediği değiştirilemeyecek özelliklerden dolayı oldukça farklı görevler yüklemiştir. Batı veya doğu toplumlarında bu farklılıkların sınırları, ortaya çıkış şekilleri ve etkileri değişmektedir. İnceleme alanımız olan bölgede ise kadın ve erkek arasındaki farklılıkların oldukça fazla olduğunu söyleyebiliriz. Kadının yaşam alanını çocukluğunda, genç kızlığında mensubu olduğu aile veya sülaledeki erkekler belirlemiş bu görev evlendikten sonra ise eşine ve bazı durumlarda da eşinin ailesine devredilmiştir. Kadın direkt olarak erkeğin namusu sayılmış ve denetim hakkı

erkeğin eline verilmiştir. Geleneksel tarım toplumlarında kadın, erkekten daha geride kalmıştır. Bunun birden çok sebebi olduğu düşünülebilir ancak en dikkat çekici sebep olarak kadının bedeninin günah kavramını çağrıştırması görülebilir. Kadın bedeni günah işlemek için uygun bir yerdir ve denetim altında tutulmazsa hem kendisi hem ailesi günahkâr olacaktır ki bu asla affı olmayan bir durumdur.

KAYNAKÇA/BİBLİYOGRAFYA

Aktaş, Ergül, Eylem Orbay ve Nursen Şimşek, “*Kars Halk Kültüründe Doğum Evlenme Ölüm*”, Kafkas Üniv., Basılmamış Lisans Tezi, Kars 2013.

Apalı, Yasemin, “Sosyolojik Açından Kadınlarla İlgili Kalıp Yargılar”, <http://ilahiyat.sdu.edu.tr/assets/uploads/sites/72/files/sdu-ilahiyat-fakultesi-dergisi-sayi26-20111-21032012.pdf#page=55>, (29.11.2013)

Artun, Erman, “Tekirdağ Halk Kültüründe Geçiş Dönemleri Doğum-Evlenme-Ölüm” http://turkoloji.cu.edu.tr/HALKBILIM/artun_tekirdag_evlenme.pdf (27.11.2013)

Babacan, Serap Selver, “İnsan Seksualitesinin Kültürel ve Psikososyal Yönleri”, Mart 2003 Cilt:11No:1 Kastamonu Eğitim Dergisi, http://www.kefdeergi.com/11_1.pdf#page=133, (27.11.2013)

Batuk, Cengiz, *Mitoloji ve Tarihsellik*, İz yay., İstanbul 2006.

Beauvoir, Simone de, *Kadın Evlilik Çağı*, Bertan Onaran, 5. Baskı, Payel Yayınevi, İstanbul 1981.

Beauvoir, Simone de, *Kadın I Genç Kızlık Çağı*, Bertan Onaran, Payel Yay., 7. Basım, İstanbul 1993.

Berktaş, Fatmagül. *Tek Tanrılı Dinler Karşısında Kadın*, 4. Basım, Metis Yay., İstanbul 2012 .

Berktaş, Fatmagül. *Tarihin Cinsiyeti Tarihin Cinsiyeti*, Metis Yay., 4. Basım, İstanbul 2012

Blank, Hanne, *Bekaretin El Değmemiş Tarih*, Emek Ergün, 2. Baskı, İletişim Yay. İstanbul, 2012.

Çelik, Özlem, “*Ataerkil Sistem Bağlamında Toplumsal Cinsiyet ve Cinsiyet Rollerinin Benimsenmesi*”, (Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kamu

Yönetimi Anabilim Dalı Sosyoloji Bilim Dalı, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara 2008.

Çoruhlu, Yaşar, *Türk Mitolojisinin Anahatları*, Kabalcı Yay., İstanbul 2002.

Delaney, Carol, *Tohum ve Toprak*, Aksu Bora, Selda Somuncuoğlu, 4. Baskı, İletişim Yay., İstanbul 2012.

Derman, Orhan, “Ergenlerde Psikososyal Gelişim”,
<http://www.ctf.edu.tr/Stek/pdfs/63/6302.pdf>, 20.04.2014

Dökmen, Zehra Y., *Toplumsal Cinsiyet*, 3. Basım, Remzi Kitabevi, İstanbul, 2012.

Firestone, Shulamith, *Cinselliğin Diyalektiği*, Yurdanur Salman, Payel Yay., 2. Basım, İstanbul 1993.

Gönen, Sinan, “Türk kültüründe Kız Kaçırarak Evliliğin Köy Seyirlik Oyunlarındaki İzleri”, *Türkiyat Araştırmaları Dergisi*,
<http://www.turkiyat.selcuk.edu.tr/pdfdergi/s29/gonen.pdf>, 18.04.2014.

Gül, Serdar Kenan ve İsmail Dinçer Güneş, “Ergenlik Dönemi Sorunları ve Şiddet”, *Sosyal Bilimler Dergisi / Cilt: XI, Sayı 1, 2009*
<http://www.aku.edu.tr/aku/dosyayonetimi/sosyalbilens/dergi/XI/serdarismail.pdf>

Haviland, William A. , Harald E.L. Prins, Dana Walrath ve Bunny McBride, *Kültürel Antropoloji*, Deniz Erguvan, Kaknüs Yay., İstanbul 2010.

İlbars, Zafer, “Kişiliğin Oluşmasındaki Kültürel Etmenler”,
<http://dergiler.ankara.edu.tr/dergiler/26/1029/12451.pdf>, 02.01.2014.

Jung, Carl Gustav, *Analitik Psikoloji*, Ender Gürol, 2. Baskı, Payel Yay., İstanbul 2006.

Kağıtçıbaşı, Çiğdem, *Kültürel Psikoloji(Kültür Bağlamında İnsan ve Aile)*, Evrim Yay., 3. Baskı, İstanbul 2007.

Keller, Evelyn Fox *Toplumsal Cinsiyet ve Bilim Üzerine Düşünceler*, Ferit Burak Aydar, 4. Baskı, Metis Bilim Yay.

Kızıltan, Hakan ve M. Bilgin Saydam, “Ölmek – Korku ve Tevekkül”, <http://www.psikomitoloji.com/attachments/article/79/olmek.korku.ve.tevekkul.pdf>, 30.04.2014.

Kocaer, Sibel, “Argo ve Toplumsal cinsiyet,” <http://www.millifolklor.com/tr/sayfalar/71/22.pdf>,

Krafft – Ebing, Richard Von, *Cinselliğin Psikopatolojisi*, Emre Kapkın, 1. Cilt. Payel Yay., 1. Baskı, İstanbul 2014.

Morris, Desmond, *Çıplak Kadın*, Ayşe Aslı Özer, İnkılap Kitabevi, 1. Baskı, İstanbul 2006.

Özünel,Evrin Ölçer “ ‘Kan’ Olgusunun Soyun Devamlılığı Bağlamındaki Dönüştürücülüğü”, <http://www.millifolklor.com>, 20.04.2014.

Reed, Evelyn, *Kadının Evrim I*, Şemsa Yeğın, Payel Yayınevi, 3. Basım, İstanbul 1995.

Reed, Evelyn, *Kadının Evrimi II*, Şemsa Yeğın, Payel Yay., 2. Baskı, İstanbul 1995.

Tezcan, Mahmut, *Türk Ailesi Antropolojisi*, İmge Kitabevi, Ankara 2000.

Tezcan, Mahmut, “Türk Kültüründe Kız Kaçırma Geleneklerinin Antropolojik Çözümlemesi”, http://www.aile.ekalite.com.tr/files/AILE_VE_TOPLUM_6_AILE_VE_TOPLUM6.PDF#page=37, 20.04.2013.

Tezcan, Mahmut, “İlkel Toplularda Başlık Parası Geleneği”, <http://dergiler.ankara.edu.tr/dergiler/40/496/5898.pdf>, 28.04.2014.

Turan Set, Nezh Dağdeviren, Zekeriya Aktürk, “Ergenlerde Cinsellik”, Genel Tıp Derg 2006;16(3) <http://geneltip.org/upload/sayi/49/GTD-00372.pdf>, 11.23.2013.

Uğurlu, Özge, “Buyurulan Kadından Buyuran Kadına “Post Modern Dönüşüm Sürecinde Kadın Rolünün Sosyo Kültürel Değişimi”,

<http://scholar.google.com.tr/scholar?hl=tr&q=Yrd.+Do%C3%A7.+Dr.+%C3%96zge+U%C4%9Furlu+BUYURULAN+KADINDAN+BUYURAN+KADINA+%E2%80%9CPOSTMODERN+D%C3%96N%C3%9C%C5%9E%C3%9CM+S%C3%9CREC%C4%B0NDE+KADIN+ROL%C3%9CN%C3%9CN+SOSYO+K%C3%9CLT%C3%9CREL+DE%C4%9E%C4%B0%C5%9E%C4%B0M%C4%B0+&btnG=&lr=> (29.11.2013)

EKLER

Ek 1- Sorular

1. Aile (ana baba) ne zamandan itibaren çocuk sahibi olmanızı ister? Hangi davranışlarla bunu gösterir?
2. Özellikle kız ya da erkek çocuk seçimini etkileyen faktörler var mıdır?
3. Hangi yiyecekler çocuğun cinsiyet oluşumuna etki eder?
4. Gerdekten itibaren yeme içme kültürü cinsiyet belirlemeye ne şekilde etki eder?
5. Gebe kalmak için yapılması gerekenler ya da yapılan uygulamalar nelerdir?
6. Gebe kalmamak için neler yapılır?
7. Çocuğun erkek ya da kız olması için hangi günlerde cinsel birliktelik gerekir?
8. Birliktelik sonrasında çocuğun olması için yapılan herhangi bir şey var mıdır? (yıkamama vb)
9. Cinsel birliktelik yöntemleri çocuk olmasına ya da cinsiyete etki eder mi?
10. Düşüğü engellemek için neler yapılır?
11. Düşük olsun diye neler yapılır?
12. Gebelik döneminde neler yapılır?
13. Gebelik döneminde neler yenir?
14. Çocuğun cinsiyetini belirleyen görsel unsurlar nelerdir? (kadının karnının sivriliği erkek olacağını gösterir gibi)
15. Gebelik döneminde eşler arası cinsel ilişki devam ediyor mu, belli bir ay aralığı var mı?
16. Kadın hamilelik döneminde eşiyile yakınlaşmak istemezse ya da isterse nasıl bir tepkiyle karşılaşır?

17. Erkek eşiyle hamileyken birlikte olmak isterse nasıl bir tepkiyle karşılaşmaktadır?
18. Doğum Hazırlığı nelerdir? Erkek ve kız çocuk için farklar nelerdir?
19. Çocuğun Doğumunda kız ve erkek için neler yapılır? (müjdeleme)
20. Anne babanın kayın valide ve kayın pederin erkek ve kız toruna bakışı nasıldır?
21. Erkek ve kız çocuk doğurmak kadına neler kazandırır ya da kaybettirir?
22. Göbek Kesme – Yıkama – Tuzlama nasıldır? Kız ve erkek çocuklar açısından farklılıklar var mıdır?
23. Kız çocuklarında Kulak delme nasıl olur kim yapar çocuğa hediye alınır mı?
24. Kulak delme işi profesyonel insanlara mı yaptırılır yoksa köyden birine mi?
25. Giyim Kuşamlarda kız erkek çocukların farkı nelerdir?
26. Çocuk Oyunları (kızların oynadığı özel oyunlar var mıdır)?
27. Aile ve Kız Çocuk İlişkileri anneyle kız çocuğun babayla kız çocuğun ilişkisi nasıldır?
28. Çevre ve Kız Çocuk İlişkileri nasıldır?
29. Eğitim başlangıcında kız ve erkek çocuk için yapılan hazırlıklar nelerdir?
30. Ergenlik ve İlk Adet Dönüşümünde kız çocukla herhangi bir konuşma yapılır mı?
31. Kız çocuk ergenliğe girdiği dönemde kendini saklama ihtiyacı duyar mı ya da bunu ne gibi görsellerle yapmaktadır?
32. Erkek çocuk ve sünnet töreni nasıl yapılmaktadır?
33. Sünnet düğününden önce anne ve baba ne gibi hazırlıklar yapmaktadır?
34. Kız çocuk evlenmek istediğini kime ve nasıl söyler?
35. Erkek çocuk evlenmek istediğini kime ve nasıl söyler?
36. Kız istemeye kim gider ne gibi hazırlıklar yapılır?
37. Söz kesme nasıl yapılır?
38. Nişanlanma Aşaması nasıl olmaktadır?

39. Baca Sökme –Şişlik Götürme nedir?
40. Düğün tarihine kim ya da kimler karar vermektedir?
41. Evlenme Aşamasında neler yapılır?
42. Düğün hazırlıkları nasıl yapılmaktadır?
43. Sağdıç seçimi nasıl yapılmaktadır, kimler sağdıç olabilir?
44. Yenge nasıl seçilir ve neler yapar?
45. Çeyiz – Çeyiz Dağıtımı damadın ve gelinin bohçasının içinde neler bulunmaktadır?
46. Gelinlik Giyme kıza gelinlik seçiminde ve giyiminde kim yardım eder?
47. Damat tıraşı ve gelin saçı kim tarafından nerede yapılmaktadır?
48. Kadınlığa Terfi nasıl olur, Yengenin ve sağdıçın görevi nelerdir?
49. Gelin ya da damat ilk gecede çocuk istemiyorlarsa nasıl korunurlar?
50. Duvak açma töreni nasıl olur?
51. Gelin ilk gece sendromu yaşamışsa ve kadınlığa terfi etmemişse neler yapılır?
52. Kızlık zarı yoksa ve kan gelmemişse neler yapılmaktadır?
53. Gelinlik yapma nasıl olur, ne kadar sürer, nasıl kaldırılır?
54. Gelin aile büyüklerinin yanında kocasına nasıl seslenmektedir?
55. Damat aile büyükleri yanında eşine nasıl seslenmektedir?
56. Eşler arası İlişki nasıl olur, kadının ve kocanın aile içindeki rolleri nasıl olmaktadır?
57. Evlilikte kadın eşyle birlikte olmak istediğini söyleyebilir mi?
58. Karı koca haftada kaç kez yakınlaşmaktadırlar?
59. Kadın ilişkiyi orgazm olmadan bitirmek isteyebilir mi?
60. Erkek eşinin cinsel isteklerini soruyor mu?
61. Çocuk yapma ve karar verme sürecinde kadın çocuk istemezse neler yapılmaktadır?
62. Boşanma istenirse nasıl dile getirilir eğer kadın ya da erkek boşanmayı istemezse neler yapılır?

- 63.** Adet sonrasında kadın eşiyle yakınlaşabiliyor mu ya da kocanın eşine bakış açısı değişiyor mu?
- 64.** Görücü Usulü İle Evlenme nasıl yapılır?
- 65.** Oturakalma nedir?
- 66.** Beşik Kertme nedir?
- 67.** Dezmal (Başörtüsü Kaçırma) nedir var mı, nasıl yapılır bunun gibi kızın yaptığı bir şey de var mı?
- 68.** Kız Kaçırma nasıl olur kendi isteğiyle olursa kız nasıl hazırlıklar yapar?
- 69.** Bir kadın kaçarak evlenmişse onun aile içindeki konumu nasıl olmaktadır?
- 70.** Taygeldi Evlilik nasıl yapılmaktadır?
- 71.** Kuma getirme nasıl olur?
- 72.** Başlık Parası Karşılığında Evlenme nasıl yapılmaktadır, gelinin aile içindeki konumunu nasıl etkiler?
- 73.** Son Adet ve Son Dönüşüm belirtileri nelerdir, kadında ne gibi değişiklik yaşanmaktadır?
- 74.** Adet sonrasında kadın eşiyle yakınlaşabiliyor mu ya da kocanın eşine bakış açısı değişiyor mu?
- 75.** Erkekliğe geçiş döneminde kadının ailede üstlendiği rol nedir?
- 76.** Ölümü Düşündüren Belirtiler nelerdir?
- 77.** Ölümden kaçmak için neler yapılmaktadır?
- 78.** Ölüm Sırasında Cinsiyete Göre Yapılan uygulamalar?
- 79.** Ölüm Olayının Duyurulması nasıl olur?
- 80.** Ölümden Sonra Yapılan İşlemler nelerdir?
- 81.** Ölünün Gömülmeye Hazırlanışı nasıl yapılmaktadır kadın ve erkeğe göre nasıl değişmektedir?
- 82.** Ölünün Gömülüşü nasıl olur?

83. Ölünün Gömülmesinden Sonra Yapılan İşlemler nelerdir?

84. Ölüm Sonrası yasın cinsiyete göre süresi değişiyor mu, değişiyorsa bu değişiklikler nelerdir?

EK-2 KİŞİLER

- K1 Gülten Güven, 55, kars/Merkez Karacaören
 K2 Gülfinaz Bozkurt, İlkokul,51, Ardahan /Posof
 K3 Sevda Eşsiz, İlkokul,46, Kars/ Merkez
 K4 Lalezar Karakoç, İlkokul, 58 Kars/ Esenkent
 K5 Devlet Kara, Okumamış, 52, Kars/ Ocaklı
 K6 Fatma Tanyıldız, İlkokul, 25, Kars/ Hacıhalil
 K7 Nüfuse Tanyıldız, İlkokul, 62, Kars/ Karacaören
 K8 Ayten Cantimur, Okumamış, 59, Kars /Meliköy
 K9 Ayşe Güneşsu, İlkokul, 42, Kars/Paşaçayır
 K10Ayten Altundaşar, 60, Kars/ Karacaören
 K11 Belgin Altundaşar, Lise, 34,/ Kars/ Karacaören
 K12 Birgül Varlı, İlkokul, 37, Kars/ Karacaören
 K13 Gültaş Altunsabak, Ortaokul, 50, Kars / Çağlayan
 K14 Birsal Alibeyoğlu, İlkokul, 50, Kars/ Merkez
 K15 Çemen Toraman, 50, Kars/ Kümbetli
 K16 Fahriye Abalı, Okumamış, 49, Kars/ Merkez
 K17 İmren Sabancı, İlkokul,67, Kars/ Cumhuriyet
 K18 Rabia Kara, Okumamış, 72, Kars/ Ani
 K19 Semra Öztekin, İlkokul, 25, Kars/ Karacaören
 K20 Kumru Öztekin, Okumamış, 60,Kars/ Karacaören
 K21 Rahime Satılmış, İlkokul,23,Kars/ Digor
 K22 Aliye Özekinci, Lise, 31,Kars/ Karacaören
 K23 İnci Akkuşsuz, Okumamış, 81,Kara/ Karacaören
 K24 Zekire Satılmış, Okumamış,70, Kars / Kağızman /Kömürlü
 K25 Şefika İkitli, İlkokul,38,Kars/ Karacaören
 K26 Tülay İkitli, İlkokul,35, Kars/ Karacaören
 K28 Hüsniye Özekinci, Okumamış, 90, Kars/ Karacaören
 K29 Gülay İkitli, İlkokul, 36,Kars/ Karacaören

- K30 Ülkünaz Akkuştur, Okumamış, 75, Kars/ Kağızman
- K31 Pınar Akkuştur, Önlisans, 35,Kars/ Karacaören
- K32 Gülsün Özekinci, ,İlkokul, 35,Kars/ Karacaören
- K33 Nafiye Mert, Lise,50,Kars/Merkez 59
- K34 Günay Aşık, Lise, 33, Kars/ Merkez
- K35 Büşra Kepenekçi, Üniversite Mezunu,23,Kars/ Merkez
- K36 Selda Aydın, Lisans, 34, Kars/Merkez
- K37 Songül Bozkurt, İlkokul, 40, Kars/Merkez
- K38 Ümran Topçu, İlkokul,42,Kars/ Merkez
- K39 Aysun Osmanoğlu, Lise, 30, Kars/ Merkez
- K40 Senen Demir, İlkokul,52,Kars/ Uzunkise
- K41 Hatice Taşçı, Lise,39,Kars/ Merkez
- K42 Yeliz Yılmaz, İlkokul,35,Kars/ Merkez
- K43 Sevilay Alınak, 42, Lise, Kars/ Merkez
- K44 tazegül Erdoğan, Okumamış, 77, Ardahan/ Hanak
- K45 Agül Yılmaz, Okumamış 70, Ardahan/ Hanak
- K46 Esra Toraman, Lise, 38, Kars/ Merkez
- K47 Nilgün Güven, 34, Yüksek Lisans, Kars/ Merkez
- K48 İsmigül Yılmaz, Lise,63, Okumamış, Ardahan/ Hanak
- K49 Nesli Gül Mercan, , İlkokul,58, Kars/ Selim/ Laloğlu
- K50 Yeter Tanyıldızlı, İlkokul, 60,Kars /Hacıhalil
- K51 Şefika İkitli, İlkokul,28,Kars/ Karacaören
- K52 Tülay İkitli, İlkokul,35,Kars/ Karcaören
- K53 Yurdağül İkitli, İlkokul,67,Kars/ Karacaören
- K54 Hüsne Özekinci, Okumamış, 90,Kars/ Karacaören
- K55 Gülay İkitli, İlkokul,36,Kars/ Karacaören
- K56 Ülkünaz Akkuştur, İlkokul, 75,Kars/ Karacaören
- K57 Pınar Akkuştur, Önlisans,35,Kars/ Karacaören
- K58 Fatma Küpeli, 47, Ortaokul Terk, Kars/ Merkez
- K59 Filiz Topkaya, 38, İlkokul, Kars/ Üç Pınar
- K60 Gülbeden Çeğil, 52, ilkokul, Kars/ Merkez

- K61 Yosma Tatar, 47, Ortaokul Terk, Ardahan/Hanak
- K62 Ülkü Yılmaz, 40, Ortaokul, Ardahan/ Hanak
- K63 Gülay Yılmaz, 38, Lise, Kars/Merkez
- K64 Gülay Likitli, 37, İlkokul, Kars/ Karacaören
- K65 Gülhanım Alınak, 46, Okumamış, Kars/Digor
- K66 Güllizar Esmeray, 50, , Okumamış, Kars/Kümbetli
- K67 Gülten Altuntaşer, 60, İlkokul, Kars/Karacaören
- K68 Handan Altundaşar, 30, İlkokul, Kars/ Selim- Akpınar
- K69 Kerime Koruk, 26, Lise, Kars/Merkez
- K70 Leyla Günerhan, 49, Lise, Kars/Arpaçay
- K71 Lütfiye Ersarı, 70, Okumamış, Kars/Merkez
- K72 Makbule Karadeniz, 40, İlkokul, Kars/Karacaören
- K73 Melek Naroğlu, 66, İlkokul Terk, Kars/Hacı Halil
- K74 Mine Ersarı, 59, İlkokul, Kars/ Kümbetli
- K75 Muhlize Hasturan, 59, İlkokul, Kars/ Sarıkamış
- K76 Nejla Filiz, 58, İlkokul, Kars/ Karacaören
- K77 Nermin Altuntaşer, 42, İlkokul, Kars/Merkez
- K79 Nuran Aydın, 57, İlkokul, Kars/Arpaçay- Tepeköy
- K80 Nuray Şevik, 43, İlkokul, Kars/merkez
- K81 Nuriye Bayrambey, 44, İlkokul, Kars/ Merkez
- K82 Nurten Topkaya, 56, İlkokul, Kars/ Akyaka- Möküz Küyü
- K83 Nurten Ağbaba, 41, İlkokul, Kars/Verimli Köy
- K84 Rahime Bayrambey, 36, ilkokul, Kars/Merkez
- K85 Resmigil Aktemur, 53, Ortaokul, Kars/Merkez
- K86 Rukiye Aktemur, 44, Lise, Kars/Merkez
- K87 Sade Günaydın, 41, İlkokul, Kars/ Akyaka
- K88 Sadegül Gök, 60, İlkokul, Kars/Merkez
- K89 Seher Niş, 60, Okumamış, Kars/ Merkez
- K90 Serap Doğanay, 55, İlkokul, Kars/Merkez
- K91 Şefika Bıçakçı, 80, Okumamış, Kars/ Merkez
- K92 Türkan Bakır, 50, Lise Terk, Kars/ Merkez
- K93 Türkan Naroğlu, 42, İlkokul, Kars/ Karacaören

K94 Yıldız Şahin, 60, İlkokul, Kars/ Karacaören

K95 Yosma Topkaya, 40, İlkokul, Kars/ Üç Pınar